

عنوان درس اول : کلیات ۱

رابطه فلسفه با علوم :

▪ تبیین عقلانی اصول و مبانی **کلی** علوم تجربی :

مانند اصل واقعیت داشتن جهان ، قابل شناخت بودن طبیعت ، درستی روش تجربه و آزمایش ، یکنواخت عمل کردن طبیعت ، علیت این اصول و مبانی گرچه نقطه اتکای همه علوم به حساب می آیند ، ولی خود در هیچ یک از این علوم مورد بررسی قرار نمی گیرند و دانشی که عهده دار تحقیق در این اصول است ، فلسفه نام دارد .

▪ تعیین حدود توانایی روش تجربی

▪ بررسی اعتبار و ارزش روش تجربی در شناخت طبیعت

▪ تبیین عقلانی اصول و مبانی **خاص** علوم انسانی

تفاوت مابعدالطبیعه و ماوراءالطبیعه :

▪ نام دیگر مابعدالطبیعه : **متافیزیک** ، هستی شناسی یا وجود شناسی ، **فلسفه اولی** یا فلسفه علیا .

▪ **تعریف مابعدالطبیعه بر اساس موضوع :**

❖ علم به هستی است در حالت کلی .

❖ علم هستی شناسی یا وجود شناسی (علم و دانش به حساب می آید) .

❖ به شناخت اشیاء فقط و فقط از آن جهت که هستند یا وجود دارند . (**بود و نبود اشیاء**)

❖ **مطلق وجود (وجود بدون قید و شرط) نه وجود مطلق (وجود با قید و شرط)**

❖ وجود اساسی ترین مفهوم و مدار همه بحثهای مابعدالطبیعه است .

▪ **تعریف مابعدالطبیعه بر اساس هدف :**

❖ **شناخت کل جهان هستی = ارائه تصویری صحیح و جامع از جهان هستی = دید کلی**

❖ سیر و حرکت انسان به صورتی که جهانی شود عقلانی ، درست نظیر جهان عینی و خارجی

❖ (**صیوره الانسان عالما عقليا مضاهيا للعالم العینی**)

❖ « هر آنکوز دانش برد توشه ای جهانی است بنشسته در گوشه ای »

▪ **روش مابعدالطبیعه : استدلال و برهان عقلی**

▪ نام دیگر ماوراءالطبیعه : **ترانس فیزیک**

▪ **تعریف ماوراءالطبیعه : مرتبه ای از هستی ورای طبیعت و جهان مادی**

نکته ۱ : مطالعه در چهره های ظاهری اشیاء وظیفه علوم گوناگون و بواسطه روش تجربی صورت می پذیرد اما فلسفه به مطالعه عمق واقعیت اشیاء از طریق روش تعقلی می پردازد .

نکته ۲ : افلاطون : فلسفه منحصر با حیرت در برابر هستی و وجود آغاز می شود . (حیرت آستانه تفکر فلسفی است)

تفاوت فطرت اول و فطرت ثانی :

▪ **تعریف فطرت اول :** حالت عادی ما در برخورد و تماس با امور و مسایل زندگی هر روزه است .

مثال : کسب و کار - تحصیلات دانشگاهی - تشکیل خانواده - تامین موقعیت اجتماعی

▪ **تعریف فطرت ثانی :** پرسش درباره حقیقت وجود انسان و درک حقیقت اشیاء و راز هستی

▪ **ویژگی های فطرت ثانی :**

❖ **فارغ شدن از قید عقل معاش :** آدمی را از مناسبات زندگی هر روزه می گسلد و به تأمل در مورد آنها وا می دارد.

❖ مسائلی برای انسان ایجاد می کند، که در نظر بسیاری از مردم فاقد اهمیت است.

❖ **دچار شگفتی شدن آدمی و به هم زدن حساب سود و زیان توسط آدمی**

❖ نزدیک نمودن انسان به جوهر و حقیقت وجود خود به سبب ذاتا متفکر بودن انسان :

(تفکراقتضای ذات بشر)

❖ مواجه شدن با پرسش هایی که به ظاهر سودی ندارند و بنابراین مصالح زندگی عادی مطرح نشده

اما ارزش آنها به اندازه ارزش وجود آدمی است.

▪ **مثال فطرت ثانی :** حقیقت من چیست ؟ معنای زندگانی چیست ؟ آیا مرگ پایان زندگی است ؟

▪ عجز از ادراک ماهیت عمو حالت عامه بود مطلق مگو

▪ زنان که ماهیات و سر سرشان پیش چشم کاملان باشد عیان

▪ **طلب فلسفه :** درگرو عبور از فطرت اول به فطرت ثانی (نظرملاصدرا در کتاب مبداء و معاد به نقل از ارسطو)

▪ **تو کز سرای طبیعت نمی روی بیرون** **کجا به کوی طریقت گذر توانی کرد**

▪ **جمال یار ندارد نقاب و پرده ولی** **غبار ره بنشان تا نظر توانی کرد**

البرت انشتین در کتاب دنیایی که من می بینم : انسانی که زندگی و حیات دیگران و حتی خودش را پوچ و

بی معنا و واهی می پندارد نه تنها موجودی بدبخت است بلکه صلاحیت زندگی را هم ندارد .

▪ **رابطه « فلسفه و دین »**

❖ **ماهیت فلسفی برخی مفاهیم دینی**

❖ **دعوت به تفکر**

❖ ماهیت فلسفی برخی مفاهیم دینی :

- در معارف وحی مطالب فراوانی می توان یافت که به طور مستقیم و غیرمستقیم به حقیقت و احوال وجود مربوط می شود .
- آیات و روایات به مناسبت های گوناگون در باب مبدأ وجود، نحوه به وجود آمدن جهان، مراتب و درجات هستی، چگونگی سیر و تحول موجودات جهان، جایگاه انسان در عالم هستی، معرفت خداوند و ارتباط جهان با خداوند سخن گفته اند.
- طرح مباحث وجود شناسی در معارف الهی، هرگز ماهیت این مباحث را دگرگون نمی کند
- **مباحث وجود شناسی در معارف الهی منشاء آسمانی دارند و حاصل اندیشه فیلسوفان نیستند اما محتوایی فلسفی دارند و مواضع نظری دین را درباره جهان هستی بیان می کنند .**
- در متون دینی مسایل فلسفی در قالب اصطلاحات فلاسفه مطرح نشده است اما بیان يك مساله به هر زبانی که باشد معنای نهفته آن را تغییر نمی دهد.
- اختلاف در تعبیر یا تفاوت در چگونگی بیان مسایل وجود شناسی، تعلق آنها را به قلمرو فلسفه خدشه دار نمی کند. (فلاسفه: علت و معلول یا مبدا و اثر = عرفا: ظاهر و مظهر)
- امام خمینی (ره) در تفسیر سوره حمد: يك مطلب اگر با زبانهای مختلف بیان شود باز همان مطلب است
- **امام سجاد (ع)** در پاسخ به سؤالی درباره **توحید** : خداوند می دانست در آخر الزمان گروههای ژرف اندیش خواهند آمد. از این رو سوره **توحید و آیات اول سوره حدید** « هو الاول و الاخر و الظاهر و الباطن» را فرستاد.
- **آیات سوره توحید و آیات اول سوره حدید** عالی ترین مرتبه **توحید و معرفت** هستند.
- اولین سوره ای که ملاصدرا انتخاب و به تفسیر آن پرداخت و از آن بهره ها برد، سوره حدید است .
- **ملاصدرا در شرح اصول کافی** : بهره هایی که از آیات **سوره مبارکه حدید** می بردم، بیش از نتایج آیات دیگر بود. لذا در هنگام شروع به نوشتن تفسیر قرآن، نخستین بخشی که انتخاب و به تفسیر آن پرداختم، همین سوره مبارکه بود و سپس به تفسیر گروه دیگری از سور و آیات پرداختم و بعد از پایان آن و پس از گذشت حدود دو سال، به این حدیث شریف برخورد نمودم و نشاطم افزوده شد و به شکرانه این نعمت، خداوند متان را سپاسگزاری کردم .
- در نهج البلاغه و دیگر آثار منقول از امام علی (ع) حدود ۴۰ نوبت به مسایل وجود شناسی اشاره شده است
- **سخن امام علی (ع) در « غرر الحکم و درر الکلم » در مورد فرشتگان :**
- ❖ موجوداتی کامل، برتر از عالم طبیعت و عاری از ماده و قوه .
- ❖ موجوداتی مجرد ، **فعلیت محض و در نهایت کمال**
- ❖ ذات باری بر آنها تجلی کرد، نورانی شدند و فیوضاتش را بر آنها افاضه نموده، به کمال ممکن رسیدند.
- ❖ **نمونه بارز حلقه و واسطه فیض آفرینش** بین خدا و عالم طبیعت هستند.
- (موجودات طبیعی به دلیل قوه و ماده بودن ، پیوسته در معرض تغییر و تحول اند و از نقص به شدت و کمال حرکت می کنند برخلاف فرشتگان)

❖ دعوت به تفکر

■ اهل حدیث :

- جبهه نفی و تعطیل
- شعارشان « کیفیه مجهوله و السؤال بدعه » بود.
- معلومات آنان در حد نقل و روایات احادیث بود (سکوت در برابر آیات و روایات و عدم تفسیر آن ها)
- هر گونه بحث و تعمق و تجزیه و تحلیل در مسایل مابعد الطبیعه دین را ناروا می شمردند.

■ معتزله :

- به شیعه نزدیکتر و کم و بیش از عقل فلسفی و استدلالی بهره مند بودند .
- بحث عقلی را در مباحث مابعد الطبیعه دین جایز دانسته و بر آن تاکید داشتند.

■ روش پیشوایان دین :

- هیچ سوالی را محکوم نمی کردند و بدعت نمی شمردند.
- پاسخ هایی در حد توان پرسش کننده ارائه می دادند .
- در « توحید صدوق » و « اصول کافی » بابتی درباره تفسیر آیه « الرحمن علی العرش استوی » وجود دارد.
- علامه طباطبائی در تفسیر المیزان در سوره اعراف : **دعوت به تذکر و تفکر برای معرفت است نه چیز دیگر**

■ فلسفه اسلامی :

- **خاستگاه فلسفه اسلامی** را باید در **متن و بطن اسلام** جستجو کرد نه در برخورد تاریخی اسلام و مسلمانان با فلسفه های دیگر.
- شکل و صورت و چگونگی تبیین و استدلال در فلسفه اسلامی به شیوه فلاسفه است و زبان و بیان فلاسفه در تفسیر اسلام پس از ارتباط تاریخی فرهنگی اسلام با حکمای یونان فراهم شد .
- **متون اسلامی**، جهان شناسی به خصوصی را عرضه می کند که با **معرفت فلسفی** هم افق و سازگار است و به ذات خود مهبیای **تبیین عقلانی و فلسفی** اند.
- **محتوی اصلی فلسفه اسلامی** و ستون فقرات آن را دیدگاههای ژرف **کتاب و سنت** تشکیل می دهد
- متون اسلامی بر تفکر و تدبر در معارف الهی اصرار دارد .

نمونه سوالات کنکور سراسری سالهای گذشته درس اول

۱- کدام سوال به حوزه معرفت شناسی مربوط می شود؟ (سراسری ۹۷)

- ۱) آیا یادآوری خاطرات خوشایند، بر همه انسان ها تاثیر یکسان دارد؟
- ۲) اگر حافظه جایی در مغز داشته باشد، خاطره یک کوه را چگونه می توان جای داد؟
- ۳) آیا فعالیت های مغز در زمان مرور خاطرات خوش و خاطرات رنج آور، یکسان است؟
- ۴) زمانی که انسان محبت نسبت به کسی را در خود احساس می کند، آیا در مغز او نیز اتفاقی می افتد؟

۲- کدام عبارت منظور از « مطلق وجود » را بیان می کند؟ (خارج کشور ۹۷)

- ۱) وجود مطلق
- ۲) وجود خداوند
- ۳) وجود بالذات
- ۴) وجود بی قید و شرط

۳- طرح مباحث هستی در معارف الهی نشان دهنده کدام مورد است؟ (خارج کشور ۹۴)

- ۱) اصول و مبانی زیربنایی دین، ماهیت فلسفی دارند.
- ۲) دین در حقیقت و ذات خود چیزی جز فلسفه نیست.
- ۳) فلسفه چیزی غیر از معارف الهی را بیان نمی کند.
- ۴) زبان دین و فلسفه، اختلاف اساسی و ماهوی ندارند.

۴- در بیت « تو کز سرای طبیعت نیروی بیرون کجا به کوی طریقت گذر توانی کرد » « گذر به کوی طریقت » عبارت است از (خارج کشور ۹۳)

- ۱) عبور از فطرت اول به ثانی
- ۲) تبیین عقلانی مسائل اساسی حیات
- ۳) بی اعتنایی به امور طبیعی و تأمل در اهداف مهم
- ۴) حرکت از فطرت ثانی و رسیدن به اصل حقیقت

۵- کدام عبارت در مورد فطرت ثانی درست نیست؟ (سراسری ۹۲)

- ۱) آدمی را از مناسبات زندگی هر روزه می گسلد و به تأمل در مورد آنها وا می دارد.
 - ۲) مسائلی برای انسان ایجاد می کند، که در نظر بسیاری از مردم فاقد اهمیت است.
 - ۳) بدون کنار گذاشتن امور و مسائل روزمره ی زندگی، نمی توان به آن رسید.
 - ۴) بیدار شدن آن در آدمی، حساب سود و زیانهای مادی را در هم می ریزد.
- ۶- کدام عبارت در مورد ماهیت معارف دینی درست است؟ (خارج کشور ۹۲)

- ۱) مواضع نظری دین درباره ی جهان هستی، محتوایی فلسفی دارد.
- ۲) بسیاری از مسائل دینی وجود دارد که به زبان فلسفی بیان شده است.
- ۳) معارف دینی همگی ماهیتی فلسفی دارند، هر چند در نحوه ی بیان متفاوت اند.
- ۴) نمی توان معارف دینی را، که ماهیتی فلسفی دارند، به شیوه ی فلسفی بررسی کرد.

۷- انسان زمانی در آستانه تفکر فلسفی قرار می گیرد که طلب فلسفه به بیان صدرالمতالهین، درگرو ... است (سراسری ۹۰)

(۱) دچار حیرت می شود - عبور از فطرت اول به فطرت ثانی

(۲) دچار حیرت می شود - گذر از ماهیات و وصول به « وجود »

(۳) به صحنه « وجود » قدم بگذارد - عبور از فطرت اول به فطرت

(۴) به صحنه « وجود » قدم بگذارد - گذر از ماهیات و وصول به « وجود »

۸- نخستین گام ورود به آستانه تفکر فلسفی ... است و این گام هرگز محقق نمی شود جز با ... و بیت زیر مبین ... مابعدالطبیعه است

« هر آن کو زدانش بر توشه ای جهانی است بنشته در گوشه ای » (خارج کشور ۸۹)

(۱) گرفتار آمدن به حیرت در برابر هستی - گذر از فطرت اول به فطرت ثانی - هدف

(۲) احساس نیاز به معرفت و شناخت - گذر از فطرت اول به فطرت ثانی - هدف

(۳) گرفتار آمدن به حیرت در برابر هستی - توجه به ذات جستجوگر تشنه معرفت - موضوع

(۴) احساس نیاز به معرفت و شناخت - - توجه به ذات جستجوگر تشنه معرفت - موضوع

۹- بیت « هر آن کو زدانش بر توشه ای جهانی است بنشته در گوشه ای » بیانگر ... است که ... را دنبال می کند. (سراسری ۸۸)

(۱) زبان فلسفه - زدودن ابرهای حیرت از برابر دیدگان فطرت

(۲) زبان فلسفه - صیوروه الانسان عالما عقليا مضاهيا للعالم العینی

(۳) روش مابعدالطبیعه - زدودن ابرهای حیرت از برابر دیدگان فطرت

(۴) هدف مابعد الطبیعه - صیوروه الانسان عالما عقليا مضاهيا للعالم العینی

۱۰- با توجه به جایگاه و موقعیت وحی که معارفش سرچشمه آسمانی دارند و از طریق غیر از تفکر بشر به دست ما رسیده اند

کدام عبارت صحیح به نظر نمی رسد؟ (سراسری ۸۷)

(۱) معارف دینی به ذات خود مهبای تبیین عقلانی و فلسفی هستند .

(۲) خاستگاه فلسفه اسلامی را باید در برخورد تاریخی اسلام با فلسفه های دیگر جستجو کرد.

(۳) فلسفه اسلامی فلسفه ای است که محتوای اصلی و ستون فقرات آن را کتاب و سنت تشکیل می دهد.

(۴) امکان استفاده از بیان فلاسفه در تفسیر دیدگاه های اسلامی پس از ارتباط تاریخی و فرهنگی با حکمای یونان، فراهم شد.

۱۱- فراغ از قید عقل معاش و پرداختن به پاسخ گوئی به پرسشهایی که ابتلای انسان به حیرت و شگفتی را به دنبال دارد،

درگرو... است و طرح سوالات برخاسته از می باشد. (سراسری ۸۷)

(۱) عبور از فطرت اول به فطرت ثانی - فطرت انسان که رو به سوی پرستش دارد.

(۲) خروج از فطرت ثانی به فطرت ثانی - فطرت انسان که رو به سوی پرستش دارد.

(۳) خروج از فطرت ثانی به فطرت ثانی - اقتضای ذات بشر که موجودی متفکر است.

(۴) عبور از فطرت اول به فطرت ثانی - اقتضای ذات بشر که موجودی متفکر است.

۱۲- سوال از مفهوم آیه شریفه «الرحمن علی العرش استوی» و دریافت پاسخ با جمله هایی شبیه «الکیفیه مجهوله و السؤال بدعه» مشخص کننده موضع فکری.....است. (خارج کشور ۸۷)

- ۱) پذیرندگان جبر و محکومیت انسان در برابر اراده و مشیت قاهر خداوند متعال
- ۲) اهل حدیث مخالف با عقل و استدلال و تعمق در ماوراء ظواهر الفاظ کتاب و سنت
- ۳) گروه معتزله موافق با عقل و استدلال و تعمق در ماوراء ظواهر الفاظ کتاب و سنت
- ۴) هواداران جبهه نفی و تعطیل و معتقد به تصویب آراء سابقین صحابه پیامبر (ص)

۱۳- جهان شناسی عرضه شده از سوی اسلام چگونه شناختی از جهان است و معارف دینی در اسلام از چه ویژگی برخوردار است؟ (۸۶)

- ۱) یک جهان بینی مبتنی بروحی و آگاهی برتر-ذاتا مهبای تبیین عقلانی است.
- ۲) یک جهان بینی مبتنی بروحی و آگاهی برتر-مبتنی بر تعبد و پذیرش درونی مکلف است
- ۳) یک جهان شناسی هم افق و سازگار با معرفت فلسفی - ذاتا مهبای تبیین عقلانی است.
- ۴) یک جهان شناسی هم افق و سازگار با معرفت فلسفی - مبتنی بر تعبد و پذیرش درونی مکلف است.

۱۴- ازدقت در بیت «جمال یار ندارد نقاب و پرده ولی غبار ره نشان تا نظرتوانی کردم» کدام مفهوم مستفاد می گردد؟ (سراسری ۸۵)

- ۱) لازمه صیانت از فطرت اول، تقید به تعقل و عقل معاش است. ۲) طلب فلسفه در گرو عبور از فطرت اول به فطرت ثانی است.
 - ۳) فطرت اول، بیدار نگه داشتن حالت جست و جویگری در انسان است. ۴) فطرت ثانی، خروج از حد و مرز فطرت اول و زیرپانهادن آن است.
- ۱۵- مطابق نظر افلاطون آغاز سیر فلسفی انسان چگونه است؟ (سراسری ۷۷)

- ۱) حیرت در برابر هستی ۲) حیرت در برابر روح ۳) تأمل در خود انسان ۴) تفکر در ماوراء الطبیعه
- ۱۶- مطابق نقل صدرالمآلهین از ارسطو طلب فلسفه در گرو کدام مورد است؟ (سراسری ۷۷)
- ۱) حیرت در برابر نفس آدمی ۲) حیرت در برابر هستی ۳) عبور از فطرت اول به فطرت ثانی ۴) عبور از احساس به عقل

۱۷ - موضوع فلسفه را کدام مورد تشکیل می دهد و معنای آن چیست؟ (سراسری ۷۷)

- ۱) مابعدالطبیعه- هستی شناسی به طور مطلق ۲) مابعدالطبیعه- مرتبه ای از هستی به نحو مطلق
 - ۳) ماوراءالطبیعه- هستی شناسی به طور مطلق ۴) ما وراء الطبیعه- مرتبه ای از هستی به نحو مطلق
- ۱۸- علوم تجربی در اثبات کدام ناحیه محتاج فلسفه است؟ (سراسری ۷۶)
- ۱) اصول و مبانی کلی ۲) تئوریهای کلی ۳) مسائل عملی ۴) مسائل نظری

۱۹- «مرتبه ای از هستی» و «علم به هستی در حالت کلی» به ترتیب معنای کدام مورد است؟ (سراسری ۷۵)

- ۱) مابعدالطبیعه- ماوراءالطبیعه ۲) ماوراءالطبیعه- مابعدالطبیعه
- ۳) مابعدالطبیعه- متافیزیک ۴) متافیزیک- ترانس فیزیک

۲۰- «فلسفه ی اولی» در واقع شناسایی احکام کدام مورد است؟ (سراسری ۷۴)

- ۱) حقیقت هستی ۲) علت و معلول ۳) مطلق وجود ۴) ماوراء الطبیعه

۱- هر کدام از اصل های ذیل را در جای مناسب قرار دهید:

۱) اصل واقعیت داشتن جهان (۲) اصل قابل شناخت بودن طبیعت (۳) اصل درستی روش تجربه و آزمایش

۴) اصل یکسان عمل کردن طبیعت (۵) اصل تبعیت همه موجودات از قاعده علیت

الف - آیا مفاهیمی مثل فلز، رادیوم، اشعه رادیواکتیو، بار الکتریکی چشمه صوت، طول موج از امور واقعی حکایت می کند یا ساخته و پرداخته تخیلات بشرند؟ طبیعتاً براساس اصل ... باید از امور واقعی حکایت کنند تا علوم ارزش و اعتبار پیدا کند.

ب- آیا روابطی که بین امور وجود دارد قابل کشف و شناخت است یا خیر؟ در صورتی که قابل شناخت نباشد انسان در وادی سوفسطایی گری گرفتار می شود؛ براساس اصل.. آدمی قادر به شناخت طبیعت است.

ج - روش هایی که برای مشاهده امور و روابط بین آنها به کار می بریم درست است یا خیر؟ در صورتی که این روش ها درست نباشد انسان به هیچ پیشرفتی در علوم دست نمی ابد و نمی تواند به یافته های خود اعتماد کند؛ لذا براساس اصل ... انسان می تواند به یافته های تجربی خود اعتماد نماید.

د - قوانین کشف شده توسط دانشمندان علوم تجربی در صورتی در همه زمان ها و مکان ها جریان دارد که طبیعت در همه زمان ها یکسان عمل نماید و اصل ... به عنوان یکی از مبانی فلسفی علوم چنین امکانی را فراهم می آورد.

ه- قوانین علمی از چه چیزی حکایت می کند؟ همه آنها بیانگر رابطه و نسبت چیزی با چیز دیگر است که از آن به اصل علیت تعبیر می شود؛ در حقیقت همه قوانین علمی در پرتو اصل ... موجه می گردد.

جواب: ۱ با الف ۲ با ب ۳ با ج ۴ با د ۵ با ه

۲- با توجه به عبارت « فَأَيْنَمَا تُولَّوْا فَنَّمَّ وَجْهَ اللَّهِ » پس هر سو رو کنید آنجا روی (به) خداست چرا نمی توان خداوند را جسم دانست؟ زیرا خداوند اساساً از نوع موجودات مادی که جسم دارند نیست و هستی او با هستی همه ی موجودات متفاوت است و نیز چون مکان و زمان یک نوع نقص و نیاز است و موجود دارای مکان، محدود به مکان خود است، لذا اینچنین موجودی نمی تواند در یک زمان در مکانهای دیگر حاضر شود.

۳- با توجه به بیان امیرالمؤمنین علی علیه السلام در مورد فرشتگان به چهار خصوصیت آنها اشاره نمایید.

موجودات کاملی هستند عاری از ماده و قوه ؛ زیرا جملگی مجردند و فعلیت تمام دارند و در نهایت کمال ممکن اند. ذات باری بر آنها تجلی کرد، نورانی شدند و فیوضاتش را بر آنها افاضه نموده، به کمال ممکن رسیدند و در نتیجه نمونه بارز خلقت و واسطه فیض آفرینش شدند.

۴- فطرت اول و فطرت ثانی را با یکدیگر مقایسه کنید و بنویسید لازمه عبور از فطرت اول به فطرت ثانی چیست؟

فطرت اول همان حالت عادی و روزمره زندگی ماست. (تشکیل خانواده، تحصیلات دانشگاهی، و...) فطرت ثانی: هنگامی که انسان دربارہ ی مسائل کلی جهان هستی هدف زندگی و جایگاه انسان در جهان هستی به تفکر فرو می رود و برای پاسخ گویی به سوالات خود به فکر فرو می رود در فطرت ثانی قرار دارد. بشر ذاتاً "متفکر است و تفکر همان فطرت ثانی اوست. -عبور از فطرت اول به فطرت ثانی

۵- مابعدالطبیعه را تعریف کنید و بنویسید علوم و فلسفه هر کدام موجودات را از چه جنبه ای مورد مطالعه قرار می دهند؟

علم به احوال موجودات از جهت وجود و فلسفه علم هستی شناسی است و بر این اعتبار به آن مابعدالطبیعه می گویند. شناخت اشیاء از آن جهت که هستند (مطلق وجود ، وجود محض) علوم دیگر به مطالعه چهره خاصی از موجودات می پردازد.

۶- هدف مابعدالطبیعه را به اختصار شرح دهید. شناخت کل جهان هستی است. شناخت کل - جهان هستی به عنوان

یک مجموعه ی واحد. ارائه تصویری صحیح و جامع از جهان هستی

۷- خاستگاه فلسفه اسلامی را توضیح دهید. خاستگاه فلسفه ی اسلامی را باید در متن و بطن خود اسلام جست و جو کرد نه در برخورد تاریخی اسلام با فلسفه های دیگر.

نمونه سوالات متن تألیفی درس اول

۱- تعیین کنید کدام گزینه صحیح و کدام یک غلط می باشد؟

- الف) وجود اساسی ترین مفهوم و مدار همه بحث های فلسفه اولی می باشد. **درست**
ب) منظور از « مطلق وجود » وجود بی قید و شرط است. **درست**
ج) مباحث وجود در فلسفه به قصد شناخت کل جهان هستی است. **درست**
د) فطرت اول آدمی را به پرسش درباره حقیقت وجود برمی انگیزد. **نادرست**
و) فطرت ثانی آدمی را از مناسبات زندگی هر روزه می گسلد و به تأمل در مورد آنها وا می دارد. **درست**
هـ) بدون کنار گذاشتن امور و مسائل روزمره ی زندگی، نمی توان به فطرت ثانی رسید. **نادرست**
ی) معارف دینی به ذات خود مهبای تبیین عقلانی و فلسفی هستند. **درست**

۲- جاهای خالی را با کلمات مناسب کامل کنید .

- الف) منظور از « مطلق وجود » است. **وجود بی قید و شرط**
ب) فلسفه علاوه بر تحقیق درباره مبانی همه علوم تجربی، درباره مبانی علوم انسانی نیز به پژوهش می پردازد.
کلی، خاص
ج) مباحث وجود در فلسفه به قصد شناخت است و فیلسوف می خواهد تصویری و از جهان هستی به دست آورد. **کل جهان هستی - جامع - صحیح**
د) انسان زمانی در آستانه تفکر فلسفی قرار می گیرد که دچار می شود و طلب فلسفه به بیان صدرالمتالهین، درگرو عبور از فطرت به فطرت است. **حیرت - اول - ثانی**
و) محتوای اصلی فلسفه اسلامی و ستون فقرات آن را تشکیل می دهد. **سنت و کتاب**
۳- هر یک از گزینه های سمت راست با یکی از گزینه های سمت چپ مناسبت دارد. آنها را در کنار هم بنویسید.

- الف) فلسفه اولی
ب) روش مابعدالطبیعه
۱- تبیین عقلانی
۲- علم هستی شناسی
جواب الف : ۲ ب : ۱

۴- به سوالات زیر پاسخ کوتاه دهید .

- الف) فطرت ثانی را در یک سطر توضیح دهید . پرسش درباره حقیقت وجود انسان و درک حقیقت اشیاء و راز هستی
ب) روش مابعدالطبیعه در شناخت اشیاء چیست ؟ **روش عقلی**

۵- به سوالات زیر پاسخ تشریحی دهید.

- الف) موضوع مابعدالطبیعه چیست و چه تفاوتی با سایر علوم دارد؟ شناخت اشیاء از آن جهت که هستند و هستی دارند . در حالیکه علوم دیگر به مطالعه چهره خاصی از موجودات می پردازد.
ب) طلب فلسفه در گرو عبور از مرحله فطرت اول به فطرت ثانی است ؟ توضیح دهید . حالت عادی ما در برخورد و تماس با امور و مسایل زندگی هر روزه است که آدمی به زندگی معمولی مشغول است. لازمه عبور از فطرت اول این است که از قید عقل معاش فارغ شود و با سوالاتی مواجه شود که ارزش آن به اندازه ارزش وجود آدمی است. این حالت فطرت ثانی است.
ج) ماهیت فلسفه اسلامی را توضیح دهید . محتوای اصلی فلسفه اسلامی و ستون فقرات آن را دیدگاه های ژرف کتاب و سنت نسبت به جهان هستی تشکیل می دهد و شکل و چگونگی تبیین و استدلال در آن به شیوه فلاسفه است .
د) جهان شناسی عرضه شده از سوی اسلام ، چگونه شناختی از جهان است و معارف دینی در اسلام از چه ویژگی برخوردار است؟
متون اسلامی ، جهان شناسی به خصوصی را عرضه می کند که با معرفت فلسفی هم افق و سازگار است و به ذات خود مهبای تبیین عقلانی و فلسفی اند.

عنوان درس دوم : کلیات ۲

▪ سیر تاریخی فلسفه :

- ❖ **یونان** : مرکز نشو و نمای اندیشه های فلسفی
- ❖ **اسکندریه** : مروج اندیشه های فلسفی پس از ارسطو و منتقل کننده اندیشه فلسفی به اسلام، حران، انطاکیه
- ❖ **بنی امیه** : دمشق مرکز خلافت ، **دوران ظلم و سیاهی** ، تعطیل فعالیت های فکری ، **رکود فرهنگ اسلامی**
- ❖ **بنی عباس** : بغداد مرکز خلافت ، ورود ایرانیان به دستگاه خلافت
- « این هر دو واقعه، در تحول فرهنگی و نهضت ترجمه کتب علمی و فلسفی مؤثر افتاد »
- ❖ **هارون الرشید** : مؤسس بیت الحکمه یا خزانه الحکمه به توصیه یحیی برمکی در بغداد
- « بیت الحکمه مرکز تجمع اهل علم و فلسفه و مترجمان کتب علمی و فلسفی از زبان های گوناگون بود »
- ❖ **مأمون** : ترجمه آثار و کتب مختلف منطق، فلسفه، نجوم، ریاضیات، طب، ادب و سیاست از زبان های یونانی، پهلوی، هندی و سریانی به عربی اهمیت یافت. (به اندازه وزن کتاب به مترجم خنین بن اسحاق طلا می دادند)

▪ ترجمه های فلسفی :

- ❖ **حنین بن اسحاق** : آثار پزشکی
- ❖ **اسحاق بن حنین** : مترجم کتاب **نفس ارسطو** و **اخلاق ارسطو**
- ❖ **ابوشرمتی بن یونس** : استاد فارابی و مترجم شعر ارسطو
- ❖ **ابن ناعمه** : مترجم کتاب اثولوجیای افلوطین (بخشی از تاسوعات) که به اشتباه به ارسطو منسوب بود.
- ❖ **کندی** : نخستین فیلسوف اسلام و مصحح کتاب اثولوجیای افلوطین

▪ نتیجه ترجمه آثار یونانی به عربی :

- ❖ فلاسفه اسلامی با آرای حکمای یونان هم سخن شدند .
- ❖ فلاسفه اسلامی آرای حکمای یونان را نقد کردند .
- ❖ فلاسفه اسلامی نظام فلسفی نوینی را سامان بخشیدند .

▪ نکاتی چند

- **فلسفه و ایرانیان** : اندکی پیش از فتوحات مسلمانان، انوشیروان ساسانی در خوزستان مدرسه ای تأسیس کرد و بسیاری از کتب سریانی، هندی و یونانی را در آن جا گرد کرد. این مدرسه ۷ تن از فلاسفه نوافلاطونی را که از آن اخراج شده بودند به استادی پذیرفت و به آنان اجازه داد دانش خود را منتشر سازند. بدین ترتیب ایرانیان قبل از تسلط مسلمانان با فرهنگ یونانی آشنا شده بودند.
 - **فلسفه اسلامی در آغاز** به جهت غلبه **گرایش ارسطویی** به فلسفه **مشاء** معروف شد.
 - **ابن سینا** به اسکندر افرویدی از شارحان بزرگ ارسطو لقب فاضل متاخرین داد.
 - **افلوطین** در میان مسلمانان به **شیخ یونان** معروف است و پیروان او نوافلاطونی نامیده می شوند.
 - ابراهیم مدکور می گوید : مسلمانان مدت سه قرن به ترجمه آثار علمی و فلسفی و ادبی که ملل دیگر برای آنها به میراث نهاده بودند پرداختند . آنها این میراث عظیم را از شش زبان عربی ، سریانی ، هندی ، پهلوی ، لاتین و بخصوص یونانی گرفتند .
 - **مسلمانان پرورش یافته دینی بودند که از یک طرف عالی ترین معارف توحیدی و عمیق ترین دیدگاهها را در خصوص جهان هستی تعلیم می داد و از طرف دیگر ، راه را برای تحصیل علم و حکمت هموار کرده بود.**
- « الْحِكْمَةُ ضَالَّةُ الْمُؤْمِنِ فَاطْلُبُوهَا وَلَوْ عِنْدَ الْمُشْرِكِ »**

▪ تاثیر فلسفه اسلامی در اندیشه غرب

- متفکران مسیحی در **آغاز قرون وسطی** با افکار افلاطون و **نوافلاطونیان** آشنایی داشتند. (عدم شناخت ارسطو)
- سیطره فکری اگوستین قدیس نوافلاطونی تا قرن ۱۲ میلادی ادامه داشت.
- از قرن «۱۲ میلادی» آثار **ابن سینا و ابن رشد** به لاتین ترجمه شد و در اختیار متفکران مسیحی مغرب زمین قرار گرفت.
- متفکران غربی از طریق آثار فلسفه اسلامی علاوه بر کسب شناخت گسترده تر از اندیشه های ارسطو با ابتکارات فلسفه اسلامی که در راه سازگار نمودن اعتقادات دینی با اندیشه و استدلال فلسفی گام های بلندی برداشته بودند، آشنا شدند.
- از قرن **۱۳ میلادی** به بعد عنصر درخشان **عقل** که در فلسفه اسلامی جایگاه خاصی داشت بر مسیحیت تأثیری آشکار بر جای نهاد.
- در قرن **۱۳ میلادی** «دانشگاه پاریس» **نخستین دانشگاه مغرب زمین** بنیان گذاری شد.
- استادان برجسته دانشگاه پاریس، **البرت کیبر و توماس اکویناس** بودند که به شدت تحت تأثیر **ابن سینا** قرار داشتند.
- **دانشگاه اکسفورد انگلستان** از «**راجر بیکن**» بهره می برد که از نظر فلسفی از **ابن سینا** و از نظر علمی از **ابن هیثم** فیزیکدان بزرگ اسلام تأثیر می پذیرفت.
- تأثیر **عقلانیت ابن سینا** در فرهنگ غربی به حدی بود که مورخان فلسفه، **اصالت عقل اروپائیان** در عصر جدید را تا حد زیادی متأثر از فلسفه اسلامی می دانند.

▪ سیر تکامل فلسفه اسلامی

- ۱- آشنایی غربیان با **فلسفه اسلامی** به «**ابن رشد**» محدود شد و ازدید آنان فلسفه اسلامی پس از او به پایان خود رسید.
- ۲- فلسفه ابن سینا بوسیله شاگردانش، بهمنیار و ابوالعباس لوکری ادامه یافت.
- ۳- فلسفه ابن سینا در قرن ۶ هجری مورد انتقاد شدید غزالی و فخر رازی قرار گرفت و تا حدی از رونق افتاد.
- ۴- در قرن ۶ هجری **شیخ سهروردی موسس فلسفه اشراق**، فلسفه ابن سینا را به قلمرو جدیدی هدایت نمود.
- ۵- در قرن ۷ هجری **خواجه نصیر الدین طوسی** با توجه به **حکمت اشراقی** به **احیای فلسفه اسلامی** پرداخت و با نوشتن شرح استادانه بر کتاب اشارات ابن سینا به فلسفه مشاء رونق تازه ای بخشید.
- ۶- **قطب الدین شیرازی** (شاگرد طوسی) **بزرگترین دایره المعارف اسلامی** به نام (دره التاج) را به زبان فارسی تالیف نمود.
- ۷- در قرن ۸ هجری **قطب الدین رازی** کتاب محاکمات را نوشت و به ارزیابی شروح طوسی و فخر رازی بر کتاب اشارات ابن سینا پرداخت.
- ۸- در قرن ۱۱ هجری، «**میرداماد**» کوشید **فلسفه ابن سینا** را به **روش اشراقی** تفسیر کند.
- ۹- برای اولین بار **ابوعلی سینا** در کتاب اشارات تعبیر حکمت متعالیه را بکار برد اما فلسفه او به این نام مشهور نشد.
- ۱۰- **صدر المتالهین** فلسفه خود را حکمت متعالیه نامید.
- ۱۱- یکی از بزرگترین مروجان فلسفه صدرایی در سالهای اخیر مرحوم علامه طباطبایی است.

نمونه سوالات کنکور سراسری سالهای گذشته درس دوم

۱- کدام عبارت با نظر پیشوایان اسلام درباره حکمت و طلب آن سازگار است؟ (سراسری ۹۷)

(۱) منحصر به افرادی است که عقل آنان به کمال رسیده باشد.

(۲) با وجود قرآن نیازی به جستجوی آن در منابع دیگر نیست.

(۳) در هر کجا و با هر شخصی که باشد، باید به دنبال یافتن آن بود.

(۴) موهبت خاص الهی است که از راه جستجو نمی توان آن را یافت.

۲- مفسر فلسفه اسلامی به روش اشراقی که بود و کدام حکیم فارابی را پس از چند قرن احیا کرد؟ (خارج کشور ۹۷)

(۱) میرداماد - شیخ اشراق

(۲) قطب الدین شیرازی - شیخ اشراق

(۳) میرداماد - خواجه نصیرالدین طوسی

(۴) قطب الدین شیرازی - خواجه نصیرالدین طوسی

۳- میان دو متفکر ذکر شده کدام یک متأثر از دیگری بوده است و کدام شخص به بررسی و داوری میان نظرات

نصیرالدین طوسی و فخر رازی در مورد افکار ابن سینا پرداخت؟ (سراسری ۹۶)

(۱) سهروردی از خواجه نصیر - سهروردی

(۲) خواجه نصیر از سهروردی - میرداماد

(۳) سهروردی از خواجه نصیر - قطب الدین رازی

(۴) خواجه نصیر از سهروردی - قطب الدین رازی

۴- کدام متفکر فلسفه ابن سینا را به مسیر تازه ای هدایت کرد؟ (سراسری ۹۵)

(۱) میرداماد

(۲) فخر رازی

(۳) شیخ اشراق

(۴) خواجه نصیرالدین طوسی

۵- کدام مورد درباره خواجه نصیرالدین طوسی درست است؟ (خارج کشور ۹۵)

(۱) شاگرد قطب الدین شیرازی بود.

(۲) بزرگترین احیاگر فلسفه مشایی بود.

(۳) شهاب الدین سهروردی از وی متأثر بود.

(۴) شرحی جامع و نقادانه بر اشارات نوشت.

۶- کدام مورد عبارت را به نحو درستی کامل می کند؟ متفکران مسیحی در آغاز قرون وسطی (سراسری ۹۴)

(۱) گرایشات اصالت عقلی داشتند

(۲) افکار ارسطو را نمی شناختند.

(۳) با افکار فیلسوفان مسلمان آشنایی نداشتند.

(۴) آثار افلاطون را در آکسفورد شرح می کردند.

۷- اسحاق بن حنین و حنین بن اسحاق که به ترتیب ... و ... بودند، به ترتیب مترجم کتاب ... و ... بودند. (سراسری ۹۰)

(۱) پدر - پسر - فلسفی - طبی (۲) پدر - پسر - طبی - فلسفی (۳) پسر - پدر - فلسفی - طبی (۴) پسر - پدر - طبی - فلسفی

۸- مؤسس و مشوق بر دائر نمودن خزانه الحکمه به ترتیب و و مترجم کتاب «شعر ارسطو» بود. (خارج کشور ۹۰)

(۱) هارون الرشید - یحیی برمکی - اسحاق بن حنین (۲) یحیی برمکی - هارون الرشید - اسحاق بن حنین

(۳) هارون الرشید - یحیی برمکی - ابوشرمته بن یونس (۴) یحیی برمکی - هارون الرشید - ابوشرمته بن یونس

۹- احیاگر فلسفه ی رو به افول مشاء در قرن هفتم، و مؤلف کتاب « محاکمات » و مفسر فلسفه ی ابن سینا به روش اشراقی بود. (خارج کشور ۹۰)

- ۱) **خواجه نصیرالدین طوسی - قطب الدین رازی - میرداماد**
- ۲) **خواجه نصیرالدین طوسی - قطب الدین شیرازی - شیخ اشراق**
- ۳) **شهاب الدین سهروردی - قطب الدین رازی - میرداماد**
- ۴) **شهاب الدین سهروردی - قطب الدین شیرازی - شیخ اشراق**

۱۰- مفسر فلسفه مشایی ابن سینا به روش اشراقی در قرن یازدهم..... و اصل کننده فلسفه اسلامی به مرتبه کمال خویش و حک مهرحکمت متعالیه بر آن و تثبیت شهرت آن.... بود و بزرگترین دایره المعارف فلسفی به زبان فارسی ، کتاب اثر..... است.(سراسری ۸۹)

- ۱) **میرداماد - ابن سینا - محاکمات - قطب الدین رازی** ۲) **ملاصدرا - ابن سینا - دره التاج - قطب الدین شیرازی**
- ۳) **ملاصدرا - صدرالمتهین - محاکمات - قطب الدین رازی** ۴) **میرداماد - صدرالمتهین - دره التاج - قطب الدین شیرازی**

۱۱- احیاگر حکمت فارابی و بوعلی و هدایتگر همان حکمت به قلمرو جدید ، به ترتیب و بودند که اولی در قرن و دومی در قرن می زیست. (خارج کشور ۸۹)

- ۱) **شهاب الدین سهروردی - خواجه نصیر الدین طوسی - هفتم - ششم**
- ۲) **شهاب الدین سهروردی - خواجه نصیر الدین طوسی - ششم - هفتم**
- ۳) **خواجه نصیر الدین طوسی - شهاب الدین سهروردی - ششم - هفتم**
- ۴) **خواجه نصیر الدین طوسی - شهاب الدین سهروردی - هفتم - ششم**

۱۲- نو افلاطونیان... بودند و موسس بیت الحکمه یا خزانه الحکمه ... بود که به منظور... تأسیس شد.(سراسری ۸۸)

- ۱) **پیروان افلوپین - هارون الرشید - ترویج علوم جندی شاپور**
- ۲) **رهروان افلاطون - هارون الرشید - ترویج علوم جندی شاپور**
- ۳) **پیروان افلوپین - یحیی برمکی - ارائه جنبه فلسفی کتاب و سنت**
- ۴) **رهروان افلاطون ، یحیی برمکی، ارائه جنبه فلسفی کتاب و سنت**

۱۳- مفسر فلسفه ابن سینا به روش اشراقی ... در قرن... بود و اولین کاربرد حکمت متعالیه در کتاب... معمول گشت.(سراسری ۸۸)

- ۱) **میرداماد - یازدهم - اسفار**
- ۲) **میرداماد - یازدهم - اشارات**
- ۳) **علامه طباطبایی - چهاردهم - اسفار**
- ۴) **علامه طباطبایی - چهاردهم - اشارات**

۱۴- پدیدآور کتاب محاکمات کیست و هدف از تألیف آن چه بود ؟(سراسری ۸۶)

- ۱) **قطب الدین شیرازی - احیای حکمت فارابی و ابن سینا**
- ۲) **قطب الدین شیرازی - ارزیابی نظر موافق و مخالف ابن سینا**
- ۳) **قطب الدین رازی - ارزیابی نظر موافق و مخالف ابن سینا**
- ۴) **قطب الدین رازی - احیای حکمت فارابی و ابن سینا .**

۱۵- راجر بیکن که از پیشگامان اولیه نهضت رنسانس در مغرب زمین است از نظر علمی و فلسفی به ترتیب تحت تأثیر افکار..... قرار گرفت و مکتب..... اروپائیان تاثیر پذیرفته از فلسفه اسلامی است؟ (سراسری ۸۵)

(۱) ابن رشد و ابن سینا - اومانیسیم . (۲) ابن سینا و ابن هیثم - اومانیسیم .

(۳) ابن هیثم و ابن سینا - اصالت عقل . (۴) ابن هیثم و ابن رشد - اصالت عمل .

۱۶- اندیشه های فلسفی فلاسفه اسلامی که برای توجیه مسائل فلسفه دست به دامان حکمت مشاء شدند، به رشد کدام مکتب غربی کمک کردند؟ (سراسری ۸۴)

(۱) نقد گرایی . (۲) اصالت عمل . (۳) اصالت عقل . (۴) پندارگرایی .

۱۷- کدام فیلسوف تعبیر حکمت متعالیه را به کار برد اما فلسفه وی به این نام مشهور نشد؟ (سراسری ۸۳)

(۱) ابن سینا . (۲) سهروردی . (۳) فارابی . (۴) میرداماد .

۱۸- کدام فیلسوف از بزرگترین مروج فلسفه صدرایی در سالهای اخیر محسوب می شود؟ (سراسری ۸۲)

(۱) جلال الدین دوانی . (۲) علامه طباطبایی . (۳) میرزا مهدی اشتیانی . (۴) خواجه نصیر الدین طوسی .

۱۹- قطب الدین شیرازی کدام اثر معروف را در فلسفه اسلامی به زبان فارسی تألیف کرده است؟ (سراسری ۸۱)

(۱) دره التاج . (۲) رساله جمع بین رای دو حکیم . (۳) رساله شرح مابعدالطبیعه . (۴) محاکمات

۲۰- « ائولوجیا » بخشی از کدام کتاب است و چه کسی آن را ترجمه کرد؟ (سراسری ۸۰)

(۱) تاسوعات افلوپین - ابن ناعمه (۲) تاسوعات افلاطون - ابن ناعمه

(۳) جمهوری افلاطون - حنین بن اسحاق (۴) شعر ارسطو - اسحاق بن حنین

۲۱- کتاب محاکمات تألیف کدام فیلسوف و موضوع اصلی آن چیست؟ (سراسری ۷۷)

(۱) قطب الدین شیرازی - ارزیابی شرح خواجه طوسی و رازی بر اشارات ابن سینا

(۲) قطب الدین شیرازی - مقایسه حکمت مشاء و اشراق

(۳) قطب الدین رازی - ارزیابی شرح خواجه طوسی و رازی بر اشارات ابن سینا

(۴) قطب الدین رازی - مقایسه حکمت مشاء و اشراق .

۲۲- ابن سینا کدام فیلسوف را فاضل متأخرین نامیده است؟ (سراسری ۷۷)

(۱) ابن ناعمه (۲) اسکندر افرویدیسی (۳) افلوپین . (۴) حنین بن اسحاق .

۲۳- آشنایی غربیان با فلسفه اسلامی به چه کسی محدود شد که به نظر آنان، فلسفه اسلامی با این چهره به پایان

خود رسید؟ (سراسری ۷۶)

(۱) ابن سینا . (۲) ابن رشد . (۳) ابن ناعمه . (۴) ابن هیثم

۲۴- در زمینه ترجمه های فلسفی و آشنایی مسلمین با فلسفه یونان کدام گزینه صحیح است؟ (سراسری ۷۶)

(۱) ابن ناعمه کتاب اسکندر افرویدیسی را ترجمه و شرح کرد که ابن سینا او را شیخ یونان لقب داده است.

(۲) ابن سینا کتاب ائولوجیای افلوپین را که بخشی از تاسوعات است ، اصلاح و ترجمه کرد .

(۳) کندی ائولوجیای افلوپین را که بخشی از تاسوعات است اصلاح کرد.

(۴) ابو بشر متی بن یونس کتاب اسکندر افرویدیسی را ترجمه و شرح کرد که ابن سینا او را شیخ یونان لقب داده است.

۲۵- کدام یک از فلاسفه یونانی نزد مسلمین به " شیخ یونان " مشهور است و نام کتاب او چیست؟ (سراسری ۷۵)

تمرینات

۱- تأثیر تأسیس بیت الحکمه بر علم و فلسفه اسلامی را شرح دهید.

این محل، مرکز تجمع اهل علم و فلسفه و مترجمان کتب علمی و فلسفی از زبان های گوناگون بود.

۲- اندیشه اسلامی چه تأثیری در تفکر مغرب زمین داشت؟ به اختصار شرح دهید.

از قرن دوازدهم به تدریج آثار ابوعلی سینا و ابن رشد به لاتین ترجمه شد و در اختیار متفکران مسیحی مغرب زمین قرار گرفت. آنان از طریق آثار فلاسفه اسلامی، علاوه بر کسب شناخت گسترده تر از اندیشه های ارسطو با ابتکارات فیلسوفان اسلامی که در راه سازگار کردن اعتقادات دینی با استدلال های عقلی گام های بلندی برداشته بودند، آشنا شدند. تا جایی که از قرن سیزدهم به بعد عنصر درخشان عقل که در فلسفه اسلامی جایگاهی خاص داشت، بر فرهنگ مسیحی تأثیری آشکار به جا نهاد.

۳- چرا راه یافتن ایرانیان به دربار خلافت عباسی یک واقعه مهم به شمار می رود؟

زیرا خلافت عباسیان به یاری ایرانیان استوار شد و بعضی از نخستین خلفای عباسی در محیط هایی ایرانی تربیت شدند و وزرا و درباریانشان نیز ایرانیانی فرهنگ دوست بودند لذا، با راهنمایی وزیران و مشاوران ایرانی و دانش پرور، زمینه برای تحولی علمی و فرهنگی فراهم شد.

۴- چگونگی آشنایی متفکران مسیحی مغرب زمین با آرای ارسطو را شرح دهید.

از قرن دوازدهم به تدریج آثار ابوعلی سینا و ابن رشد به لاتین ترجمه شد و در اختیار متفکران مسیحی مغرب زمین قرار گرفت. آنان از طریق آثار فلاسفه اسلامی، علاوه بر کسب شناخت گسترده تر از اندیشه های ارسطو با ابتکارات فیلسوفان اسلامی که در راه سازگار کردن اعتقادات دینی با استدلال های عقلی گام های بلندی برداشته بودند، آشنا شدند. تا جایی که از قرن سیزدهم به بعد عنصر درخشان عقل که در فلسفه اسلامی جایگاهی خاص داشت، بر فرهنگ مسیحی تأثیری آشکار به جا نهاد.

۵- نهضت ترجمه چه تأثیری در انتقال علوم و فلسفه یونان داشت؟

نوابغی مانند ابونصر فارابی و شیخ الرئیس ابوعلی سینا و متفکران بزرگ دیگر از طریق آثار ترجمه شده، با حکمای یونان هم سخن شدند و آرای آنها را نقد کردند و نظام فلسفی نوینی را سامان بخشیدند. این نظام فلسفی ضمن برخورداری از آرای افلاطون و به خصوص ارسطو، اندیشه های جدیدی را نیز در برداشت که سبب گسترش هر یک از نظام های فلسفی گذشته، می شد

نمونه سوالات متن تألیفی درس دوم

۱- تعیین کنید کدام گزینه صحیح و کدام یک غلط می باشد؟

- (الف) حوزه های فلسفی و علمی از یونان به انطاکیه انتقال یافت. **نادرست**
(ب) مورخان فلسفه اصالت عقل اروپائیان را در عصر جدید تا حدود زیادی متأثر از فلسفه اسلامی می دانند. **درست**
(ج) متفکران مسیحی در آغاز قرون وسطی افکار ارسطو را نمی شناختند. **درست**
(د) اولین کاربرد حکمت متعالیه در کتاب اشارات و تنبیهات و توسط ملاصدرا معمول گشت. **نادرست**

۲- جاهای خالی را با کلمات مناسب کامل کنید .

- (الف) قطب الدین شیرازی بزرگترین دایره المعارف فارسی را به نام تالیف نمود . **دره التاج**
(ب) مؤسس و مشوق بر دایره نمودن خزانه الحکمه به ترتیب و و مترجم کتاب « شعر ارسطو » بود.
هارون الرشید، یحیی برمکی، ابوبشر متی بن یونس
(ج) احیاگر فلسفه ی رو به افول مشاء در قرن هفتم، ... و مؤلف کتاب « محاکمات ».... بود و مفسر فلسفه ابن سینا به روش اشراقی بود . **خواجه نصیرالدین طوسی - قطب الدین رازی - میرداماد**
(د) واصل کننده فلسفه اسلامی به مرتبه کمال خویش و حکم مهر حکمت متعالیه بر آن و تثبیت شهرت آن بود. **ملاصدرا**
۳- **هریک از گزینه های سمت راست با یکی از گزینه های سمت چپ مناسبت دارد. آنها را در کنار هم بنویسید.**

الف) کتاب محاکمات	۱- محل تجمع اهل علم و فلسفه
ب) بیت الحکمه	۲- خواجه طوسی
ج) فاضل متاخرین	۳- قطب الدین رازی
د) بزرگترین احیاگر فلسفه مشایی	۴- اسکندر افرویدیسی

۴- به سوالات زیر پاسخ کوتاه دهید .

- (الف) دو واقعه مهمی که در زمان خلافت عباسیان موجب پیدایش نهضت ترجمه شد ، کدامند؟ **راه یافتن ایرانیان به دستگاه خلافت - مرکزیت بغداد برای خلافت اسلامی**
(ب) به چه دلیل فلسفه اسلامی در آغاز به فلسفه مشاء معروف شد ؟ **به جهت غلبه گرایش ارسطویی**
(ج) حوزه ای فلسفی و علمی که در انتقال دانش از یونان به فرهنگ اسلامی نقش بسزایی داشت و شهری اسلامی که در نهضت ترجمه نقش موثر و اساسی ایفا کرد ، کدامند؟ **اسکندریه - بغداد**
(د) مفسر فلسفه اسلامی به روش اشراقی که بود و کدام حکیم، حکمت فارابی را پس از چند قرن احیا کرد؟ **میرداماد، خواجه طوسی**
(و) کدام متفکر فلسفه ابن سینا را به مسیر تازه ای هدایت کرد؟ **شیخ اشراق**
۵- به سوالات زیر پاسخ تشریحی دهید.

(الف) چگونگی اشنایی ایرانیان قبل از اسلام با فرهنگ یونانی را بطور خلاصه توضیح دهید. **اندکی پیش از فتوحات مسلمانان ، انوشیروان ساسانی در خوزستان مدرسه ای تاسیس کرد و بسیاری از کتب سریانی، هندی و یونانی را در آنجا گرد آورد. این مدرسه هفت تن از فلاسفه ی نو افلاطونی را که از آتن اخراج شده بودند را به استادی پذیرفت و به آنان اجازه داد که دانش خود را منتشر سازند. بدین ترتیب ایرانیان قبل از تسلط مسلمانان با فرهنگ یونانی آشنا شده بودند.**

(ب) تأثیر عقلانیت ابن سینا و ابن رشد در فرهنگ غربی چگونه بود؟ تأثیر عقلانیت ابن سینا و ابن رشد در فرهنگ غرب به حدی است که مورخان فلسفه اصالت عقل اروپائیان را در عصر جدید تا حد زیادی متأثر از فلسفه ی اسلامی می دانند.

(ج) کدام عامل سبب شد که از قرن ۱۳ میلادی به بعد عنصری به نام عقل بر فرهنگ مسیحی تأثیر گذارد؟ **از قرن سیزدهم به بعد و از طریق ترجمه آثار ابوعلی سینا و ابن رشد به لاتین، متفکران مسیحی مغرب زمین، علاوه بر کسب شناخت گسترده تر از اندیشه های ارسطو با ابتکارات فیلسوفان اسلامی که در راه سازگار کردن اعتقادات دینی با استدلال های عقلی گام های بلندی برداشته بودند، آشنا شدند. تا جایی که عنصر درخشان عقل که در فلسفه ی اسلامی جایگاهی خاص داشت ، بر فرهنگ مسیحی تأثیری آشکار به جا نهاد.**

عنوان درس سوم: مبانی حکمت مشاء (۱)

« فلسفه اسلامی معروف به حکمت مشاء »

- ۱- فلسفه اسلامی در آغاز سرشتی کاملاً استدلالی داشت و **فارابی مؤسس** و **ابن سینا گسترش دهنده** آن است.
- ۲- از آنجائی که ارسطو در مباحث فلسفی بیش از هر چیز به **قیاس برهانی** تکیه داشت و **فلسفه اسلامی** از وی متأثر بود لذا فلسفه اسلامی نیز صورت استدلالی به خود گرفت و نبوغ استدلالی ابن سینا این صورت استدلالی را با ظریفترین موشکافی‌ها آراست.

▪ اصل واقعیت مستقل از ذهن: «مستقل از ادراک آدمی»

- ✓ نخستین و مهمترین اصل مبداء تحقیقات فلسفی.
- ✓ اصل **یقینی** که ذهن بشر از قبول آن ابایی ندارد.
- ✓ مرز جدایی فلسفه از سفسطه است.
- ✓ شکاک واقعی وجود ندارد و شکاک ترین شکاکان در عمل و در مسیر زندگی ناچار از واقع بینی و قبول آن است.

▪ اصل واقعیت مستقل از ذهن و سوفسطائیان:

- ✓ **انکار آن** در مقام بحث و تاملات سطحی
- ✓ قبول آن در عمق ذهن و ادراک خویش

▪ اصل واقعیت مستقل از ذهن و فلاسفه مشاء:

- ✓ از بدیهیات اولیه: **نه قابل اثبات نه قابل انکار**
- ✓ هرگونه تلاشی در جهت اثبات عقلی یا تجربی آن، مستلزم استفاده و قبول آن است.

مغایرت وجود و ماهیت در ذهن

✓ همان زیادت مفهوم وجود بر ماهیت در ذهن است.

✓ از مبانی حکمت مشاء محسوب می شود.

✓ پس از اینکه انسان اصل واقعیت اشیای مستقل از ذهن را قبول می کند، به مظاهر گوناگون این

واقعیت در جهان پی می برد و با هر واقعیتی که روبه رو می شود، وجود آن را تصدیق می کند.

✓ ما از ادراک خویش نسبت به **واقعیت های جهان**، مانند «**ماه هست**»، «**ستاره هست**» قضایایی

ساخته ایم که مرکب از «**موضوعات مختلف و گوناگون**» و «**محمولی یگانه، واحد و یکسان**» است.

✓ همه اشیای واقعی در جهان، در ذهن ما به دو جزء تحلیل می شوند که در یک قضیه منطقی، یک

جزء بر جزء دیگر حمل می شود:

▪ **جزء اول همان مفاهیم متعددی است که ما از اشیای خارجی داریم (ماهیت) و این مفاهیم را**

موضوع قضیه قرار می دهیم. («ماهیت» یعنی **چیستی آن شی** = پاسخ سوال از ذات یک شیء)

▪ **جزء دوم، مفهوم هستی یا وجود است که آن را در جایگاه محمول می نشانیم.**

✓ بنابراین، هر واقعیت یگانه در جهان، وقتی موضوع ادراک و شناخت قرار می گیرد، در ذهن به دو

بخش تقسیم می شود. ما با اتصال این دو بخش ذهنی در قالب یک قضیه منطقی، به واقعیت آن

شیء اذعان می کنیم.

▪ استدلال مغایرت وجود و ماهیت در ذهن

✓ اگر مفهوم وجود عین مفهوم ماهیت یا جزء آن بود، دیگر اثبات وجود هیچ ماهیتی به دلیل نیاز

نداشت و تصور هر ماهیتی برای اثبات وجود آن کافی بود حال آنکه **مجرد تصور یک ماهیت برای**

حمل وجود و اتحاد مفهوم وجود با آن کافی نیست.

✓ در قضیه «دماوند موجود است» تصور ما از **موضوع «دماوند»** عین تصور ما از محمول «وجود» نیست.

✓ فهم ما از قضیه «انسان انسان است» (**حمل شی بر خود**) با فهم ما از قضیه «انسان موجود است»

(**حمل موجود بر شی یا ماهیت**) یکسان نیست.

✓ اهمیت این مطلب در بحث «**ملاک نیازمندی معلول به علت**» بیشتر نمایان خواهد شد.

✓ برای درک مغایرت وجود و ماهیت در ذهن فقط تصور صحیح آن کافی است و **نیازی به اقامه**

برهان نیست اگر چه براهینی برای اثبات آن اقامه شده است.

نتیجه: **عینیت مفهوم وجود و ماهیت در ذهن صحت ندارد.**

▪ مواد قضایای منطقی :

❖ **وجوبی :** حتمی و اجتناب ناپذیر (ضروری) . عقل خلاف آن را قبول نمی کند .

مجموع دو ضلع مثلث، بزرگ تر از ضلع سوم است

❖ **امکانی :** می توان به نحو ایجابی و مثبت و سلبی و منفی بکار برد. عقل نه ناگزیر از رد نه ناگزیر از

قبول آن

ارتفاع و میانه مثلث یکی است.

❖ **امتناعی :** عروض محمول بر موضوع امر محالی است. عقل از تصدیق این رابطه امتناع می ورزد.

مجموع زوایای مثلث سه قائمه است.

▪ مواد ثلاث فلسفی

❖ **واجب الوجود :** موضوع ضرورتا و وجوبا وجود دارد. مانند خداوند در قضیه « خداوند هست »

❖ **ممکن الوجود :** موضوع ذاتی است که نه از وجود ابا دارد نه از عدم. یعنی نسبت به وجود و عدم

یکسان است. مانند همه موجودات به جز خداوند

❖ **ممتنع الوجود :** رابطه منفی و ممتنعی یعنی عروض محمول بر موضوع امر محالی است .

مانند شریک باری

نکته : بحث مواد قضایا در منطق ، در فلسفه به مواد ثلاث مشهور است و از ابداعات

حکمای مشایی است.

نمونه سوالات کنکور سراسری سالهای گذشته درس سوم

- ۱- اسناد هستی به یک چیز، به وسیله کدام مورد انجام می گیرد؟ (سراسری ۹۷)
- (۱) جملات اسنادی (۲) پرسش از هستی (۳) قضایای دو جزئی (۴) استدلال و برهان
- ۲- کدام عبارت، برای اصل «زیادت وجود بر ماهیت» (به نحو ضمنی) استدلال اقامه می کند؟ (خارج کشور ۹۷)
- (۱) مغایرت وجود و ماهیت، مورد اتفاق حکمای مسلمان است.
(۲) ماهیت های زیادی را می شود در نظر گرفت که موجود نیستند.
(۳) به مجرد تصور یک ماهیت، آن ماهیت در ذهن وجود پیدا می کند.
(۴) ماهیت و وجود اشیاء در ذهن از هم جدا می شوند و مغایرت می یابند.
- ۳- این مطلب که انسان برای رفع گرسنگی درصدد خوردن غذا برمی آید، نشان دهنده کدام اصل یا قاعده فلسفی است؟ (سراسری ۹۶)
- (۱) اصل واقعیت مستقل از ذهن (۲) محال بدون ترجیح بلا مرجح
(۳) اصل وجوب علی (۴) نیازمندی ممکن به واجب
- ۴- کدام عبارت، مفهوم «ممتنع الوجود» را دقیق تر توضیح داده است؟ (خارج کشور ۹۶)
- (۱) مفهومی که تصور آن غیرممکن است. (۲) آنچه که حمل هستی بر آن ممکن نیست.
(۳) چیزی که هرگز وجود نداشته و نخواهد داشت (۴) آنچه که فقط وجود خیالی یا فرضی داشته باشد.
- ۵- اهمیت اصل (مغایرت وجود و ماهیت) در کدام یک از مباحث فلسفی بیشتر مشخص می شود؟ (سراسری ۹۵)
- (۱) مواد قضایا (۲) اصل واقعیت (۳) تقدم وجوب بر وجود (۴) ملاک نیاز معلول به علت
- ۴- کدام عبارت، درباره «بدیهیات اولیه» نادرست است؟ (خارج کشور ۹۵)
- (۱) هر انسانی ناچار با آنها سروکار دارد. (۲) در مقام بحث می توان آنها را انکار کرد.
(۳) شک در آنها در عمق ذهن اتفاق می افتد (۴) برای انکار آنها باید آنها را قبول کرد.
- ۵- با توجه به بحث مواد ثلاث کدام عبارت نادرست است؟ (سراسری ۹۴)
- (۱) هر ماهیتی ممکن الوجود است (۲) هیچ واقعیتهای ممتنع الوجود نیست
(۳) ممتنع الوجود مانند واجب الوجود یک مصداق بیشتر ندارد (۴) همه واقعیات ذاتا یا ممکن الوجودند یا واجب الوجود
- ۶- با فرض اینکه مفهوم وجود جزء مفهوم ماهیت باشد، کدام عبارت درست خواهد بود؟ (خارج کشور ۹۴)
- (۱) امور خیالی واقعا وجود خواهند داشت. (۲) ماهیات مبهم و ناشناخته خواهند بود
(۳) هیچ چیزی واقعا وجود نخواهد داشت (۴) همه ماهیات عین یکدیگر خواهد بود.

۷- وقتی از واقعیت یک موجود سخن می‌گوییم،..... (سراسری ۹۳)

- (۱) در قضیه ما نسبت حکمیه وجود ندارد . (۲) ماهیت خاصی را به آن موجود نسبت می‌دهیم .
(۳) اصل واقعیت مستقل از ذهن را اثبات می‌کنیم (۴) ربط محمول به موضوع با نسبت حکمیه انجام می‌شود .

۸- وقتی به واقعیت یک شیء اذعان می‌کنیم،..... (خارج کشور ۹۳)

- (۱) یک مفهوم یگانه در ذهن ما پیدا می‌شود (۲) یک قضیه دو جزئی تشکیل داده ایم .
(۳) یک تصور دو جزئی در ذهن ما ایجاد می‌شود (۴) به تصور موضوع، محمول و نسبت حکمیه نیازمندیم

۹- ماهیت و وجود اشیاء از هم جداست و این، یعنی..... ، که از ناشی می‌شود. (سراسری ۹۲)

- (۱) واقعیت - مغایرت مفهوم آنها - اصالت وجود (۲) ذهن - مغایرت مفهوم آن دو - قوه‌ی انتزاع
(۳) ذهن اعتباری بودن ماهیت اصالت وجود (۴) واقعیت - مغایرت آن دو - اصالت یکی و اعتباری بودن دیگری

۱۰ - تلاش در جهت اثبات بدیهیات اولیه..... (خارج کشور ۹۲)

- (۱) نشانه وقوع شک در آنهاست (۲) باعث ایجاد شک و آشفتگی ذهنی است .
(۳) مستلزم قبول و استفاده از آنهاست (۴) از طریق عقلی به نتیجه می‌رسد .

۱۱- مؤسس فلسفه اسلامی در قالب یک نظام فلسفی با سرشت کاملاً استدلالی، متکی به و بود و مرز جدایی فلسفه از سفسطه،..... ادراک آدمی است. (سراسری ۹۰)

- ۱- قیاس برهانی - ابن سینا - اختلاط واقعیت با (۲) فلسفه ارسطویی - ابن سینا - اختلاط واقعیت با
۳- قیاس برهانی - ابونصر فارابی - استقلال واقعیت با (۴) فلسفه ارسطویی - ابونصر فارابی - استقلال واقعیت با

۱۲ - « عینیت مفهوم وجود و ماهیت » ، « زیادت مفهوم وجود بر ماهیت » و « مغایرت مفهوم وجود با ماهیت »

به ترتیب موصوف به چه وصفی می‌باشند؟ (خارج کشور ۹۰)

- ۱- مقبول - مردود - مقبول ۲- مردود - مقبول - مقبول ۳- مقبول - مقبول - مردود ۴- مردود - مقبول - مردود

۱۳- پاسخی که در برابر سوال از ذات اشیاء و واقعیات قرار می‌گیرد همان ... است که آن با از مباحث اصولی حکمت متعالیه است (سراسری ۸۹)

- (۱) وجود - مغایرت - ماهیت (۲) ماهیت - مغایرت - وجود (۳) ماهیت - عینیت - وجود (۴) وجود - عینیت - ماهیت

۱۴- عدم ابا از وجود و عدم برای یک موضوع ، آن را موصوف به ... می‌کند و محمول واحد در موضوعات گوناگون همان..... است که به اعتقاد ملاصدرا یک امر..... می‌باشد . (خارج کشور ۸۹)

- (۱) ممکن الوجود - ماهیت - مشکک (۲) واجب الوجود - ماهیت - متواطی
(۳) ممکن الوجود - وجود - مشکک (۴) واجب الوجود - وجود - متواطی (سوال ترکیبی درس ۳ و ۱۱)

۱۵- محمول واحدی که بر همه موضوعات و مفاهیم گوناگون حمل می شود و انسان را قادر به تألیف قضایای گوناگون می کند.....است و در اندیشه فلسفه اسلامی ، نشأت گرفته از حکمت مشائی ، موضوع متصف به مواد ثلاث راو.....می نامند. (خارج کشور ۸۷)

- (۱) وجود- وجوب- امکان- امتناع
(۲) ماهیت- وجوب- امکان- امتناع
(۳) وجود- واجب- ممکن- ممتنع
(۴) ماهیت- واجب- ممکن- ممتنع

۱۶- کدام مورد از مبانی فلسفی حکمت مشاء محسوب می شود؟ (سراسری ۸۱)

- (۱) اصالت وجود. (۲) تشکیک وجود. (۳) مغایرت خارجی وجود و ماهیت. (۴) مغایرت وجود و ماهیت.

۱۷- با توجه به اینکه فهم ما از قضیه "انسان انسان است" با فهم ما از قضیه "انسان موجود است" یکسان نیست کدام نتیجه گیری فلسفی صحیح است (سراسری ۸۰)

(۱) مغایرت وجود و ماهیت در خارج (۲) زیادت وجود بر ماهیت در ذهن

(۳) تلازم وجود و ماهیت در ذهن (۴) تقدم وجود بر ماهیت در ذهن

۱۸- با توجه به اینکه "مجرد تصور یک ماهیت برای حمل وجود و اتحاد مفهوم وجود با آن کافی نیست" کدام مسأله فلسفی اثبات می شود؟ (سراسری ۷۷)

(۱) تقدم وجوب بر وجود. (۲) تقدم ماهیت بر وجود

(۳) زیادت وجود بر ماهیت در ذهن (۴) مغایرت وجود با ماهیت در خارج.

۱۹- نخستین و مهمترین اصلی که می تواند مبدا و نقطه شروع تحقیق فلسفی قرار بگیرد ، کدام است؟ (سراسری ۷۷)

(۱) قبول واقعیت مستقل از ادراک (۲) قبول واقعیت ادراک در ذهن

(۳) محال بودن اجتماع نقیضین (۴) محال بودن ارتفاع نقیضین .

۲۰- بحث مواد قضایا در منطق ، در فلسفه به چه نامی مشهور است و از ابداعات کدام روش فکری است؟ (سراسری ۷۷)

(۱) زیادت وجود بر ماهیت - حکمت اشراقی . (۲) زیادت وجود بر ماهیت - حکمت مشایی .

(۳) مواد ثلاث - حکمت مشایی . (۴) مواد ثلاث - حکمت اشراقی .

۲۱- مفهومی که نسبت آن به وجود و عدم یکسان است چه نام دارد و جزء کدام مسأله فلسفی است؟ (سراسری ۷۶)

(۱) ممکن الوجود- مواد ثلاث. (۲) ممکن الوجود- موجّهات. (۳) ماهیت- مواد ثلاث. (۴) ماهیت- موجّهات.

۲۲- با توجه به اینکه تصور هرماهیتی برای اثبات وجود آن ماهیت کافی نیست کدام مسأله و اصل فلسفی استفاده می شود؟ (سراسری ۷۶)

(۱) شتراک لفظی ماهیت (۲) بداهت مفهوم وجود .

(۳) زیادت وجود بر ماهیت در ذهن (۴) مغایرت وجود و ماهیت در خارج

۲۳- در قضیه « دماوند موجود است » تصور ما از موضوع ، عین تصور ما از محمول آن نیست ، این مطلب مؤید کدام مسأله فلسفی است؟ (سراسری ۷۵)

(۱) اصالت وجود و اعتباریت ماهیت . (۲) مواد ثلاث در قضایا . (۳) مغایرت ذهن و عین (۴) مغایرت وجود و ماهیت.

تمرینات

- ۱- نخستین و مهم ترین اصلی که نقطه آغاز فلسفه است چیست؟ به طور مختصر توضیح دهید.
اصل واقعیت مستقل از ذهن، مستقل از ادراک آدمی واقعی و وجود دارد که ذهن بشر از قبول آن چاره ای ندارد و از بدیهیات اولیه است که نه اثبات شدنی است و نه انکار شدنی یعنی هر تلاشی در جهت اثبات عقلی یا تجربی آن مستلزم استفاده و قبول آن است.
- ۲- مغایرت وجود و ماهیت را با ذکر یک دلیل توضیح دهید. اگر مفهوم وجود عین مفهوم ماهیت یا جزء آن بود، دیگر اثبات وجود هیچ ماهیتی به دلیل، نیاز نداشت و تصور هر ماهیتی برای اثبات وجود آن کافی بود. حال آنکه مجرد تصور یک ماهیت، برای حمل وجود و اتحاد مفهوم وجود با آن کافی نیست.
- ۳- رابطه وجوبی، امکانی و امتناعی را با ذکر مثال تعریف کنید.
وجوبی: حتمی و اجتناب ناپذیر (ضروری) عقل خلاف آن را قبول نمی کند. ۸ زوج است.
امکانی: می توان به نحو ایجابی (مثبت) و سلبی (منفی) بکار برد. عقل نه ناگزیر از رد نه ناگزیر از قبول آن.
امتناعی: عروض محمول بر موضوع امر محالی است و عقل از تصدیق این رابطه امتناع می ورزد. مثلث دایره است.

نمونه سوالات متن تالیفی درس سوم

- ۱- تعیین کنید کدام گزینه صحیح و کدام یک غلط می باشد؟
الف) بنیانگذار و مؤسس فلسفه اسلامی ابن سینا می باشد. نادرست
ب) مجرد تصور یک ماهیت برای حمل وجود و اتحاد وجود با آن کافی می باشد. نادرست
ج) پاسخی که در برابر سوال از ذات اشیاء و واقعیات قرار می گیرد همان ماهیت است که مغایرت آن با وجود از مباحث اصولی حکمت متعالیه است. درست
د) در قضیه « امروز هوای خوزستان پر از گرد و خاک است » رابطه موضوع و محمول امتناعی است. نادرست
- ۲- جاهای خالی را با کلمات مناسب کامل کنید.
الف) همه اشیای واقعی در جهان در به دو جزء « وجود » و « ماهیت » تحلیل می شوند. ذهن
ب) در جملات حملی « ماه هست »، « خورشید هست » موضوع و محمول و نامیده می شود. ماهیت، وجود
ج) ماهیت و وجود اشیاء در ... از هم جداست و این، یعنی ... که از قوه ... ناشی می شود. ذهن، مغایرت مفهوم آن دو. انتزاع
د) ذاتی را که نه از وجود ابا دارد نه از عدم می نامیم. ممکن الوجود
- ۳- به سوالات زیر پاسخ کوتاه دهید.
الف) اسناد هستی به یک چیز، به وسیله کدام مورد انجام می گیرد؟ قضایای دوجزئی
ب) اهمیت اصل مغایرت وجود و ماهیت در کدام یک از مباحث فلسفی بیشتر مشخص می شود؟ ملاک نیاز معلول به علت
۵- به سوالات زیر پاسخ تشریحی دهید.
الف) مرز میان فلسفه و سفسطه کدام اصل فلسفی است؟ به اختصار شرح دهید. حکما از همان ابتدا به این نکته توجه داشتند که نخستین و مهم ترین اصلی که می تواند مبدأ تحقیق فلسفی قرار گیرد، اصل قبول واقعیت مستقل از ادراک آدمی است. این اصل یقینی که ذهن بشر از قبول آن ابایی ندارد، مرز جدایی فلسفه از سفسطه است؛ با این تفاوت که سفسطایی نیز در عمق ذهن و ادراک خویش به این اصل معترف است و تنها در مقام بحث یا تأملات سطحی آن را انکار می کند. حکما گفته اند « شکاک واقعی وجود ندارد » پس، این اصل از بدیهیات اولیه است که نه اثبات شدنی است و نه انکار شدنی؛ یعنی، هرگونه تلاشی در جهت اثبات عقلی یا تجربی آن، مستلزم استفاده و قبول آن است
ب) با ذکر یک مثال رابطه امکانی از مواد قضایا را تعریف کنید. هم می توان آن را به نحو ایجابی و مثبت و هم به نحو سلبی و منفی ملاحظه کرد و عقل نه ناگزیر از قبول آن است و نه نفی آن. رودخانه کارون بی آب است.
ج) این جمله حکما را که « شکاک واقعی وجود ندارد » ناظر به کدام یک از اصول اساسی تفکر است. آن را توضیح دهید.
اصل واقعیت مستقل از ادراک یا ذهن آدمی - این اصل از بدیهیات اولیه است که نه اثبات شدنی است و نه انکار شدنی؛ یعنی، هرگونه تلاشی در جهت اثبات عقلی یا تجربی آن، مستلزم استفاده و قبول آن است

عنوان درس چهارم : مبانی حکمت مشاء (۲)

▪ علت و معلول (علیت) :

- ❖ کهن ترین مساله فلسفی
- ❖ نخستین مساله ای که ذهن بشر را متوجه خود ساخته است.
- ❖ مهمترین عاملی که انسان را در مجرای تفکر می اندازد.
- ❖ مفهوم چرا ذهن انسان را متوجه آن می کند.

▪ تعریف روابط بعد از وجود :

- ❖ بعد از وجود دو طرف رابطه
- ❖ فرع بر وجود دو طرف رابطه
- ❖ قائم به وجود دو طرف رابطه

❖ **مثال** روابط بعد از وجود : رابطه نظم ، رابطه اتکا ، رابطه تعادل ، قانون جاذبه عمومی ، بسیاری از روابط آدمیان مانند رابطه دوستی ، رابطه والدین با فرزندان ، استاد و شاگرد ، دوست با دوست ،

▪ تعریف رابطه علیت :

- ❖ در خود وجود دو طرف برقرار می شود .
- ❖ طرف اول به طرف دوم وجود می بخشد.
- ❖ نیازمندی معلول به علت در اصل هستی و واقعیت خود .
- ❖ تمام هستی و واقعیت معلول با همین رابطه تحقق می یابد .
- ❖ از روابط دیگر عمیق تر است .
- ❖ در آن وجود و هستی داد و ستد شود .

▪ نکاتی چند :

- ❖ تعریف علت : آن چیزی است که معلول در هستی خود به آن نیازمند است .
- ❖ امام خمینی (ره) : قانون علیت و معلولیت که هر گونه شناختی بر آن استوار است معقول است نه محسوس .
- ❖ ماکس پلانک : من به اصل علیت بعنوان یک اصل استتنا ناپذیر معتقدم . اصل علیت تا به امروز شالوده هر پژوهش علمی است .

▪ **ملاک نیازمندی معلول به علت نزد متکلمان اسلامی و حکما یا فلاسفه اسلامی**
بواسطه نزاع میان متکلمین و فلاسفه اسلامی به وجود آمده است و در آرای حکمای یونان مطرح نشده نبود.

▪ **نظریه حدوث :**

❖ این نظریه توسط **متکلمان اسلامی** مطرح شده است .

❖ معنی حدوث در لغت و عرف : **نو و جدید**

❖ معنی حدوث در اصطلاح فلسفه و کلام :

تقدم نیستی بر هستی ، اول نبوده و بعد موجود شده است . قبل از آنکه موجود شود معدوم بود .

❖ معنی قدیم در لغت و عرف : **نو و جدید**

❖ معنی قدیم در اصطلاح فلسفه و کلام :

عدم امکان فرض تقدم نیستی بر هستی ، زمانی نبوده که موجود نباشد، همیشه بوده است .

▪ **مصادیق حادث و قدیم :**

❖ مصادیق حادث : تمام موجودات بجز خداوند (هر چه غیر خدا ، اعم از مادی و مجرد)

❖ مصادیق قدیم : فقط خداوند

▪ **استدلال متکلمان در مورد اینکه ملاک نیازمندی معلول به علت ، حدوث است :**

❖ اگر چیزی حادث نباشد (قدیم) به علت و خالق نیازی ندارد و مانند خداوند واجب الوجود است.

❖ واجب الوجود یکی است .

❖ پس بیش از یک قدیم وجود ندارد .

(حادث نباشد = قدیم = بی نیاز از علت و خالق = واجب الوجود = ۱ پس قدیم = ۱)

▪ **نظریه امکان ذاتی :** (شی به حسب ذات و ماهیت خویش نه ضرورت وجود دارد نه امتناع وجود)

❖ این نظریه توسط **فلاسفه اسلامی** مطرح شده است .

❖ فلاسفه یا حکیمان با انتقاد از نظریه «حدوث» متکلمان معتقد بودند که یک معلول تنها از آن نظر که

ماهیتی ممکن الوجود است و نسبت آن به وجود و عدم متساوی است، به علتی نیازمند است که آن

را از تساوی خارج کند و به عرصه وجود وارد سازد.

❖ پس طبق دیدگاه **فلاسفه اسلامی** ، ملاک نیازمندی معلول به علت **در خود شی** است.

❖ به دیدگاه حکمای اسلامی ، وجود معلول با صرف نظر از گذشته و حال و آینده خود ذاتا به علت نیاز

دارد و دلیل این نیاز را باید در خود آن پیدا کنیم .

❖ حجت نیاز معلول به علت، در امکان ذاتی یا تساوی ماهیت معلول نسبت به وجود و عدم نهفته است.

▪ **دیدگاه ابن سینا در نمط چهارم کتاب اشارات و تنبیهات :**

❖ موصوف بودن موجود به اینکه بعد از عدم و نیستی است به فعل فاعل و اثر ربطی ندارد در

رد نظریه حدوث و قبول و استنباط نظریه امکان ذاتی

▪ **تعریف علت تامه :** « علت حقیقی »

❖ وجود دهنده ، هستی بخش و ضرورت دهنده معلول

❖ شرط لازم و کافی برای تحقق معلول

▪ **تعریف علت ناقصه :**

❖ وجود معلول به نحوی به آن وابسته است اما به تنهایی نمی تواند به معلول هستی ببخشد

❖ فقط شرط لازم برای تحقق معلول

▪ **سنخیت علت و معلول :** « قاعده الواحد = الواحد لا یصدر عنه الا الواحد »

❖ دلیل وابستگی های خاصی که میان موجودات جهان وجود دارد، هر علتی فقط معلول خاصی را

ایجاد می کند و هر معلولی تنها از علت خاصی صادر می شود

❖ در پرتو سنخیت علت و معلول ، نظام جهان انتظام می یابد و در اندیشه ما به صورت دستگاهی منظم و

مرتب در می آید که هر جزء آن جایگاه بخصوص دارد .

جهان چون خط و خال و چشم و ابروست که هر چیزی به جای خویش نیکوست
اگر یک ذره را برگیری از جای خلل یابد همه عالم سرا پای

❖ مثال : نیایش برای ارتباط با خدا ، درس خواندن برای باسوادی ، ورزش برای تندرستی

❖ نتیجه نفی اصل سنخیت : نفی اصل علیت (اصل علیّت از اصل سنخیت نیز انفکاک ناپذیر است .)

▪ **نتایج اصول سه گانه :**

❖ « اصل علیت » : نفی صدفه و اتفاق و قبول ارتباط و پیوستگی موجودات جهان

❖ « اصل ضرورت علی و معلولی » : تخلف ناپذیری ، قطعیت و حتمیت نظام هستی

❖ « اصل سنخیت علت و معلول » : نظام معین هستی، آشکار نمودن کلیت در قوانین علمی

نظام و قانون مندی جهان هستی: (فلن تجد لسنن الله تبدیلا و لن تجد لسنن الله تحویلا) « سنن و نوامیس»

▪ **نظام متقن :**

حکمای مشاء براساس مبانی فلسفی همچون وجوب و امکان، علت و معلول، وجوب علیّ و معلولی، سنخیت علت و معلول

نفی تسلسل و اثبات واجب الوجود تصویری منظم و تفسیری صحیح و اقناع کننده از جهان هستی ارائه می کنند.

▪ تسلسل علل، باطل است:

- ❖ معنای لغوی: سلسله به معنای زنجیر است. تسلسل یعنی زنجیره ای متشکل از علل غیر نامتناهی.
- ❖ معنای اصطلاحی: سلسله علل متناهی است یعنی مجموعه ای از علتها و معلولها نمی تواند تا بی نهایت ادامه داشته باشد و باید در نهایت به علتی برسیم که خود معلول علت دیگری نباشد. (علت نخستین یا علت العال)
- ❖ فلاسفه ای مانند **فارابی**، ابن سینا، **خواجه طوسی**، میرداماد و **صدر المتألهین** بر بطلان تسلسل علل نامتناهی برهان اقامه کرده اند.
- ❖ برهانهای محال بودن تسلسل علل نامتناهی در مبحث **خداشناسی فلسفی** کاربرد زیادی دارند و گاهی برای **اثبات وجود خدا** بکار می روند.
- ❖ یکی از برهان های معروف در محال بودن تسلسل، برهان **فارابی** است که مشهور و معروف به «**برهان اسد و اخصر = محکم ترین و کوتاه ترین دلیل**» و می توان آن را یکی از دلایل فلسفی اثبات وجود خدا هم به حساب آورد.

▪ دور، باطل است:

- ❖ تعریف: معلولی، علتِ علتِ خود شود.
- ❖ دلایل محال بودن: دور مستلزم **تناقض و ممتنع الوقوع** است زیرا در **تحلیل عقلی** به **تقدم شی بر نفس خود** می انجامد، یعنی یک موجود هم علت خودش باشد و هم معلول خود و این غیر ممکن است.

▪ اقسام دور:

- ❖ دور مصرح: میان علت و معلول **واسطه ای نباشد** مثال: الف علت ب و ب علت الف
- ❖ دور مضمّر: تمیان علت و معلول **واسطه ای باشد** مثال: الف علت ب و ب علت ج و ج علت الف

▪ برهان فارابی: «**اسد** (محکم ترین) و **اخصر** (کوتاه ترین)»

- ❖ موضوع: **نفی و ابطال تسلسل علل نامتناهی**
- ❖ اصل مورد استفاده شده: **تقدم وجودی علت بر معلول**
- ❖ وجود معلول مشروط به وجود علت است اما وجود علت مشروط به وجود معلول نیست. (تا نشانه شرط است)

اهمیت بحث علیت و جایگاه آن در پژوهش های علمی

- ❖ هدف از تحقیق و پژوهش در همه علوم، رسیدن به شناختی یقینی نسبت به قوانین و نوامیس جهان است.
- ❖ **به شناختی که همراه با یقین نباشد، شناخت گفته نمی شود.**
- ❖ آدمی به حسب فطرت خویش در پی شناخت حقایق است و تاریخ علم بشر این معنا را به خوبی اثبات می کند.
- ❖ تدوین روش های بهتر و دقیق تر پژوهش، ساختن ابزارهای پیشرفته برای آزمون و تجربه کامل تر، استفاده گسترده از ریاضیات و آمار برای هرچه دقیق تر کردن نتایج تحقیق و ... همگی بیانگر انگیزه و تلاش بشر برای دستیابی به شناخت یقینی است.
- ❖ **شناخت یقینی در صورتی بدست می آید که بر اصول و مبانی یقینی مبتنی باشد و این اصول و مبانی را باید در مباحث فلسفی مربوط به شناخت جستجو کرد.**
- ❖ **فلسفه با تبیین اصل علیت و فروع آن :**
 - ✓ **رشته اتصالی میان پدیده های جهان به اثبات رسانده است.**
 - ✓ **مقدمات لازم برای شناخت یقینی قوانین حاکم بر پدیده های جهان فراهم نموده و پایه های آزمایش و تجربه را - به مثابه روش تحقیق تجربی - تحکیم نموده است.**
- ❖ نتیجه آزمایش در هر مورد یک نتیجه جزئی و مخصوص (معین) است و نمی تواند به صورت کلی بیان شود.
- ❖ **قوانین علمی همواره بیان کننده یک رابطه کلی و ضروری بین دو پدیده اند و نه تنها « موارد تجربه شده » بلکه « موارد تجربه نشده » را نیز در بر می گیرند و با علایم کلی « هر »، « هیچ » و « همیشه » بیان می شوند.**
- ❖ کلیت و ضرورت را تنها می توان در اصول عقلانی جستجو کرد نه در آزمونهای تجربی.
- ❖ **عقل به کمک بدیهیات اولیة عقلی می تواند در شناخت به اصولی دست یابد که جنبه کلی و ضروری دارند و سپس بر اساس همین اصول کلی و ضروری، به تدوین قوانین علمی بپردازد.**
- ❖ **اصل علیت و فروع آن، اصولی کلی و جهان شمول هستند که نه از طریق تجربه بلکه با تاملات عقلانی به دست می آیند.**
- ❖ **تجربه علمی هر اندازه گسترده و دقیق باشد، مادام که با اصول ضروری و کلی حاکم بر هستی (اصول عقلانی نه تجربی) همراه نباشد نمی تواند به شکل قانون علمی در آید.**
- ❖ **با تکیه بر این اصول فلسفی، دانشمندان در تحقیق و پژوهش آسوده خاطر می شوند و می توانند با اطمینان به کار خویش ادامه دهند.**
- ❖ بنابراین، فلسفه اسلامی، جهان را به صورت مجموعه ای به هم پیوسته و مرتبط الاجزاء نشان می دهد و در عین حال، شناخت یقینی و مصونیت از تردیدهای شکاکان و سوفسطاییان را میسر می کند و این را می توان از خدمات بزرگ فلسفه به جهان علم و معرفت بشری به شمار آورد.

مراتب موجودات در نظام هستی مشایی

- ❖ حکما در سلسله موجودات مراتبی را اثبات می کنند و نشان می دهند که **موجودات جهان به موجودات مادی و محسوس منحصر نیستند؛** بلکه در نظام هستی موجوداتی مجرد از ماده اند که گرچه ما با حواس خود قادر به درک آنها نیستیم و اوصاف آنها را به درستی نمی توانیم بشناسیم، اما جهان، با وساطت آنها تدبیر می شود.
- ❖ **عوامل طبیعی** در حوادث جهان **مؤثرند و تأثیر** آنها به واسطه همین **قوای مجرد از ماده** تحقق می یابد. **قوای مجرد از ماده = موجودات مافوق عالم طبیعت = فرشتگان یا ملائک در معارف اسلامی = عقول در فلسفه مشاء با الهام از احادیث اسلامی «اول ما خلق الله العقل» = مدبر جهان خلقت = رساننده فیض خداوند به عالم طبیعت**
- ❖ حکمای مشایی به ده عقل معتقدند که مهمترین آنها عقل فعال یا عقل دهم یا به تعبیر ابن سینا، «واهب الصور» می باشد.
- ❖ **کار عقول تدبیر جهان خلقت** است یعنی همه تغییرات و تحولات و فعل و انفعالات در طبیعت به وساطت آن انجام می شود.
- ❖ غیر این عقل تو حق را عقل هاست که بدان تدبیر اسباب سماست
- ❖ **جهان شناسی مشایی** که بر **وساطت موجودات مجرد** در جهان مبتنی است، زمین و آسمان و همه کائنات را در **قلمرو فیض ربوبی** تفسیر می کند و بر این اساس در نظام جهان، **مجردات هم فیض هستی را از واجب الوجود به عالم طبیعت منتقل می کنند و هم واسطه تکامل موجودات و رسیدن آنها به اهداف و غایات وجودی شان هستند.**
- ❖ فلاسفه اثبات می کنند که علت العلل در نظام هستی همان غایت الغایات است یعنی مبداء و مقصد در نظام هستی یکی است و همان واجب الوجود است یعنی جهان ماهیت از او بی (انا لله) و به سوی او بی (انا الیه راجعون) دارد.

واجب الوجود

عقل واحد

عقل دوم

عقل سوم

عقل چهارم

عقل پنجم

عقل ششم

عقل هفتم

عقل هشتم

عقل نهم

عقل دهم

عالم ماده

مراتب هستی از دید حکمای مشاء

نمونه سوالات کنکور سراسری سالهای گذشته درس چهارم

۱ - کدام عبارت درست است. (سراسری ۹۷)

- ۱) از مسائلی که حکمای مسلمان طراح آن بوده اند، این است که نشانه معلول بودن یک شی چیست.
- ۲) علت را آنگاه که هستی بخش است یا وجود معلول به نحوی به آن وابسته است، علت حقیقی می گویند.
- ۳) از نظر فلاسفه، هر معلولی مقدم بر وجود و عدم خویش، حادث است و این صفت هرگز از او جدا نمی شود.
- ۴) ملاک نیازمندی معلول به علت یعنی خصوصیتی در یک شی که گواهی می دهد حتما باید وجود داشته باشد.

۲- کدام عبارت درباره اصطلاح (قدیم) در فلسفه درست است؟ (سراسری ۹۶)

- ۱) به اتفاق متکلمان و فیلسوفان یک مصداق بیشتر ندارد .
- ۲) معنای آن نزدیک به معنایی است که در ادبیات هم مطرح می شود.
- ۳) بنا بر اعتقاد فیلسوفان، نسبت آن با ممکن الوجود عموم و خصوص مطلق است.
- ۴) یک مفهوم نسبی است بنابراین فقط با استفاده از مفهوم حادث قابل تعریف است.

۳- کدام عبارت درباره تجربه علمی درست است؟ (خارج کشور ۹۶)

- ۱) به موارد جزئی تعلق می گیرد و اگر آزمایش ها، در شرایط یکسان، نتیجه یکسان بدهد، تبدیل به قانون می شود.
- ۲) از عقل استفاده می کند و بر اصول عقلانی تکیه دارد، بنابراین به موارد کلی تعلق می گیرد و قابل تعمیم است .
- ۳) به موارد جزئی تعلق می گیرد اما به این دلیل که در شرایط یکسان تکرار می شود، قابل تعمیم است .
- ۴) به موارد جزئی تعلق می گیرد و به گذشته محدود می گردد، مگر آن که اساس آن اصول عقلانی باشد.

۴- کدام عبارت دیدگاه حکمای مشایی را در باب « ملاک نیاز به علت » بیان می کند؟ (خارج کشور ۹۵)

- ۱) موجودات می توانند باشند یا نباشند پس ایجاد کننده داشته اند.
- ۲) واجب الوجود قدیم زمانی است و در نتیجه به علت نیازمند نیست.
- ۳) اگر چیزی همیشه وجود داشته باشد، نمی تواند نیازمند علت باشد.
- ۴) موجودات چه مجرد باشند و چه مادی، حادث اند پس به واجب الوجود نیازمندند.

۵- کدام عبارت درباره علوم تجربی درست است؟ (سراسری ۹۴)

- ۱) اعتبار علمی تعمیم های تجربی، در اصل وابسته به تجربه نیست.
- ۲) عامل قطعیت یک قانون تجربی، مشاهدات مکرر دانشمندان است .
- ۳) تجربه علمی هر چند با اصول ضروری عقلی همراه گردد، قابل تعمیم نیست.
- ۴) جواز تعمیم تجربه را اصول علمی هر دانش برای دانشمندان آن فراهم می کند.

۶) به اعتقاد فلاسفه، اگر نظر متکلمان در مسئله ی ملاک نیاز به علت را بپذیریم..... (سراسری ۹۳)

- ۱) به جز خداوند همه ی موجودات حادث خواهند بود، حتی مجردات.
- ۲) فقط موجودات حادث نیازمند به علت اند و مجردات بی نیاز خواهند بود.
- ۳) باید گذشته و حال شیء را بررسی کنیم تا معلولیت آن را دریابیم.
- ۴) هیچ یک از پدیده هایی که هستند، دیگر به علت نیازی ندارند.

۷- با توجه به ماهیت و حدود فلسفه و علوم، کدام عبارت درست نیست؟ (خارج کشور ۹۳)

- ۱) هر شناخت تجربی و غیرتجربی، ضرورتاً با یقین همراه است.
- ۲) هدف هر علمی دست یافتن به برخی از سنت های هستی است.
- ۳) اصول و مبانی هر نوع شناختی، در مباحث فلسفی تحکیم می شود.
- ۴) کلیت و ضرورتی که در تجربه علمی کسب می شود، در فلسفه بررسی می گردد.

۸- علت نهایی محال بودن « دور » این است که : (خارج کشور ۹۲)

- ۱) مستلزم تناقض است که امتناع آن، از بدیهیات اولیه است
- ۲) یک موجود، نمی تواند هم علت خودش باشد و هم معلول خودش.
- ۳) در تحلیل عقلی، به تقدم شیء بر نفس خویش می رسد .
- ۴) معلول، نمی تواند علت علت خود باشد.

۹- کدام یک در مورد تسلسل، در اصطلاح فلسفی آن نادرست است؟ (خارج کشور ۹۲)

- ۱) مشهورترین حکمای مسلمان، براهین مستقلی در ابطال آن ارائه کرده اند
- ۲) برهان فارابی در این مورد، از اصل تأخر معلول از علت استفاده می کند.
- ۳) برخی از براهین ابطال آن، به طور مستقل برای اثبات خدا به کار می رود
- ۴) زنجیره ی موجودات نامتناهی است که در هر صورت محال است.

۱۰- وقتی به یک نهال از هر جهت رسیدگی می کنیم و شرایط لازم برای رشد و سلامت آن را فراهم می کنیم،

لزوما انتظار شادابی و رشد این نهال را داریم، این انتظار نشان دهنده چیست؟ (سراسری ۹۱)

- ۱) اصل سنخیت میان علت و معلول و نیز اصل ضرورت علی که باعث پیوستگی قطعی موجودات است
- ۲) اصل ضرورت علی که از فروع اصل علیت و بانگر نظام قطعی و پیوستگی میان موجودات
- ۳) باور قطعی انسان از اصل سنخیت میان علت و معلول و پیوستگی میان موجودات
- ۴) باور همگانی و ناخودآگاه انسان نسبت به اصل ضرورت علی که از فروع اصل علیت است

۱۱- کدامیک از ابیات ، صریح تر بر مضمون قاعده « الواحد » دلالت می کند؟(سراسری ۹۱)

- (۱) اگر یک ذره را برگیری از جای
(۲) حمد بی حد را سزد ذاتی که بی همتاستی
(۳) این همه عکس می و نقش نگارین که نمود
(۴) حسن روی تو به یک جلوه که در آینه کرد
- خلل یابد همه عالم سرا پای**
واحد یکتاستی هم خالق اشیاستی
یک فروغ رخ ساقی است که در جام افتاد
این همه نقش که در آینه ی اوهام افتاد

۱۲- قوانین علمی بیان کننده رابطه بین دو پدیده اند که موارد.....را در بر می گیرند و کلیت آنها را می توان در.....جستجو کرد. (سراسری ۹۱)

- (۱) ضروری - تجربه نشده- اصول عقلانی
(۲) احتمالی - تجربه شده- آزمون های تجربی
(۳) ضروری - تجربه شده و تجربه نشده- اصول عقلانی
(۴) ضروری - تجربه شده- اصول عقلانی و آزمون های تجربی

۱۳- باتوجه به مضمون بیت زیر کدام بیان مناسبتر است؟(سراسری ۹۱)

- غیر این عقل تو حق را عقل ها ست که بدان تدبیر اسباب سماست
- (۱) جهان منحصر به موجودات محسوس و مادی نیست و حواس ما از درک بسیاری از حقایق جهان ناتوان است
(۲) در حکمت مشاء فرشتگان با الهام از احادیث اسلامی عقول نامیده شده اند که همان مجردات هستند.
(۳) علل و عوامل طبیعی درحوادث جهان موثرند و فیض خداوندی از طریق آنها و از طریق عقول به عالم طبیعت می رسد.
(۴) مجردات فیض هستی را از واجب الوجود به عالم طبیعت منتقل کرده و واسطه رسیدن آنها به غایات خود هستند.

۱۴- مهمترین عاملی که انسان را در مسیر تفکر می اندازداست و استفهامی که ذهن را متوجهمی کند ، مفهوممی باشد. (خارج کشور ۹۱)

- (۱) مسأله علیت - علت - چپستی
(۲) ادراک قانون علت و معلول - علت - چرا
(۳) ادراک قانون علت و معلول - مسأله علیت - چرا
(۴) مسأله علیت - ادراک قانون علت و معلول - چرا

۱۵- یکسانی آثار و خواص پدیده های طبیعی به اصل..... و کلیت قوانین علمی به اصل..... و ارتباط بین پدیده ها به اصلمربوط می شود. (خارج کشور ۹۱)

- (۱) سنخیت - سنخیت - علیت
(۲) سنخیت - علیت - وجوب علی
(۳) سنخیت - وجوب علی - علیت
(۴) وجوب - وجوب علی - علیت

۱۶- در اندیشه حکمت مشاء وساطت در تدبیر نظام هستی به عهده...است و به اعتقاد ابن سینا واهب الصورهمان.....است (سراسری ۹۰)

- (۱) موجودات مجرد - عقل فعال
(۲) موجودات مجرد - آفریننده جهان
(۳) اراده و مشیت باریتعالی - عقل فعال
(۴) اراده و مشیت باریتعالی - آفریننده جهان

۱۷- اعتقاد به تناهی سلسله علل از لوازم علت و معلول است که مبتنی بر بطلان تسلسل است و اصرار بر تقدم وجودی علت بر معلول از ... به نام برهان ... است که پایانش به ... موجود مشروط می انجامد. (خارج کشور ۹۰)

- (۱) ابن سینا - صدیقین - وجود
(۲) فارابی - صدیقین - وجود
(۳) فارابی - اسد و اخصر - عدم
(۴) ابن سینا - اسد و اخصر - عدم

۱۸- کلیت حاکم بر قوانین علمی، مرهون است که یاریگر ما در این عرصه و صدور جواز تعمیم به عهده اصل..... می باشد. (خارج کشور ۹۰)

- (۱) اصول عقلانی - بدیهیات اولیه - سنخیت بین علت و معلول
(۲) تجربه و آزمایش - بدیهیات اولیه - سنخیت بین علت و معلول
(۳) تجربه و آزمایش - تصادفی نبودن نتایج - فراگیری آزمایش و تجربی
(۴) اصول عقلانی - تصادفی نبودن نتایج - فراگیری آزمایش و تجربه
۱۹- محکم ترین و کوتاه ترین دلیل که از سوی در و مطرح شده است ، به برهان معروف است ؟
(خارج کشور ۸۹)

- (۱) ابن سینا - نفی تسلسل - اثبات وجود خدا - اسد و اخصر
(۲) فارابی - نفی تسلسل - اثبات وجود خدا - اسد و اخصر
(۳) فارابی - اثبات نیاز معلول به علت - ضرورت تقدم وجود بر وجود - وجوب و امکان
(۴) ابن سینا - اثبات نیاز معلول به علت - ضرورت تقدم وجود بر وجود - وجوب و امکان

- ۲۰- طرح نیاز ذاتی معلول به علت اصطلاح مطرح شده از سوی برای تبیین است (سراسری ۸۸)
(۱) فلاسفه - ضرورت تقدم وجود بر وجود .
(۲) متکلمان - ضرورت تقدم وجود بر وجود .
(۳) متکلمان - ملاک نیازمندی معلول به علت
(۴) فلاسفه - ملاک نیازمندی معلول به علت.

- ۲۱- جهان شناسی مشایی مبتنی بر است که واهب الصور در اندیشه ابن سینا، همان می باشد؟ (سراسری ۸۸)
(۱) وساطت موجودات مجرد در جهان - عقل فعال
(۲) استقلال اراده و مشیت باری تعالی - عقل فعال
(۳) وساطت موجودات مجرد در جهان - ذات باری تعالی
(۴) استقلال اراده و مشیت باری تعالی - ذات باری تعالی
۲۲- با توجه به « اصل ضرورت علی و معلولی »، « اصل سنخیت » و « اصل علیت » به ترتیب کدام نتیجه استخراج می شود؟ (سراسری ۸۷)

- (۱) نظام معین هستی - تخلف ناپذیری و حتمیت نظام هستی - ارتباط و پیوستگی موجودات جهان .
(۲) ارتباط و پیوستگی موجودات جهان - تخلف ناپذیری و حتمیت نظام هستی - نظام معین هستی .
(۳) تخلف ناپذیری و حتمیت نظام هستی - ارتباط و پیوستگی موجودات جهان - نظام معین هستی .
(۴) تخلف ناپذیری و حتمیت نظام هستی - نظام معین هستی - ارتباط و پیوستگی موجودات جهان .

۲۳- هر یک از مفاهیم « کلیت »، « ضرورت » و « ارتباط » به ترتیب با توجه به اصل عقلی در حکمت مشاء اثبات می گردد.؟ (سراسری ۸۷)

- (۱) **سنخیت علت و معلول - وجوب علی و معلولی - علیت** . (۲) وجوب علی و معلولی - سنخیت علت و معلول - علیت
(۳) علیت - وجوب علی و معلولی - سنخیت علت و معلول. (۴) علیت - سنخیت علت و معلول - وجوب علی و معلولی.

۲۴- واسطه فیض حق تعالی به جهان طبیعت به اعتقاد حکمای مشاء کدام است؟ و جمله « من به اصل علیت به عنوان یک اصل استثنای پذیرمعتقدم » از کیست؟ (سراسری ۸۶)

- (۱) فرشتگان و ملائک- ابن سینا .
(۲) فرشتگان و ملائک- ماکس پلانک .
(۳) عقول مجرد- ابن سینا .
(۴) عقول مجرد- ماکس پلانک .

۲۵- آزمایش و تجربه شامل چه اموری می شود و قوانین علمی مسور به چه سوری می باشد و موصوف به چه وصفی هستند؟ (سراسری ۸۶)

- (۱) **جزئی - کلی - معقول** (۲) **جزئی - کلی - محسوس** (۳) **کلی - جزئی - معقول** . (۴) **کلی - جزئی - محسوس** .

۲۶- با توجه به دو بیت زیر: جهان چون خط و خال و چشم و ابروست که هر چیزی به جای خویش نیکوست «اگر یک ذره را برگیری از جای خلل یابد همه عالم سرا پای» کدام مفهوم فلسفی زمینه پذیرش می یابد؟ (سراسری ۸۵)

- (۱) **اصل سنخیت علت و معلول بدین معنی که از علت های خاص معلول خاص نتیجه می شود** .
(۲) اصل بطلان تسلسل علل به این معنی که استمرار علت و معلول و عدم انتهایش به علت قائم به ذات ، محال است .
(۳) اصل تقدم وجوب بر وجود به این معنی که الوجود ما لم یجب لم یوجد .
(۴) اصل علیت و معلولیت به این معنی که هر امر ممکن به علتی که وجوب دهنده به آن است متعلق و وابسته و نیازمند است.
۲۷- محکم ترین و کوتاه ترین دلیل که به برهان ... معروف است برای ... تسلسل علل از سوی ... اقامه شده است که یکی از دلایل اثبات وجود خداوند است؟ (سراسری ۸۴)

- (۱) وجوب و امکان - ابطال - ابن سینا .
(۲) وجوب و امکان - اثبات - ابن سینا .
(۳) **اسد و اخصر - ابطال - فارابی** .
(۴) اسد و اخصر - اثبات - فارابی .

۲۸- به نظر متکلمان اسلامی ، کدام مورد بی نیاز از خالق است ؟ (سراسری ۸۳)

- (۱) حادث (۲) **قدیم** (۳) معلول (۴) ما سوی اعم از مجرد و مادی

۲۹- کدام بحث در فلسفه اسلامی به دلیل نزاع بین متکلمان و فلاسفه اسلامی مطرح شده است؟ (سراسری ۸۳)

- (۱) اصالت وجود . (۲) سنخیت علت و معلول . (۳) مغایرت وجود و ماهیت . (۴) **ملاک نیازمندی معلول به علت** .

۳۰- در پرتو کدام اصل نظام جهان انتظام می یابد و در اندیشه ما به صورت دستگاهی منظم و مرتب در می آید که هر جزء آن جایگاه بخصوص دارد؟ (سراسری ۸۱)

- (۱) سنخیت علت و معلول - الشی ما لم یجب لم یوجد (۲) **سنخیت علت و معلول - الواحد لا یصدر عنه الا الواحد** .
(۳) ضرورت علت و معلول - الشی ما لم یجب لم یوجد . (۴) ضرورت علت و معلول - الواحد لا یصدر عنه الا الواحد

۳۱- دیدگاه متکلمان اسلامی پیرامون « حدوث و قدم » کدام است؟ (سراسری ۸۱)

(۱) تمام موجودات مجرد و باری تعالی قدمت زمانی دارند و غیر آنها حادثند.

(۲) خداوند متعال قدیم ذاتی است ولی موجودات دیگر حادث زمانی هستند.

(۳) فقط خداوند قدیم است و هر چه غیر از اوست همه حادثند

(۴) مجردات همه حدوث ذاتی دارند ولی قدمت آنها زمانی است

۳۲- از عبارت « موصوف بودن موجود به اینکه بعد از عدم و نیستی است به فعل فاعل و اثر جاعل ربط ندارد»

کدام نظریه فلسفی قابل استنباط است؟ (سراسری ۷۹)

(۱) تسلسل علل نامتناهی محال است .

(۲) ملاک نیازمندی معلول به علت ، حدوث ذاتی است .

(۳) ملاک نیازمندی معلول به علت ، امکان ذاتی است .

(۴) میان علت و معلول نظام و قانون برقرار است.

۳۳- قاعده «الواحد» با کدام اصل فلسفی ارتباط تامی دارد؟ (سراسری ۷۸)

(۱) اصالت وجود . (۲) حرکت جوهری . (۳) ضرورت علی و معلولی . (۴) سنخیت علی و معلولی.

۳۴- برهان معروف به اسد و اخصر مربوط به کدام موضوع و از کدام فیلسوف است؟ (سراسری ۷۷)

(۱) ملاک نیازمندی معلول به علت - ابن سینا

(۲) نفی تسلسل علل - ابن سینا

(۳) ملاک نیازمندی معلول به علت - فارابی

(۴) نفی تسلسل علل - فارابی .

۳۵- ابن که ابن سینا می گوید « موصوف بودن موجود به اینکه بعد از عدم و نیستی است به فعل فاعل و اثر جاعل ربط ندارد» در

رد کدام نظریه در زمینه ملاک نیازمندی معلول به علت است؟ (سراسری ۷۶)

(۱) امکان ذاتی (۲) امکان فقری (۳) حدوث (۴) وجوب

۳۶- در کدام برهان از اصل « تقدم علت بر معلول » استفاده شده است؟ (سراسری ۷۶)

(۱) اسد و اخصر در اثبات باری تعالی .

(۲) اسد و اخصر در نفی تسلسل .

(۳) وجوب و امکان در نفی تسلسل

(۴) وجوب و امکان در اثبات باری تعالی .

۳۷- آیه شریفه « فلن تجد لسنن الله تبدیلا...» به توجه به معنای سنت بیش از هر چیز مؤید کدام اصل فلسفی است؟ (سراسری ۷۶)

(۱) سنخیت (۲) علیت . (۳) ضرورت (۴) واقعیت

۳۸- عبارت « هر معلولی تنها از علت خاصی صادر می شود نه از هر علتی » بیانگر کدام اصل است؟ (سراسری ۷۴)

(۱) واقعیتی هست . (۲) امتناع تسلسل علل . (۳) علیت . (۴) سنخیت علی و معلولی.

۳۹- برهان فارابی بر امتناع تسلسل علل مبتنی بر کدام اصل فلسفی است؟ (سراسری ۷۳)

(۱) تقدم علت بر معلول . (۲) سنخیت علت و معلول . (۳) وجوب و ضرورت . (۴) وجوب مشروط .

۴۰- دو اصلی که نفس ارتباط و پیوستگی موجودات جهان و نظام حاکم بر روابط را معلوم می سازند به ترتیب کدامند؟

(سراسری ۷۲)

(۱) امتناع تناقض - علیت . (۲) سنخیت - علیت . (۳) علیت - امتناع تناقض . (۴) علیت - سنخیت .

۴۱- از نظر متکلمین فرض قدیم بودن جهان خلقت مستلزم چیست؟ (سراسری ۷۲)

(۱) تعدد واجب الوجود (۲) عدم منافات آن با توحید (۳) نیاز آن به خالق و علت (۴) وحدانیت واجب الوجود

تمرینات

- ۱- کهن ترین مسئله فلسفه چیست و با چه تعبیری بیان می شود؟
کهن ترین مسئله فلسفه، مسئله علت و معلول است که از آن به علت تعبیر می شود
- ۲- تخلف معلول از علت خویش در واقع همان است. صدفه و اتفاق
- ۳- اصل سنخیت علت و معلول را با ذکر مثال توضیح دهید و بگویید این اصل ذیل کدام قاعده بیان می شود؟
هر علتی فقط معلول خاصی را ایجاد می کند و هر معلولی تنها از علت خاصی صادر می شود مانند ورزش برای تندرستی. قاعده الواحد لا یصدر عنه الا الواحد
- ۴- نظر متکلمین و فلاسفه در منشأ نیازمندی اشیا را با یکدیگر مقایسه نمایید.
حدوث ، از نظر متکلمین جهان حادث است و همین حادث بودن ملاک نیازمندی آن است. متکلمان اسلامی معتقدند که فقط خداوند قدیم است و هر چه غیر از خداست («جهان» یا «ماسوی») اعم از مجرد و مادی همه حادث اند. اما از نظر فلاسفه ملاک امکان ذاتی است، یعنی وجود معلول با صرف نظر از گذشته و حال و آینده خود ذاتا به علت نیاز دارد و دلیل این نیاز را باید در خود آن پیدا کنیم .
- ۵- برهان فارابی در ابطال تسلسل علل نامتناهی را با ذکر مثال توضیح دهید.
عنوان دیگرش : اسد (محکم ترین) و اخصر (کوتاه ترین) ، موضوع : نفی و ابطال تسلسل علل نامتناهی، در این برهان از اصل تقدم علت بر معلول استفاده شده است. یعنی وجود معلول مشروط به وجود علت است اما وجود علت مشروط به وجود معلول نیست. با ذکر مثال مناسب (مثلا نوشتن یک مطلب بر روی وایت برد)
- ۶- میان علت ها و معلول ها نظام و قانونی برقرار است که از آن به و هستی تعبیر می شود. سنن و نوامیس
- ۷- اهمیت علت و جایگاه آن را در پژوهش های علمی بنویسید.
هدف از تحقیق و پژوهش در همه علوم، رسیدن به شناختی یقینی نسبت به قوانین و نوامیس جهان است. به شناختی که همراه با یقین نباشد، شناخت گفته نمی شود. آدمی به حسب فطرت خویش در پی شناخت و کشف حقایق است و تاریخ تحول علم بشر این معنا را به خوبی اثبات می کند. تلاش بشر برای نفوذ به درون طبیعت و کشف پیچیدگی های عالم خلقت روزافزون است. تدوین روش های بهتر و دقیق تر پژوهش، ساختن ابزارهای پیشرفته برای آزمون و تجربه کامل تر، استفاده گسترده از ریاضیات و آمار برای هرچه دقیق تر کردن نتایج تحقیق و ... همگی بیانگر انگیزه و تلاش بشر برای دستیابی به شناخت یقینی است. بدون شک این شناخت در صورتی به دست می آید که بر اصول و مبانی یقینی مبتنی باشد و این اصول و مبانی را باید در مباحث فلسفی مربوط به شناخت جست و جو کرد.
- ۸- علت تامه و علت ناقصه را با ذکر مثال تعریف کنید.
علت تامه : وجود دهنده ، هستی بخش و ضرورت دهنده معلول- شرط لازم و کافی برای وجود معلول است اما علت ناقصه : وجود معلول به نحوی به آن وابسته است و فقط شرط لازم مثلا تشکیل کلاس : دانش آموز و دبیر و میز و صندلی و فضا هر کدام به تنهایی علت ناقصه است اما جمع همه موارد علت تامه است.
- ۹- اصولی که جواز تعمیم آزمون و تجربه را برای دانشمندان فراهم می کند چیست؟ آنها را شرح دهید.
تجربه علمی هر اندازه که گسترده و دقیق باشد، مادام که با اصول ضروری و کلی حاکم بر هستی که اصولی عقلی است نه تجربی توأم نشود، نمی تواند از موارد محدود تجربه شده فراتر رود و درباره آنچه به تجربه درنیامده است تعمیم یابد و به شکل یک قانون علمی درآید این اصول عقلانی و یقینی جواز تعمیم آزمون و تجربه را برای دانشمندان فراهم می کند.
- ۱۰- از دیدگاه حکمای مشاء مراتب موجودات در جهان هستی را ترسیم کنید.
رجوع شود به جدول صفحه ۵۴ مراتب هستی از دید حکمای مشاء

۱۱- اصطلاحات زیر را به طور خلاصه شرح دهید.

الف) واجب الوجود: موضوع ضرورتاً و وجوباً وجود دارد که در این صورت ما آن را واجب الوجود می‌نامیم؛ مثلاً در مباحث فلسفی اثبات می‌شود که در قضیه «خدا هست» وجود و هستی برای خداوند واجب است و لذا حکما خداوند را واجب الوجود می‌خوانند.

ب) ممکن الوجود: موضوع، ذاتی است که نه از وجود ابا دارد و نه از عدم. ما آن چیز را ممکن الوجود می‌نامیم. همه واقعاتی‌های عالم مانند انسان، حیوان، درخت، یعنی نسبت آنها با وجود و عدم متساوی است.

ج) واهب الصور: ابن سینا عقل فعال را واهب الصور (بخشنده صورت‌ها) می‌خواند.

د) عقول: فرشتگان و ملائک اند که در حکمت مشاء با الهام از احادیث اسلامی، عقول نامیده می‌شود.

نمونه سوالات متن تألیفی درس چهارم

۱- تعیین کنید کدام گزینه صحیح و کدام یک غلط می‌باشد؟

الف) در رابطه علیت، همیشه رابطه فرع بر وجود دو طرف رابطه و قائم به هر دو طرف است. **نادرست**

ب) از مسائلی که حکمای مسلمان طراح آن بوده‌اند، این است که نشانه معلول بودن یک شی چیست. **درست**

ج) علت را آنگاه که هستی بخش است یا وجود معلول به نحوی به آن وابسته است، علت حقیقی می‌گویند. **نادرست**

د) تجربه علمی به موارد جزئی تعلق می‌گیرد و اگر آزمایش‌ها، در شرایط یکسان، نتیجه یکسان بدهد، تبدیل به قانون می‌شود. **نادرست**

و) اعتبار علمی تعمیم‌های تجربی، در اصل وابسته به تجربه نیست. **درست**

هـ) کلیت و ضرورتی که در تجربه علمی کسب می‌شود، در فلسفه بررسی می‌گردد. **درست**

۲- جاهای خالی را با کلمات مناسب کامل کنید.

الف) در اصطلاح فلسفه و کلام، چیزی که «نیستی اش بر هستی اش» تقدم داشته باشد، و موجودی که «نیستی مقدم بر هستی» برای او فرض نمی‌شود نامیده می‌شود. **حادث - قدیم**

ب) قوانین علمی بیان‌کننده رابطه بین دو پدیده‌اند که موارد را در بر می‌گیرند و کلیت آنها را می‌توان در جستجو کرد. **ضروری - تجربه شده و تجربه نشده - اصول عقلانی**

ج) یکسانی آثار و خواص پدیده‌های طبیعی به اصل و کلیت قوانین علمی به اصل و ارتباط بین پدیده‌ها به اصل مربوط می‌شود. **سنخیت - سنخیت - علیت**

و) در اندیشه حکمت مشاء وساطت در تدبیر نظام هستی به عهده است و به اعتقاد ابن سینا واهب الصور همان است.

موجودات مجرد - عقل فعال

۳- هر یک از گزینه‌های سمت راست با یکی از گزینه‌های سمت چپ مناسبت دارد. آنها را در کنار هم بنویسید.

الف) شرط لازم و کافی

۱- اصل سنخیت علت و معلول

ب) کلیت قوانین علمی

۲- علت تامه

ب: ۱

جواب: الف: ۲

۴- به سوالات زیر پاسخ کوتاه دهید .

الف) به ترتیب نظر فلاسفه و متکلمان اسلامی ، ملاک نیازمندی معلول به علت چیست؟ امکان ذاتی - حدوث

ب) واسطه فیض حق تعالی به جهان طبیعت به اعتقاد حکمای مشاء کدام است؟ عقول مجرد

ج) به ترتیب بگوئید که آزمایش و تجربه شامل چه اموری می شود و قوانین علمی مسور به چه سوری می باشد و موصوف

به چه وصفی هستند؟ جزئی - کلی - معقول

د) کدام بحث در فلسفه اسلامی به دلیل نزاع بین متکلمان و فلاسفه اسلامی مطرح شده است؟ ملاک نیازمندی معلول به علت

و) به نظر متکلمان اسلامی ، کدام مورد بی نیاز از خالق است؟ قدیم

ه) قاعده «الواحد» با کدام اصل فلسفی ارتباط تامی دارد؟ سنخیت علت و معلول

ی) دیدگاه متکلمان اسلامی پیرامون « حدوث و قدم » کدام است؟ فقط خداوند قدیم است و هر چه غیر از او همه حادثند

۵- به سوالات زیر پاسخ تشریحی دهید.

الف) فرق اصل علیت و اصل سنخیت را در دو سطر بطور مختصر توضیح دهید. اصل علیت نفس ارتباط و پیوستگی

موجودات جهان را بیان می کند و اصل سنخیت نظام حاکم بر این روابط را آشکار می سازد.

ب) علت چیست و چه تفاوتی میان رابطه علیت با سایر روابط بین اشیاء وجود دارد؟ علت آن چیزی است که معلول در

هستی خود به آن نیازمند است . همه روابط بعد از وجود دو طرف رابطه پیدا می شود (روابط بعد از وجود) اما در علت

رابطه در خود وجود آن دو برقرار است و هستی و واقعیت معلول با همین رابطه تحقق می یابد .

ج) فارابی در برهان خود بر محال بودن تسلسل از چه اصلی استفاده کرده است؟ برهان را توضیح دهید. اصل تقدم علت بر

معلول - یعنی وجود معلول مشروط به وجود علت است و تا علت نباشد معلول نخواهد بود در حالی که وجود علت مشروط به

معلول نیست . اگر سلسله نامتناهی از علل باشند ، وجود هر کدام مشروط به وجود دیگری است که آن نیز به همین ترتیب

نیازمند وجود قبلی است و این سلسله هرگز تمام نمی شود و هیچ چیزی موجود نخواهد شد .

د) چرا آزمایش نمی تواند به تنهایی به صورت قانون علمی درآید؟ هر آزمایشی در زمان و مکانی معین و بر روی پدیده ای

مشخص انجام می شود و نتیجه آن تنها در همان مورد خاص صدق می کند؛ و اگر از طریق تجربه صدها بار هم تکرار شود

باز نتیجه همان موارد محدود خواهد بود و به خودی خود نمی تواند شکل یک قانون علمی را پیدا کند و موارد تجربه نشده

را هم در برگیرد . زیرا قانون علمی بیان کننده رابطه کلی و ضروری بین همه پدیده ها است و نه فقط موارد تجربه شده را.

و) نتیجه ای که از اثبات « علت العلل » و « غایت الغایات » به دست می آید ، چیست؟

اثبات « علت العلل » و « غایت الغایات » در جهان هستی نشان می دهد که مجموعه جهان از یک مبدأ سرچشمه می گیرد

و در سیر تکاملی خود با وساطت مجردات به سوی یک مقصد رهسپار است. فلاسفه اثبات می کنند که « علت العلل » در

نظام هستی همان « غایت الغایات » است یعنی، مبدأ و مقصد نظام هستی یکی است: ذات واجب الوجود . لذا جهان،

ماهیت « از اویی » و « به سوی اویی » دارد . یعنی همان انا لله و انا الیه راجعون

ه) چرا متکلمین غیر از ذات حق تعالی را قدیم نمی دانند؟ زیرا ملاک نیازمندی معلول به علت از نظر متکلمین حدوث

است . متکلمان می گویند اگر چیزی حادث نباشد و قدیم باشد یعنی همیشه وجود داشته باشد و هیچ زمانی را نتوان تصور

کرد که وجود نداشته باشد آن چیز هرگز به خالق و علت نیازمند نیست . پس اگر فرض کنیم که غیر از ذات حق اشیا

دیگری هم قدیم اند، طبعاً آنها از خالق بی نیاز و در حقیقت مانند خداوند واجب الوجودند . از طرف دیگر، براهینی که

حکم می کند واجب الوجود واحد است، اجازه نمی دهد که وجود « ماسوی » را واجب بدانیم . پس، بیش از یک قدیم

وجود ندارد و هرچه غیر از اوست حادث است . پس جهان اعم از مجرد و مادی و اعم از پیدا و ناپیدا حادث و در نتیجه

معلول است.

ی) اصل فلسفی مربوط به هر یک از گزاره های زیر را بنویسید.

۱- زنجیره علی و معلولی نمی تواند نامتناهی باشد.

۲- اگر یک ذره را برگیری از جای خلل یابد همه عالم سراپای

۳- تمام هستی و واقعیت معلول با همین رابطه تحقق می یابد.

جواب: ۱- اصل امتناع تسلسل علل نامتناهی ۲- اصل سنخیت ۳- اصل علیت

عنوان درس پنجم : نمایندگان مکتب مشاء (۱)

▪ فارابی

- ❖ **مهمترین فیلسوف سیاسی اسلام** که هرگز مشاغل سیاسی را نپذیرفت و با اهل سیاست معاشرت نداشت.
- ❖ از نظر علمی همپایه ارسطو و شخصیت اخلاقی وی همانند افلاطون
- **ملقب به معلم ثانی به دلایلی همچون :**
- ✓ مهارت داشتن در منطق ارسطویی
- ✓ تصحیح و تفسیر برخی مفاهیم فلسفه یونانی به اشتباه ترجمه شده یونانی به عربی
- ✓ **دلیل اصلی : تاسیس فلسفه نبوی یا فلسفه اسلامی** از طریق جذب میراث یونانی و درک عمیق نسبت به معارف اسلامی

▪ آثار فارابی

- ❖ احصاء العلوم در هشت فصل
- ❖ **فصوص الحکم :**
- ✓ در مابعدالطبیعه و علم توحید
- ✓ **لحن فارابی در آن شبیه لحن عرفا است.**
- ✓ **عبارات آن نمودار عشق راستین به حق است.**
- ❖ رساله اغراض مابعدالطبیعه :
- ✓ شرحی است بر کتاب مابعدالطبیعه ارسطو .
- ✓ راهنمای ابن سینا در درک بهتر مابعدالطبیعه ارسطو .
- ✓ ابن سینا مدعی است ۴۰ بار کتاب مابعدالطبیعه ارسطو را خوانده و متوجه آن نشده است تا اینکه به کتاب اغراض مابعدالطبیعه فارابی دست یافت.
- ❖ رساله جمع بین دو رای حکیم :
- ✓ **بیان آرای ارسطو و افلاطون و رفع اختلاف میان آنها و طرح تاسیس فلسفه اسلامی**
- ❖ موسیقی کبیر : از ارزنده ترین آثار در علم موسیقی
- ❖ مقاله فی معانی العقل در تعریف عقل و بیان اقسام و معانی عقل
- ❖ سیاسات مدینه : در باب اجتماعیات
- ❖ آراء اهل المدینه الفاضله : در باب سیاست
- ❖ رساله تحصیل السعاده : در باب اخلاق

▪ سعادت و مدینه

- ❖ فارابی مانند ارسطو انسان را مدنی باطبع می داند.
- ❖ انسان به حسب فطرت خویش گرایش به اجتماع دارد.
- ❖ نیاز متقابل انسانها به یکدیگر عامل برپایی جوامع بوده است.
- ❖ **هدف اصلی از اجتماع و مدینه و گرد آمدن مردم در یک سرزمین ، دستیابی به سعادت دنیا و آخرت است.**

▪ مدینه فاضله

- ❖ مردم آن به اموری مشغول و به فضایی آراسته اند که در نهایت آنها را به سوی سعادت رهنمون می سازد.
- ❖ تشبیه شده به بدن انسان سالم با این تفاوت:

کار بدن : تکوینی و غیر ارادی اعضای مدینه فاضله: ارادی و اکتسابی

- ❖ دیدگاه فارابی درباره مدینه فاضله از مبانی مابعدالطبیعه او الهام گرفته است.

- ❖ نسبت رئیس به مدینه فاضله مانند « نسبت قلب به بدن » و « نسبت عقل فعال به طبیعت »

▪ خصوصیات زعیم و رئیس مدینه فاضله

- ❖ دارای روحی بزرگ و سرشتی عالی
- ❖ رسیدن به عالی ترین درجات تعقل و تفکر تا بتواند مصالح مردم و شرایع و احکام را دریافت کند و آنها را با وضوح و روشنی برای همگان بیان نماید و شرایط تحقق آرمان های الهی را در جامعه فراهم کند.
- ❖ اتصال با ملک وحی یا عقل فعال (منشاء کرامات اولیاء و معجزات انبیاء)
- ❖ کسی جز پیامبر خدا نمی تواند باشد . (پس از او امامان و جانشینان او)

▪ مدینه جاهله :

- ❖ مردم آن نه سعادت را می شناسند نه به خاطرشان خطور می کند.(تشبیه شده به بدن ناسالم)
- ❖ اگر به سعادت رهنمون شوند بدان سوی نروند و اگر از سعادت برای آنان سخن گویند بدان اعتقاد پیدا نکنند .
- ❖ از خیرات جز سلامت جسم و فراخی در تمتع لذتها نمی شناسند ، اگر به آن دست یافتند گمان می برند به سعادت رسیده و اگر دست نیافته باشند گمان برند که در بدبختی افتاده اند.

▪ سیاست و سعادت

- ❖ حقیقت سیاست فعل و تدبیر زعیم مدینه فاضله متناسب با تعالیم و الهامات روحانی و احکام و قوانین سرچشمه گرفته از مبداء وحی جهت تاسیس و گسترش نظام خیر و عدل در مدینه
- ❖ تقسیم صناعات و حرفه ها بر حسب استعداد های اهل مدینه و آراسته شدن اهل مدینه به فضایل و صفات انسانی
- ❖ مراد فارابی از سیاست با معنای متداول آن در جهان امروز فاصله ای بسیار دارد و **سعادت رکن جدایی ناپذیر**

سیاست است .

نمونه سوالات کنکور سراسری سالهای گذشته درس پنجم

۱- کدام مورد را می توان «هدف اجتماعی» تشکیل مدینه فاضله (نزد فارابی) دانست؟ (سراسری ۹۷)

- (۱) استفاده از تعالیم روحانی
(۲) ایجاد و گسترش خیر و عدل
(۳) تقسیم صناعات برحسب استعدادها
(۴) قیادت زعیم الهی و تحقق نظر آن

۲- کدام کتاب فارابی راهنمای درک افکار فلسفی ارسطو است؟ (خارج کشور ۹۷)

- (۱) فصوص الحکم (۲) فی معانی العقل (۳) جمع رای بین دو حکیم (۴) اغراض مابعدالطبیعه

۳- کدام یک از ویژگی های لازم برای زعیم مدینه فاضله نیست؟ (سراسری ۹۶)

- (۱) نبوت (۲) خردمندی (۳) سرشت عالی (۴) توانایی اداره مردم

۴- کدام مورد از نظر فارابی، از ریشه های اولیه تشکیل جوامع بشری شمرده نمی شود؟ (خارج کشور ۹۶)

- (۱) دستیابی به کمالات انسانی (۲) نیاز متقابل آدمیان به یکدیگر
(۳) میل طبیعی به زندگی کنار هموع (۴) تأمین نیازهای حیاتی و غریزی

۵- با توجه به نظر فارابی از «مدنی بالطبع بودن انسان» کدام مطلب را نمی توان برداشت کرد؟ (سراسری ۹۵)

- (۱) گرایش به اجتماع در بشر غیراقتسابی است .
(۲) نیاز متقابل انسان ها را به سوی یکدیگر کشانده است .
(۳) بشر ناخواسته و ناآگاهانه به تشکیل اجتماع تن داده است .
(۴) بدون زندگی اجتماعی، دستیابی به سعادت غیرممکن است .

۶- کدام مورد جزء ویژگی های زعیم مدینه فاضله نیست؟ (خارج کشور ۹۵)

- (۱) احاطه به علوم مختلف مورد نیاز اجتماع (۲) آراستگی به فضیلت ها و کمالات انسانی
(۳) توانایی ایجاد شرایط لازم برای رشد جامعه (۴) توانایی بیان مصالح مردم و احکام الهی به زبان مردم

۷- مردم مدینه ی جاهله چنانند که(سراسری ۹۳)

- (۱) سلامت جسم را خیر و خوبی می شمردند و در پی آن هستند.
(۲) اگر به سعادت دست نیابند، گمان کنند که به بدبختی افتاده اند.
(۳) اگر از سعادت راستین گفته شود، نظر آنان تغییری نمی کند.
(۴) سعادت را نمی شناسند و هرگز نمی توانند آن را بشناسند

۸- رکن جدایی ناپذیر سیاست در نظر فارابی .. است و در مقابل مدینه فاضله، .. می تواند قرار گیرد. (خارج کشور ۹۳)

- (۱) زعیم مدینه - مدینه های متعددی
(۲) سعادت - مدینه های متعددی
(۳) نظام مدینه - مدینه جاهله
(۴) مدینه فاضله - مدینه جاهله

۹- با توجه به آرای سیاسی و اجتماعی فارابی، کدام مورد درست نیست؟ (سراسری ۹۲)

- (۱) انسان برحسب طبیعت خود، موجودی اجتماعی است.
(۲) نیاز متقابل انسانها به یکدیگر، عامل برپایی جوامع بوده است.
(۳) نه تنها نیازهای مادی، بلکه برترین نیازهای انسانی نیز در اجتماع برآورده می شوند.
(۴) آدمیان برحسب ضرورت و برای رفع نیازهای اولیه، اجتماع بشری را تشکیل داده اند.

۱۰- با توجه به آراء معتزله، کدام مورد نادرست است؟ (خارج کشور ۹۲)

- (۱) هرگاه وحی خلاف عقل به نظر برسد، انسان وحی را نفهمیده است
(۲) هیچ انسانی قادر به انجام خارق عادت نیست مگر پیامبر.
(۳) عقل باید آن چه را از وحی رسیده، محک بزند
(۴) عقل نباید چیزی را که نمی فهمد، بپذیرد.

۱۱- مهم ترین فیلسوف سیاسی اسلام که هرگز مشاغل سیاسی را نپذیرفت و آرای سیاسی عمده ای از خود برجای

گذاشت ... و نجات دهنده شیخ رئیس از حیرت فهم مسائیل متافیزیکی کتاب... و مؤسس فلسفه نبوی... بود. (سراسری ۸۹)

- (۱) فارابی - مابعدالطبیعه ارسطو - فارابی
(۲) ابن سینا - مابعدالطبیعه ارسطو - ابن سینا
(۳) فارابی - اغراض مابعدالطبیعه فارابی - فارابی
(۴) ابن سینا - اغراض مابعدالطبیعه فارابی - ابن سینا

۱۲- طراح اندیشه فلسفه اسلامی در اثر فلسفی خود به نام..... بود و ابواب مختلف حکمت از سوی ابن سینا در..... مطرح

شد. (سراسری ۸۸)

- (۱) ابن سینا - الاشارات و التنبیها - شفا
(۲) فارابی - رساله جمع بین رای دو حکیم - شفا
(۳) ابن سینا - الاشارات و التنبیها - شفا
(۴) فارابی - رساله جمع بین رای دو حکیم - دانشنامه علایی

۱۳- اعطای لقب معلم ثانی به فارابی از آن جهت بود که او .. بود و شمول علم باری تعالی بر همه موجودات به اعتقاد شیخ

الرئیس .. نام دارد که ادامه آن نمود نظام... می باشد؟ (سراسری ۸۷)

- (۱) برخوردار از تمام علوم زمان خویش - عنایت - اتقن
(۲) برخوردار از تمام علوم زمان خویش - احاطه - اتقن
(۳) مؤسس فلسفه اسلامی یا نبوی - عنایت - احسن
(۴) مؤسس فلسفه اسلامی یا نبوی - احاطه - احسن

۱۴- مهم ترین فیلسوف سیاسی اسلام که هرگز مشاغل سیاسی را نپذیرفت و با اهل و با اهل سیاست معاشرت نداشت که بود و به کدام لقب ملقب شد و دلیل آن لقب چه بود؟ (سراسری ۸۵)

۱. ابن سینا-حجه الحق-موسس فلسفه ی اسلامی بود. **(۲) فارابی-معلم ثانی-موسس فلسفه ی نبوی بود.**

۳. **فارابی-معلم ثانی-به همه ی علوم زمان خود احاطه داشت.** ۴. **ابن سینا-حجه الحق، به همه ی علوم زمان خود احاطه داشت.**

۱۵- گرایش فطری به سوی اجتماع برای پاسخگویی به نیاز متقابل انسانها به یکدیگر در حل مشکلات به منظور دست یابی به .. طرح و نظریه ... بود؟ (سراسری ۸۴)

۱. **مدینه ی فاضله-ارسطو (۲) مدینه ی فاضله-فارابی (۳) سعادت دنیا و آخرت-ارسطو (۴) سعادت دنیا و آخرت-فارابی**

۱۶- موضوع کدام کتاب فارابی «مابعد الطبیعه و علم توحید» است و در آن لحن وی بیشتر شبیه لحن عرفا است؟ (سراسری ۸۳)

۱. **فصوص الحکم (۲) احصاء العلوم (۳) رساله ی تحصیل السعاده (۴) آراء مدینه ی فاضله**

۱۷- کدام عبارت نشانگر اختلاف دیدگاه فارابی از سیاست با معنای متداول آن در جهان امروز است؟ (سراسری ۸۲)

۱. **سعادت رکن جدایی ناپذیر سیاست است .** ۲. **زعیم مدینه ی فاضله باید به عالیترین درجات تعقل و تفکر رسیده باشد**

۳. **سیاست فعل و تدبیر زعیم مدینه ی فاضله است** ۴. **در مدینه باید صناعات و حرفه ها بر حسب استعدادهای اهل مدینه تقسیم شود**

۱۸- در نظر فارابی، نسبت «رئیس» به «مدینه ی فاضله» مانند کدام مورد در نظام هستی است؟ (سراسری ۸۱)

۱. **صورت به ماده (۲) علت به معلول (۳) عقل فعال به طبیعت (۴) عقل اول به طبیعت**

۱۹- تاسیس فلسفه ی اسلامی و طرح مربوط به آن در کدام کتاب آمده است؟ (سراسری ۸۱)

۱. **اشارات و تنبیهات (۲) فصوص الحکم (۳) جمع بین رای دو حکیم (۴) احصاء العلوم**

۲۰- کدام حکیم اسلامی را می توان «مهمترین فیلسوف سیاسی اسلام» دانست؟ (سراسری ۸۰)

۱. **ابن سینا (۲) حاجی سبزواری (۳) فارابی (۴) ملاصدرا**

۲۱- در نظر کدام فیلسوف، نسبت عقل فعال به طبیعت مانند نسبت قلب به بدن است؟ (سراسری ۸۰)

۱. **ابن سینا (۲) خواجه نصیر (۳) فارابی (۴) شیخ اشراق**

۲۲- دیدگاه فارابی درباره ی «مدینه ی فاضله» از کدام مورد الهام گرفته شده است؟ (سراسری ۷۹)

۱. **مبانی فلسفی بوعلی سینا (۲) مبانی مابعدالطبیعه ی خودش (۳) مدنی بالاختر بودن انسان (۴) ارشادات علمای اخلاق زمان خویش**

۲۳- طرح تاسیس فلسفه اسلامی در کدام کتاب فارابی آمده است؟ (سراسری ۷۸)

۱. **فی معانی العقل (۲) فصوص الحکم (۳) رساله جمع بین رای دو حکیم (۴) اغراض مابعدالطبیعه**

۲۴- از دیدگاه معلم ثانی «وحی انبیاء الهی اولیاء» همگی ناشی از کدام مورد است؟ (سراسری ۷۷)

۱. **اتصال دائمی با ملک وحی با عقل فعال (۲) اتصال دائمی با ملک وحی یا عقل اول**

۳. **قدرت عقل قوی که مرتبط با طبیعت است. (۴) وسعت روح برتر که مرتبط با طبیعت است.**

۲۵- از دیدگاه فارابی، حقیقت سیاست کدام است؟ (سراسری ۷۶)

۱. **تفکر و تعقل فیلسوفان جامعه که در قالب الهامات روحانی و فضائل اکتسابی عرضه می دارند.**

۲. **فعل و تدبیر زعیم مدینه ی فاضله که اتصال دائمی با عقل اول دارد و قوانین وی از مبدا عقل سرچشمه می گیرد**

۳. **فعل و تدبیر زعیم مدینه ی فاضله که اتصال دائمی با عقل فعال دارد و قوانین وی از مبدا وحی سرچشمه می گیرد**

۴. **مجموع ای رفتارها و کارکردهای جمعی افراد جامعه است که به صورت قوانین قراردادی تنظیم و تدوین شده اند**

تمرینات

- ۱- هدف اصلی تشکیل مدینه از نظر فارابی چیست؟ دستیابی به سعادت دنیا و آخرت
- ۲- مدینه فاضله را تعریف کنید و بنویسید فارابی آن را به چه تشبیه می کند؟
مدینه ای که مردم آن به اموری مشغول و به فضایی آراسته اند که در نهایت آن مدینه را به سوی سعادت رهنمون می سازد- بدن انسان سالم
- ۳- ویژگی های رئیس مدینه فاضله از نظر فارابی چیست و این ویژگی ها در چه کسانی وجود دارد؟
باید به اعلا درجه سعادت رسیده باشد (اتصال به عقل فعال یا جبرئیل) ۲- باید به عالی ترین درجه تعقل و تفکر در احکام دینی رسیده باشد تا بتواند مصالح مردم و شرایع و احکام را دریافت و به مردم منتقل کند.
۳- باید تمام امکانات یک رهبر کامل را داشته باشد (دارای روحی بلند و سرشتی عالی باشد) به عقیده فارابی رئیس مدینه فاضله باید پیامبر خدا باشد.
- ۴- حقیقت سیاست از نظر فارابی چیست؟ و چه تفاوتی با سیاست متداول امروزی دارد؟
سیاست فعل و تدبیر رئیس مدینه فاضله است بر اساس تعالیم دین که در نهایت تمام افراد مدینه را به سعادت می رساند. سیاست از نظر فارابی با سعادت همراه است (سعادت رکن جدایی ناپذیر آن است).
- ۵- فارابی دیدگاه خود را درباره مدینه فاضله از کجا الهام گرفته است؟ توضیح دهید. مبانی مابعدالطبیعه
- ۶- تعریف مدینه جاهله چیست و فارابی آن را به چه تشبیه می کند؟
مردم آن نه سعادت را می شناسند و نه سعادت به خاطرشان خطور می کند. چنان که اگر ایشان را به سعادت راهنمایی کنند، بدان سوی نروند و اگر از سعادت برای آن ها سخن گوینده، بدان اعتقاد پیدا نکنند. به بدنی می مانند که از سلامت کافی برخوردار نیست و اعضای آن ناقص اند
- ۷- به چه جهاتی مورخان فارابی را معلم ثانی لقب داده اند؟
مهارت داشتن در منطق ارسطویی، تصحیح و تفسیر برخی مفاهیم فلسفه یونانی به اشتباه ترجمه شده یونانی به عربی، دلیل اصلی: تاسیس فلسفه نبوی یا اسلامی از طریق جذب میراث یونانی و درک عمیق نسبت به معارف اسلامی

نمونه سوالات متن تألیفی درس چهارم

- ۱- تعیین کنید کدام گزینه صحیح و کدام یک غلط می باشد؟
الف) مهمترین فیلسوف سیاسی اسلام، ملاصدرای شیرازی است. نادرست
ب) نیاز متقابل انسانها به یکدیگر، عامل برپایی جوامع بوده است. درست
ج) به عقیده فارابی سعادت رکن جدایی ناپذیر سیاست است. درست
- ۲- به سوالات زیر پاسخ تشریحی دهید.
الف) دو شباهت مدینه فاضله و بدن انسان را از دیدگاه فارابی بنویسید.
در بدن قلب ریاست دارد. مثل رئیس در مدینه فاضله - در هر دو میان اجزاء، سلسله مراتب وجود دارد.
ب) فارابی مدینه فاضله را به چه چیزی تشبیه کرده است؟ وجوه تشابه و تفاوت آنها را بنویسید. بدن انسان سالم - تشابه: در بدن قلب ریاست دارد. مثل رئیس در مدینه فاضله - در هر دو میان اجزاء، سلسله مراتب وجود دارد.
تفاوت: اعضای بدن طبیعی هستند و پیوند آنها جنبه تکوینی دارد. ولی در مدینه فاضله اعمال و فضایل ارادی و اکتسابی اند.
ج) چرا فارابی را معلم ثانی نامیده اند؟ مهمترین دلیل آن را بنویسید. اصول و مبادی جدیدی را در فلسفه بنیان نهاد یعنی او موسس فلسفه اسلامی یا نبوی بود.

عنوان درس ششم : نمایندگان مکتب مشاء (۲)

▪ **ابن سینا ملقب به (شیخ الرئیس، حجه الحق در شرق) (اویسنا، شاهزاده اطبا در غرب)**

❖ زعیم فلاسفه مشاء

❖ فراگیری منطق نزد ابو عبدالله ناتلی

▪ آثار و کتب ابن سینا

❖ قانون : معروفترین فرهنگ نامه پزشکی

❖ **شفا:** دایره المعارف عظیم علمی و فلسفی، کاملترین مرجع در معرفی حکمت مشاء و نظرات طبیعی و مابعدالطبیعی

❖ **نجات :** مختصر کتاب شفا، بخش ریاضی آن را جوزجانی نوشته و به آن افزوده است.

❖ **انصاف :** داوری میان حکمای شرق و غرب و در حمله اصفهان به غزنویان به غارت رفته است .

❖ اشارات و تنبیهات : خلاصه ای از حکمت و آخرین دیدگاه های فلسفی وی، ۳ فصل آخر آن در باب اشراق و عرفان

❖ **منطق المشرقیین :** در این کتاب عنوان شده که فلسفه مشاء، صورت ظاهری حکمت، برای عوام نوشته شده است اما

حکمت مشرقی حکمت مخصوص خواص و برگزیدگان است . مقفود است . (بجز بخش منطقی آن)

❖ **دانشنامه علایی :** به زبان فارسی و ابواب مختلف حکمت در آن جمع است . برای علاء الدوله کاکویه نوشته شده است.

▪ ابن سینا و طبیعت

❖ طبیعت شناسی ابن سینا یکی از برجسته ترین ابعاد فکری اوست.

❖ به نظر ابن سینا روش مطلوب و مناسب برای تحقیق در عالم طبیعت آن است که با هدف و غایت خلقت جهان سازگار باشد.

❖ طبیعت در فلسفه ابن سینا، مرتبه ای از عالم هستی است که رو به سوی مقصد خاصی دارد.

هر سو که دویدیم همه روی تو دیدیم هر جا که رسیدیم سر گوی تو دیدیم

هر سرو روان را که در این گلشن درهرست بر رسته بستان و لب جوی تو دیدیم

❖ **عنایت، احاطه و شمول علم باری تعالی بر همه موجودات است و ضروری است که همه موجودات مطابق**

آن باشند تا نیکوترین نظام پدید آید که معلول ذات واجب تعالی و شمول علم اوست پس، موجودات بر

طبق علم الهی بوده و نیکوترین نظام را تشکیل داده اند.

❖ ابن سینا مبدأ درونی همه اشیا را که سبب حرکت و سکون آنها می شود، طبیعت اشیا تعبیری می کند.

❖ به نظر ابن سینا، طبیعت هر شیء آن را به سوی خیر و کمال سوق می دهد به شرط نبود موانع در طبیعت

❖ آنچه ظاهراً شرّ و بدی به نظر می رسد (بدی های ظاهری) مانند پژمرده شدن یک گل یا مرگ یک جاندار

یا وقایع طبیعی مانند سیل، طوفان و زلزله، زمینه ساز خیر و کمال و همگی برای نظام کلی جهان لازم اند.

❖ همه موجودات جهان در وجود و آثار خود به فیض و عنایت دائمی او نیازمندند.

❖ **علم حقیقی** به هر چیز در پرتو ارتباط آن با مبدأ وجود حاصل می شود و آنچه از راه فرضیه و مشاهده و

تجربه و استقرا به دست می آید، تنها ابعاد ظاهری اشیاست. دانشمند حقیقی هرگز به ظواهر اکتفا نمی کند؛

بلکه می کوشد تا به **کنه (باطن) اشیا** پی ببرد و آن را در پرتو نور هستی مطلق مشاهده کند. این علم همان

است که **خشوع و خشیت را در نهاد دانشمند تقویت می کند و او را به خضوع در برابر حق** وا می دارد:

« **انما یخشی الله من عباده العلماء** » تنها بندگان عالم خداوند خشیت او را به دل دارند.

- ❖ از دیدگاه ابن سینا **علوم طبیعی** مانند مابعدالطبیعه یک **جنبه درونی و سری** دارند.
- ❖ ابن سینا در بسیاری از آثار خود، **کشف یک نکته علمی را کشف سری می داند** که خود اسرار دیگری را در پی دارد. تحقیق علمی هرگز از رازی که در کنه جهان طبیعت است، پرده بر نمی دارد؛ بلکه **آگاهی انسان را از هویت رازآلود جهان افزایش می دهد**. عالم حقیقی کسی است که در برابر این هویت اسرارآمیز جهان در حیرت و شگفتی است.
- ❖ در نظر ابن سینا، **جهان شناسی، شناخت قوانین طبیعت از طریق تجربه و آزمایش نیست؛** بلکه شناختی است که به مدد **اصول اثبات شده مابعدالطبیعه** حاصل آمده و غایت آن درک جهان طبیعت است و منظور از **جهان طبیعت، قلمرو فیض حق و مرتبه ای از جهان هستی است که ما را به شناخت واجب الوجود و نظام احسن جهان نزدیک تر می کند**.
- مراد دل ز تماشای باغ عالم چیست به دست مردم چشم از رخ تو گل چیدن
- ❖ مطالعه و تحقیق همه مراتب وجود را شامل می شود و توجه به مرتبه ای از هستی، او را از دیگر مراتب غافل نمی کند.
- ❖ ابن سینا می گوید چیزهای جزئی را که از راه تجربه به دست می آورد، به اتکای نیروی عقلانی در یک بینش کلی نیست به جهان، به یکدیگر پیوند دهد.
- ❖ روش فوق الذکر که به روش تجربی علوم جدید شباهت بسیار دارد، در نورشناسی، علم هیئت، روان شناسی، زمین شناسی و ریاضیات مشهود است.

▪ انسان وجهان

- ❖ میان انسان و جهان نوعی هماهنگی و تطابق درونی و بسیار عمیق برقرار است.
- ❖ ابن سینا، «جهان» را «عالم کبیر» و «انسان» را «عالم صغیر» می داند و به اعتقاد او تمام عناصر طبیعت به بهترین شکل در بدن انسان امتزاج یافته و تمام مراتب هستی به طور مجمل در نفس او به هم پیوند خورده است.
- ❖ هر اندازه نفس آدمی به کمالات بیشتری آراسته شود و از طریق تزکیه و تهذیب به مراتب بالاتری از مجرد ارتقا یابد، تناسب او با عالم هستی آشکارتر می شود. اطاعت از احکام شریعت و انجام فرایض و عبادت ها و مراعات زهد و ریاضت، انسان را با نظام جهان بیشتر مأنوس می سازد و او را برای کسب فیوضات عالم بالا آماده تر می کند.
- ❖ ابن سینا «قوت نفس انسان» را «منشأ کرامت ها و معجزات» می داند.
- ❖ به عقیده بن سینا، نفس آدمی به مرتبه ای می رسد که طبق قوانین و نوامیس جهان می تواند در آن تصرف کند.
- ❖ بین انسان و جهان نوعی یگانگی برقرار است. رابطه انسان و جهان رابطه ای خصمانه نیست؛ انسان برای نابودی جهان خلق نشده است و غایت خلقت او قهر و غلبه بر جهان نیست؛ بلکه انسان و جهان همدم و هم راز یکدیگرند.

▪ عشق به هستی

- ❖ از دیدگاه ابن سینا، **انس میان انسان و جهان بر پایه عشقی** است که در عالم هستی جریان دارد.
- ❖ **خداوند** آفریننده عالم است و **عشق او** به همه مخلوقات در **مراتب هستی** جاری است و در هر مرتبه به شکلی جلوه گر می شود.

کل اشیا از عقول و از نفوس و از صور از مواد و غیر آن، از عشق حق برپاستی

- ❖ ابن سینا در **رساله ای** که درباره «عشق» نوشته است، آن را **علت پیدایش جهان** می داند و می نویسد: هر یک از **ممکنات** به واسطه **جنبه وجودی** که در اوست، همیشه **شایق به کمالات** و مشتاق به خیرات است و برحسب **فطرت خود از بدی ها گریزان** است.

❖ ابن سینا، **اشتیاق ذاتی** و **ذوق فطری** را که سبب **بقای وجود ممکنات** است، **عشق** می نامد.

- ❖ **انس انسان با طبیعت ناشی از تشابه عالم صغیر و عالم کبیر** است. همین تشابه و سنخیت در گوهر انسان و جهان سبب عشق و محبت بین آنهاست و آنچه همه اجزاء جهان و از جمله، گوهر وجود انسان را به سوی خود می کشاند، **جاذبه همان عشق الهی** است که در کنه جهان هستی به ودیعت نهاده شده است.

طبایع جز کشش کاری ندانند حکیمان این کشش را عشق خوانند

گر اندیشه کنی از راه بینش به عشق است ایستاده آفرینش

▪ حکمت مشرقی

- ❖ در آثار ابن سینا به کتاب «منطق المشرقین» و موضوع آن اشاره کردیم. همچنین عنوان شد که **در سه فصل آخر کتاب «اشارات و تنبیهات» عالی ترین مضامین و دیدگاه های عرفانی** مطرح شده است.

- ❖ ابن سینا سه داستان دیگر به زبان رمز و تمثیل دارد به نام های «حی بن یقظان»، «رساله الطیر» و «سلامان و ابسال» که مطالعه آنها ابعاد مهمی از «حکمت مشرقی» او را آشکار می سازد. این نوشته ها جهان به نحوی بسیار شاعرانه تصویر شده است

- ❖ ابن سینا بروزیفه فرشتگان به مثابه راهنمایان بشرو نیروهایی که تدبیر جهان به عهده ایشان است تأکید فراوان دارد.
- ❖ فرشته شناسی یکی از ارکان «حکمت مشرقی» ابن سیناست. عقل در سیرتعالی خود از فرشته نور می گیرد و هدایت می شود.

▪ حکمت مشرقی

- ❖ تأثیر ابن سینا بر حوزه گسترده علوم و فلسفه اسلامی انکارناپذیر است.
- ❖ همه فیلسوفان بعد از ابن سینا به نحوی وامدار تفکر او هستند و در بسیاری از اصول و مبانی با او هم عقیده اند.
- ❖ در قرن دوازدهم میلادی، ترجمه بعضی از آثار ابن سینا به زبان لاتینی آغاز شد. بخش هایی از شفا و نجات و نیز تمام کتاب قانون، ترجمه و تدریس گردید.
- ❖ علاقه به آثار ابن سینا و ترجمه آنها در قرون وسطی ادامه یافت و حتی به دوره رنسانس نیز رسید.
- ❖ آرای علمی و فلسفی ابن سینا از قرن دوازدهم میلادی به بعد در مراکز علمی اروپا مؤثر واقع شد.
- ❖ مراکز علمی سالرنو و مونپلیه بیشتر از طب بوعلی و دانشگاه های پاریس و اکسفورد از فلسفه او تأثیر پذیرفتند.
- ❖ «**اتین زیلسون**» فیلسوف مسیحی معاصر به خوبی ثابت می کند که در قرن دوازدهم، در مغرب زمین یک مکتب لاتینی ابن سینایی پدید آمد و نوعی جهان شناسی الهی را در دسترس اندیشمندان مسیحی قرار داد. به این ترتیب، فرشته شناسی ابن سینا هم مورد توجه قرار گرفت هر چند کمتر نفوذ یافت، اما جنبه صرفاً استدلالی فلسفه او و آثار علمی اش در اندیشه مغرب زمین تأثیری ژرف و پایدار داشته است.

نمونه سوالات کنکور سراسری سالهای گذشته درس ششم

- ۱- کدام مورد از نظر ابن سینا، ویژگی عالم حقیقی شمرده می شود؟ (سراسری ۹۷)
- (۱) نفس او به مراتب بالاتری از تجرد ارتقا یافته است (۲) با تحقیق علمی از رازهای طبیعت پرده بر می دارد
(۳) به ابعاد ظاهری اشیاء و موجودات توجهی ندارد (۴) با افزایش دانش، حیرت و شگفتی اش افزایش می یابد.
- ۲- با توجه به افکار و آثار ابن سینا، کدام عبارت درست است؟ (خارج کشور ۹۷)
- (۱) روش ابن سینا در کتاب شفا، به روش علوم تجربی در علوم جدید، شباهت بسیاری دارد.
(۲) ابن سینا در کتاب قانون، برای بیان اصول کلی دانش مورد بحث خود، از مبانی مابعدالطبیعه بهره می جوید.
(۳) بوعلی سینا در رساله ای که درباره عشق نوشته است، انس انسان را با عالم طبیعت ناشی از تشابه عالم با خدا می داند
(۴) ابن سینا در منطق المشرقیین یادآوری می کند که فلسفه مشایی حکمتی است برای برگزیدگان اما فلسفه اشراقی علم خواص است.
- ۳- پاسخ اصلی ابن سینا به این سوال که چرا نظام عالم نظام احسن است کدام است؟ (سراسری ۹۶)
- (۱) وقایع ویرانگر هم جزء ضروری نظام عالمند. (۲) هر موجودی به سوی خیر و کمال حرکت می کند.
(۳) نظام موجودات منطبق بر علم الهی است. (۴) هر موجودی در طبیعت نقش خاصی دارد.
- ۴- کدام عبارت برای تعریف اصطلاح « عنایت » نزد ابن سینا مناسب است؟ (خارج کشور ۹۶)
- (۱) نظمی است که در طبیعت وجود دارد. (۲) علم فراگیر خداوند به موجودات است.
(۳) رحمتی است که شامل همه انسانها می شود. (۴) لطف خدا است که در مقابل هر شری است.
- ۵- کدام مورد بیانگر تفاوت طبیعت شناسی ابن سینا و علوم طبیعی امروز است؟ (سراسری ۹۵)
- (۱) امکان تبیین عقلانی کل هستی (۲) همسو بودن با غایت هستی
(۳) داشتن مقصد و هدف خاص (۴) بهره گیری از عقل و تجربه علمی
- ۶- کدام مورد بیانگر وجه مشترک طبیعت شناسی ابن سینا با علوم طبیعی نوین است؟ (خارج کشور ۹۵)
- (۱) ارتباط موجودات طبیعی را با مبدا نهایی آنها نشان می دهد.
(۲) به عوامل موثر بیرونی و مبادی درونی اشیاء توجه دارد.
(۳) به طور تدریجی از اسرار عالم طبیعت پرده بر می دارد.
(۴) روش و هدف آن با مقصود آفرینش سازگار است.
- ۷- کدام یک ویژگی تحقیق علمی را از دیدگاه ابن سینا بیان می کند؟ (سراسری ۹۴)
- (۱) پرده از کنه طبیعت بر می دارد. (۲) ابعاد ظاهری اشیا را هم معلوم نمی کند.
(۳) جهان را اسرار آمیزتر از پیش نشان می دهد. (۴) محقق را به درک جهان طبیعت و مبدا آن می رساند.

۸- با توجه به طبیعت شناسی ابن سینا کدام عبارت نادرست است؟ (خارج کشور ۹۴)

(۱) شرور و نقایص طبیعی زمینه ساز خیر و کمال بیشتر در طبیعت هستند.

(۲) هر موجودی با توجه به طبیعت خود ضرورتاً به کمال می رسد.

(۳) در هر پدیده طبیعی می توان حکمت بالغه الهی را مشاهده کرد.

(۴) موجودات را فقط در ربط آنها با مبدأشان واقعا می توان شناخت .

۹- کدام یک، از آثار بی واسطه ی عشق الهی به موجودات شمرده نمی شود؟ (سراسری ۹۳)

(۱) هر موجودی در پی حفظ حیات خویش است .

(۲) میان انسان و جهان نوعی یگانگی برقرار است.

(۳) آدمی بر حسب فطرت خود از بدی گریزان است

(۴) ریاضت انسان را با نظام جهان مأنوس می سازد.

۱۰- نمی توان گفت «عشقی که حکیمان از آن سخن می گویند، شامل نیز هست» (خارج کشور ۹۳)

(۱) خواسته های غریزی حیوانات

(۲) تلاش هر موجود زنده برای بقا

(۳) خواست انسان برای غلبه بر جهان

(۴) کشش های طبیعی میان عناصر

۱۱- کدام مورد تصویر مناسبتری از جهانشناسی ابن سینا ارائه می دهد؟ (سراسری ۹۲)

(۱) تلاش برای درک جهان طبیعت، یعنی قلمرو فیض الهی، با استفاده از اصول مابعدالطبیعه.

(۲) تلاش برای شناخت قوانین طبیعت به کمک مشاهده، تجربه، آزمایش و مبانی مابعدالطبیعه.

(۳) شناخت ابعاد مختلف اشیاء با استفاده از تجربه و استقرا، که باعث تقویت خشوع در نهاد دانشمند می گردد.

(۴) شناختی که به مدد اصول مابعدالطبیعی به دست می آید و ما را به شناخت واجب الوجود نزدیک می کند.

۱۲- به اعتقاد ابن سینا، علم واقعی به هر شیء... (خارج کشور ۹۲)

(۱) به مدد اصول اثبات شده علمی به دست می آید

(۲) در پرتو ارتباط انسان با مبدأ وجود حاصل می شود.

(۳) شناخت حقیقت رابطه ی آن با مبدأ هستی است

(۴) شناخت قوانین مربوط به آن از طریق تجربه است

۱۳- قوانین علمی، بیان کننده رابطه بین دو پدیده اند که موارد را در بر می گیرد و کلیت آنها را می توان در

.... جست و جو کرده (سراسری ۹۱)

(۱) ضروری - تجربه نشده - اصول عقلانی

(۲) احتمالی - تجربه شده - آزمونهای تجربی

(۳) ضروری - تجربه شده و تجربه نشده - اصول عقلانی

(۴) ضروری - تجربه شده - اصول عقلانی و آزمونهای تجربی

۱۴- از نظر ابن سینا علم حقیقی حاصل می شود و مشاهده و تجربه ، ابعاد..... موجودات را نشان می دهد و عالم حقیقی کسی است که (خارج کشور ۹۱)

- (۱) **در پرتو نور هستی مطلق - ظاهری - در برابر هویت جهان در حیرت است.**
(۲) در پرتو نور هستی مطلق - پنهان - با تحقیق علمی پرده از اسرار پنهان هستی بر می دارد .
(۳) از طریق فرضیه سازی و استقراء - ظاهری - آگاهی او از هویت رازآلود جهان در افزایش است.
(۴) از طریق فرضیه سازی و استقراء - پنهان - با تحقیق علمی پرده از اسرار جهان بر می دارد .

۱۵- به اعتقاد ابن سینا، مبدأ درونی همه اشیاء که مسبب حرکت و سکون آن ها است، همان ... است و حصول علم حقیقی به هر چیز در پرتو ... می باشد. (خارج کشور ۹۰)

- (۱) **طبیعت اشیاء - فهم قوانین و سنن هستی**
(۲) **طبیعت اشیاء - ارتباط آن با مبدأ وجود**
(۳) **عنایت یا احاطه علم - ارتباط آن با مبدأ وجود**
(۴) **عنایت یا احاطه علم فهم قوانین و سنن هستی**

۱۶- به اعتقاد ابن سینا، منشاء کرامات و معجزات است که قوانین و نوامیس جهان ، در آن تصرف می کند و مهارکننده قدرت تصرف انسان در طبیعت به توصیه حکمت الهی است (خارج کشور ۸۹)

- (۱) **قوت نفس - برخلاف - توجه به مبادی مابعدالطبیعه**
(۲) **عشق و اشتیاق - برخلاف - روی آوردن به وحی الهی**
(۳) **قوت نفس - مطابق با - توجه به مبادی مابعدالطبیعه**
(۴) **عشق و اشتیاق - مطابق با - روی آوردن به وحی الهی**

۱۷- طراح اندیشه فلسفه اسلامی ... در اثر فلسفی خود به نام ... بود و ابواب مختلف حکمت از سوی ابن سینا در ... مطرح شد. (سراسری ۸۸)

- (۱) **ابن سینا - الاشارات و التنبیها - شفا**
(۲) **فارابی - رساله جمع بین رای دو حکیم - شفا**
(۳) **ابن سینا - الاشارات و التنبیها - شفا**
(۴) **فارابی - رساله جمع بین رای دو حکیم - دانشنامه علایی**

۱۸- به اعتقاد ابن سینا عنایت که همان ... بر همه موجودات است، نظام احسن را تحقق می بخشد و بهترین روش برای تحقیق در عالم طبیعت ... است (سراسری ۸۸)

- (۱) **فیاضیت و بخشندگی مطلق خداوند - سازگاری تحقیق با هدف و غایت جهان خلقت**
(۲) **احاطه و شمول علم باریتعالی - فراگیری تحقیق، تمام اجزای شکل دهنده هستی**
(۳) **فیاضیت و بخشندگی مطلق خداوند - فراگیری تحقیق، تمام اجزای شکل دهنده هستی**
(۴) **احاطه و شمول علم باریتعالی - سازگاری تحقیق با هدف و غایت جهان خلقت**

۱۹- به اعتقاد ابن سینا شوق به کمالات و اشتیاق به خیرات در ممکنات برخاسته از جنبه ... آن ها و سبب بقای آنها همان ... است و راه برقراری انس با نظام جهان است. (سراسری ۸۸)

- (۱) **وجودی - عشق - اطاعت و بندگی**
(۲) **امکانی - عشق - اطاعت و بندگی**
(۳) **وجودی - وجود - روشن نگه داشتن جلوه های عشق**
(۴) **امکانی - وجود - روشن نگه داشتن جلوه های عشق**

۲۰ - اعطای لقب معلم ثانی به فارابی از آن جهت بود که او بود و شمول علم باری تعالی بر همه موجودات به اعتقاد شیخ

الرئیس ... نام دارد که ادامه آن ، نمود نظام..... می باشد؟ (سراسری ۸۷)

(۱) برخوردار از تمام علوم زمان خویش - عنایت - اتقن (۲) برخوردار از تمام علوم زمان خویش - احاطه - اتقن

(۳) مؤسس فلسفه اسلامی یا نبوی - عنایت - احسن (۴) مؤسس فلسفه اسلامی یا نبوی - احاطه - احسن

۲۱ - به اعتقاد ابن سینا کدام آثار او حاوی صورت ظاهری حکمت است و کدام اثر ویژه خواص و برگزیدگان است؟ (سراسری ۸۶)

(۱) اشارات و تنبیهات - شفا و نجات (۲) شفا و نجات - منطق المشرقیین

(۳) اشارات و تنبیهات - منطق المشرقیین (۴) شفا و نجات - اشارات و تنبیهات

۲۲ - به نظر ابن سینا هر شیء آن را به سوی..... (سراسری ۸۱)

(۱) اعتدال و مجرد سوق می دهد و در راه هیچ مانعی کارساز نیست.

(۲) اعتدال و مجرد سوق می دهد و در این راه تنها مانع غیرمادی کارساز است.

(۳) خیر و کمال سوق می دهد و مدد رسان آن عقل اول است.

(۴) خیر و کمال سوق می دهد و مدد رسان آن عقل فعال است.

۲۳ - آخرین دیدگاه های فلسفی ابن سینا در کدام کتاب مطرح شده و کتاب «محاکمات» را چه کسی شرحی استادانه بر آن نوشته

است؟ (سراسری ۸۰)

(۱) اشارات و تنبیهات - قطب الدین شیرازی (۲) اشارات و تنبیهات - قطب الدین رازی

(۳) نجات - قطب الدین شیرازی (۴) نجات - خواجه طوسی

۲۴ - به نظر ابن سینا، روش مطلوب و مناسب برای تحقیق در عالم طبیعت آن است که... (۸۰)

(۱) با هدف و غایت خلقت جهان سازگار باشد. (۲) با حکمت مشرقی مورد مطالعه و بررسی قرار گیرد.

(۳) باروش عقلی و استدلالی مورد بررسی قرار گیرد. (۴) با علت فاعلی جهان خلقت سازگار و همراه باشد

۲۵ - از دیدگاه ابن سینا، سبب حرکت و سکون در اشیاء کدام است و مدد کدام مورد صورت می گیرد؟ (۷۷)

(۱) طبیعت - عقل اول (۲) طبیعت - عقل فعال (۳) علت فاعلی - صادر اول (۴) علت فاعلی - صادر دوم

۲۶ - از دیدگاه ابن سینا، علم حقیقی به هر چیز در پرتو ارتباط آن با کدام مورد حاصل می شود؟ (۷۷)

(۱) طبیعت فعال (۲) عالم ملکوت. (۳) مبدا درونی (۴) مبدا وجود

۲۷ - از دیدگاه ابن سینا انس انسان با طبیعت ناشی از کدام مورد است؟ (۷۷)

(۱) استفاده ی کار بردی از عالم (۲) تشابه عالم صغیر و عالم کبیر

(۳) عشق انسان به تصرف در طبیعت (۴) گریز از خطرات هول انگیز طبیعت

۲۸ - ابن سینا از مبدا درونی همه اشیاء که سبب حرکت و سکون در آنها می شود، به چه عنوانی تعبیر می کند و شیء رابه کدام جهت

سوق می دهد؟ (۷۶)

(۱) طبیعت - علت بیرونی (۲) طبیعت - خیر و کمال (۳) صورت - خیر و کمال (۴) صورت - علت بیرونی

۲۹ - در کلمات ابن سینا ((زمین)) و ((عالم مجردات)) به ترتیب کدام است؟ (۷۵)

(۱) شرق - غرب (۲) غرب - شرق (۳) ناسوت - ملکوت (۴) ناسوت - لاهوت

۳۰ - از دیدگاه بو علی سینا علت پیدایش جهان چیست؟ (۷۵)

(۱) حیرت (۲) عقل اول (۳) عقل دوم (۴) عشق

۱- از نظر ابن سینا جهان شناسی و شناخت قوانین طبیعت از چه طریقی است و غایت آن چیست؟ جهان شناسی شناخت قوانین طبیعت از طریق تجربه و آزمایش نیست؛ بلکه شناختی است که به مدد اصول اثبات شده مابعدالطبیعه حاصل آمده و غایت آن درک جهان طبیعت است و منظور از جهان طبیعت قلمرو فیض حق و مرتبه ای از جهان هستی است که ما را به شناخت واجب الوجود و نظام احسن جهان نزدیک تر می کند.

۲- به نظر ابن سینا علم حقیقی چیست و چه تفاوتی با علم غیر واقعی دارد؟ علم حقیقی به هر چیز در پرتو ارتباط آن با مبدأ وجود حاصل می شود و آنچه از راه فرضیه و مشاهده و تجربه و استقرا به دست می آید، تنها ابعاد ظاهری اشیاست

۳- آیا به نظر ابن سینا سرّ و بدی وجود دارد؟ خیر آنچه ظاهراً سرّ و بدی به نظر می رسد مانند پژمرده شدن یک گل یا مرگ یک جاندار یا وقایع ویرانگر طبیعی همچون سیل همگی برای نظام کلی جهان لازم اند. همه بدی های ظاهری در واقع زمینه ساز خیر و کمال بیشتر در طبیعت هستند.

۴- طبیعت شیء از نظر ابن سینا چیست؟ مبدأ درونی همه اشیا که سبب حرکت و سکون آنها می شود.

۵- رابطه انسان و جهان را از نظر ابن سینا توضیح دهید. میان انسان و جهان نوعی هماهنگی و تطابق درونی و بسیار عمیق برقرار است. تمام عناصر طبیعت به بهترین شکل در بدن انسان امتزاج یافته و تمام مراتب هستی به طور مجمل در نفس او به هم پیوند خورده است. هر اندازه نفس آدمی به کمالات بیشتری آراسته شود و از طریق تزکیه و تهذیب به مراتب بالاتری از تجرد ارتقا یابد، تناسب او با عالم هستی آشکارتر می شود. بنابراین، بین انسان و جهان نوعی یگانگی برقرار است.

۶- مقصود ابن سینا از عالم صغیر و عالم کبیر چیست؟ ابن سینا انسان را عالم صغیر و جهان را عالم کبیر می داند

۷- از نظر ابن سینا منشأ کرامات و معجزات چیست؟ قوت نفس انسان - نفس انسان به مرتبه ای می رسد که می تواند در قوانین و نوامیس جهان تصرف و آنرا تغییر دهد.

۸- عشق به هستی از دیدگاه ابن سینا را به طور خلاصه توضیح دهید. از دیدگاه ابن سینا، انس میان انسان و جهان بر پایه عشقی است که در عالم هستی جریان دارد. خداوند آفریننده عالم است و عشق او به همه مخلوقات در مراتب هستی جاری است و در هر مرتبه به شکلی جلوه گر می شود. بدینسان عشق علت پیدایش جهان است.

۹- چرا امروزه علوم تجربی از مبانی حکیمانه فاصله گرفته است؟ زیرا به جهان به مثابه یک واقعیت سراسر مادی می نگرند و گویی از مبادی عالم هستی غافل است (از مطالب کتاب قبلی که در این کتاب حذف شده است)

۱۰- پیام حکمت الهی به علوم و فناوری جدید چیست؟ پیام حکمت الهی به علوم جدید آنست که به مبادی مابعدالطبیعه جهان توجه کنند و با بینش الهی نسبت به جهان، در آن تصرف کرده و در اختیار سعادت بشر قرار دهند. (از مطالب کتاب قبلی که حذف شده است)

۱۱- تفاوت دانشمندان اسلامی و دانشمندان امروزی را در شناخت عالم طبیعت بنویسید. (از مطالب حذف شده کتاب قبلی)

۱۲- فرشته شناسی در تفکر ابن سینا چه نقشی دارد؟ اتین ژیلسون فیلسوف مسیحی معاصر به خوبی ثابت می کند که در قرن دوازدهم، در مغرب زمین یک مکتب لاتینی ابن سینایی پدید آمد و نوعی جهان شناسی الهی را در دسترس اندیشمندان مسیحی قرار داد. به این ترتیب، فرشته شناسی ابن سینا هم مورد توجه قرار گرفت. البته این بخش از تفکر ابن سینا کمتر نفوذ یافت.

۱۳- آیا ابن سینا توانست حکمت مشرقی را تأسیس کند؟ چه کسی و تحت چه عنوانی آن را بنیان نهاد؟ در میان آثار ابن سینا به تألیفاتی هست که با نوشته های مشائی وی که صرفاً جنبه استدلالی دارد و در قالب براهین محض منطقی نگاشته شده است، تفاوتی چشمگیر دارد. گمان می رود که این رسایل، پاره هایی از همان فلسفه مشرقی باشد که او در صدد توضیح آن بوده است اما سهروردی تعبیر حکمت مشرقی را رسماً برای فلسفه خود انتخاب کرد.

۱۴- تأثیر ابن سینا را در جهان اسلامی و فلسفه اسلامی و جهان غرب بنویسید. تأثیر ابن سینا بر حوزه گسترده علوم و فلسفه اسلامی انکارناپذیر است. همه فیلسوفان بعد از ابن سینا به نحوی وامدار تفکر او هستند و در بسیاری از اصول و مبانی با او هم عقیده اند. در قرن دوازدهم میلادی، ترجمه بعضی از آثار ابن سینا به زبان لاتینی آغاز شد. بخش هایی از شفا و نجات و نیز تمام کتاب قانون، ترجمه و تدریس گردید.

نمونه سوالات متن تالیفی درس ششم

۱- تعیین کنید کدام گزینه صحیح و کدام یک غلط می باشد؟

- الف) طبیعت شناسی ابن سینا یکی از برجسته ترین ابعاد فکری اوست. **درست**
ب) علم واقعی از نظر ابن سینا، علم به حقیقت شی یعنی رابطه وجودی آن با وجود مبداء جهان می باشد. **درست**
ج) مولف « رساله الطیر » ابن سینا است. **درست**
د) عالم حقیقی کسی است که در برابر هویت اسرار آمیز جهان در حیرت و شگفتی است. **درست**
۲- جاهای خالی را با کلمات مناسب کامل کنید .

- الف) ابن سینا ، جهان را و انسان را می نامد. **عالم کبیر - عالم صغیر**
ب) به نظر ابن سینا ، مبداء درونی شی که سبب و اشیاء می شود، طبیعت شی نامیده می شود. **حرکت - سکون**
ج) ابن سینا انسان را منشأ کرامت ها و معجزات می داند. **قوت نفس**
د) علم فراگیر خداوند به موجودات ، نزد ابن سینا نامیده می شود. **عنایت**
و) به اعتقاد ابن سینا، علم واقعی به هر شیء در پرتو ارتباط انسان با حاصل می شود. **مبدأ وجود**

۳- هر یک از گزینه های سمت راست با یکی از گزینه های سمت چپ مناسبت دارد. آنها را در کنار هم بنویسید.

- الف) عالم کبیر
ب) علم خواص از نظر ابن سینا
۱- جهان
۲- حکمت مشرقی
جواب: الف : ۱ ب : ۲

۴- به سوالات زیر پاسخ کوتاه دهید .

- الف) از دیدگاه ابن سینا منشاء کرامت ها و معجزات کدام است ؟ **قوت نفس انسان**
ب) چرا نظام عالم نظام احسن است؟ **زیرا نظام موجودات منطبق بر علم الهی است .**

۵- به سوالات زیر پاسخ تشریحی دهید.

- الف) به عقیده ابن سینا ، روش مطلوب و مناسب برای تحقیق در عالم طبیعت چگونه روشی است؟ **روشی است که با هدف و غایت خلقت جهان سازگار باشد.**
ب) چرا به عقیده ابن سینا، عالم طبیعت بهترین نظام ممکن یا نظام احسن است ؟ **عنایت، احاطه و شمول علم باری تعالی بر همه موجودات است و ضروری است که همه موجودات مطابق آن باشند تا نیکوترین نظام پدید آید و چنین نظامی معلول ذات واجب تعالی و شمول علم اوست. پس، موجودات بر طبق علم الهی بوده و نیکوترین نظام را تشکیل داده اند.**

عنوان درس هفتم : افول حکمت مشاء

- ❖ حکمت مشائی با ابن سینا به اوج کمال و قدرت خویش رسید و پس از وی، به همت پیروان او از جمله بهمنیار، جوزجانی و ابوالعباس لوکری گسترش یافت.
- ❖ فلسفه اسلامی از همان ابتدا با مخالفت گروه هایی از علما و فقها و اهل تصوف رو به رو شد. آنان دیدگاه استدلالی حکما را با جنبهٔ تعبدی دین ناسازگار می دیدند.

مکتب کلامی معتزله :

- ❖ معتزله طایفه ای از متکلمان بودند که به **اصالت عقل** اعتقاد کامل داشتند و در **قرن دوم هجری** پیدا شدند.
- ❖ این عقل گرایان معتقد بودند که **هر آنچه از طریق وحی رسیده است**، باید به **محک عقل** سنجیده شود و آنها در این راه، **افراط و زیاده روی** پیشه کردند؛ تا جایی که اگر در قرآن و حدیث چیزی می یافتند که نمی توانستند آن را با عقل خود تطبیق کنند، **انکارش می کردند**. مانند **معراج پیامبر**، **صراط**، **میزان عمل**، **کرام الکتیین**، **کرامات اولیاء**
- ❖ **دلیل انکار « کرام الکتیین »** فرشتگانی را که ثبت اعمال بندگان بر عهده آنهاست : **خداوند از همهٔ اعمال بندگان کاملاً آگاه است و به حضور فرشتگان نیازی نیست .**
- ❖ **دلیل انکار « کرامات اولیاء »** : اگر جز انبیا کسی کاری خارق عادت انجام دهد، با **معجزهٔ انبیا** خلط می شود.
- ❖ علت تضعیف و زوال : **ظاهرینی و زیاده روی در مشی استدلالی**

مکتب کلامی اشعری :

- ❖ در قرن **چهارم** یک حریفی سرسخت و جدی یعنی کلام اشعری در مقابل فیلسوفان قد برافراشت و ضربات سنگینی بر پیکرهٔ تفکر فلسفی وارد آورد .
- ❖ طراح اصلی این مکتب، **ابوالحسن اشعری** است.
- ❖ **مکتب کلامی اشعری** که در اصل در مقابل **مکتب کلامی معتزله** پدید آمد ، **عقاید معتزله را مخالف دین** اعلام کرد و توانست پیروان زیادی به دست آورد، در نهایت با هرگونه بینش استدلالی و همه موازین فلسفی به مخالفت برخاست .
- ❖ **مکتب کلامی اشعری نهضتی ضد عقلی بود که هدف خود را زدودن عناصر غیراسلامی** از ساحت اسلام معرفی کرد.
- ❖ پیروان این مکتب معتقد بودند که عناصر غیراسلامی به ویژه آنچه میراث یونانیان قلمداد می شد آرام آرام به حوزهٔ تفکر اسلامی راه یافته است.
- ❖ حکومت مرکزی نیرومندی که از نظر سیاسی تحت سلطهٔ سلجوقیان و از نظر دینی در پناه خلافت بنی عباس در بغداد بود پشتیبانی خود را از مکتب کلامی اشاعره اعلام کردند و مدارس برای تعلیم افکار و اعتقادات اشاعره تأسیس شد.
- ❖ دو متکلم معروف اشعری، **امام محمد غزالی** و **امام فخر رازی** بودند.

■ امام محمد غزالی

- ❖ ابوحامد محمد معروف به امام محمد غزالی یکی از بزرگ ترین متکلمین اشعری و پرچمدار مخالفت با فلسفه مشائی بود.
- ❖ غزالی علاوه بر مهارت در مسائل علم کلام به عرفان و تصوف نیز گرایش زیادی داشت و یقین و رستگاری را در آن یافته بود.
- ❖ غزالی در مخالفت با فلسفه ابتدا کتاب «مقاصد الفلاسفه» در تلخیص آرای فیلسوفان مشائی نگاشت و سپس در کتاب بسیار معروف خود «تهافت الفلاسفه» آرای فارابی و ابن سینا حمله کرد و بسیاری از آنها را معارض با وحی دانست.
- ❖ تأثیر غزالی به اندازه ای بود که فلسفه مشائی در سرزمین های شرقی اسلام به جز ایران رو به افول نهاد و این فلسفه به سوی آندکس در غرب جهان اسلام رهسپار شد. در آنجا گروهی از فیلسوفان نامدار مثل ابن باجه، ابن طفیل و ابن رشد مدت یک قرن به توسعه آن پرداختند.

■ امام فخر رازی

- ❖ راه استادش غزالی را پیمود و مانند وی به مخالفت با فلسفه پرداخت.
- ❖ فخر رازی نیز انتقاد از فلسفه را وظیفه شرعی خویش می دانست و در ردّ و اعتراض به ابن سینا کتاب های متعددی نوشت.
- ❖ کتابی در شرح اشارات ابن سینا نگاشت که البته هدف او شرح اشارات نبود؛ بلکه می خواست آرای ابن سینا را جرح و نقد کند.

نکاتی چند:

- ❖ ابن رشد در کتاب «تهافت التهافت» به دفاع از فلسفه و نفی آرای غزالی در کتاب تهافت الفلاسفه همت گماشت، اما نتوانست با موج مخالفت با فلسفه که بعد از غزالی نیز در سرزمین های اسلامی جریان داشت، به طور مؤثر مقابله کند.
- ❖ بسیاری از ایرادات غزالی و فخر رازی به حکمت مشاء وارد نبود و بعدها بزرگانی همچون خواجه نصیر الدین طوسی به دفع این ایرادها پرداختند و نقاط ضعف آنها را روشن ساختند. با وجود این، جنبه استدلالی فلسفه ابن سینا تضعیف شد و زمینه برای رشد و تکامل جنبه اشراقی فلسفه اسلامی مهیا گردید.

نمونه سوالات کنکور سراسری سالهای گذشته درس هفتم

۱- کدام توصیف مربوط به فخر رازی نمی باشد؟ (سراسری ۹۷)

(۱) کتابی در شرح و نقد آخرین اثر ابن سینا به رشته تحریر در آورد.

(۲) مخالفت های او با فلسفه مشایی، در بسیاری از آثار او نمودار است.

(۳) در همان زمان حیات خویش، سخنوری نامی و بی رقیب شمرده می شد.

(۴) **عالمی جامع با اطلاعاتی بسیار گسترده و پرچمدار مخالفان معتزله بود.**

۲- در کدام مورد همگی افراد از متکلمین دنیای اسلام شمرده می شوند؟ (خارج کشور ۹۷)

(۱) فخر رازی- ابن باجه - محمد غزالی (۲) شیخ مفید - فخر رازی- ابوالعباس لوکری

(۳) **شیخ مفید- خواجه نصیرالدین طوسی- محمد غزالی** (۴) خواجه نصیرالدین طوسی- احمد غزالی - قطب الدین رازی

۳- کدام مورد عبارت را به درستی کامل می کند؟ (خارج کشور ۹۶)

« به اعتقاد غزالی کهبود، یقین و رستگاری دریافت می شد. »

(۱) **سرمدار مخالفت با فلسفه مشاء- عرفان و تصوف**

(۲) طراح و متکلم مکتب اشعری- مبارزه با عقل مستقل

(۳) پرچمدار مبارزه با معتزله - پیروی از دین و مکتب اشعریت

(۴) پرچمدار مبارزه با مشی استدلالی - پیروی از دین و مکتب اشعریت

۴- کدام مورد نظر اشاعره را درباره اصالت عقل بیان می کند؟ (سراسری ۹۴)

(۱) نتیجه تلفیق افکار فیلسوفان مشایی و معتزلیان است

(۲) منشاء اصلی آن معتزلیان اند که مبارزه با آنان واجب است

(۳) بحث و بررسی اصول حقیقت دینی است که با روح دینداری سازگار نیست

(۴) **میراث یونانیان برای جهان اسلام است و که با روح دینداری جمع نمی شود.**

۵- دلیل معتزله بر انکار کرام الکاتبین کدام است؟ (خارج کشور ۹۴)

(۱) بی اعتقادی به وجود فرشتگان (۲) مخالفت این مسأله با عقل

(۳) **عدم ذکر صریح آنها در قرآن** (۴) **علم شامل و کامل خداوند**

۶- کدام یک درباره سرنوشت فلسفه ی مشایی بعد از غزالی درست نیست؟ (سراسری ۹۳)

(۱) **به جز ابن رشد، فیلسوف مشایی مهمی ظهور نکرد.**

(۲) جنبه ی استدلالی فلسفه مشاء هرگز به پایه ی گذشته نرسیده.

(۳) هیچ کس نتوانست اثر ضربه های غزالی را چنان که باید، جبران کند.

(۴) فخر رازی با شروخی که بر آثار ابن سینا نوشت، راه غزالی را ادامه داد.

۷- کدام مورد درباره غزالی درست نیست؟ (کنکور خارج کشور ۹۳)

(۱) استفاده از مبانی کلامی و روش استدلالی را مخالف دین نمی دانست.

(۲) رسیدن به یقین و رستگاری را از طریق عرفان و تصوف ممکن می دانست.

(۳) علم کلام را به خوبی می شناخت و قدرت زیادی در استدلال کردن داشت.

(۴) **فلسفه را نزد هیچ استادی نیاموخته بود و از آن اطلاع چندانی نداشت.**

۸- با توجه به آراء معتزله، کدام مورد نادرست است؟ (کنکور خارج کشور ۹۲)

(۱) هرگاه وحی خلاف عقل به نظر برسد، انسان وحی را نفهمیده است.

(۲) هیچ انسانی قادر به انجام خارق عادت نیست مگر پیامبر.

(۳) عقل باید آن چه را از وحی رسیده، محک بزند.

(۴) عقل نباید چیزی را که نمی فهمد، بپذیرد.

۹- هرگاه برای تعیین مصداق حسن و قبح مسایل، دست توسل افراطی به دامن عقل زده شود و برعکس، به ترتیب کدام

اندیشه مطرح شده است و اولین منتقد علیه افراطی گری عقلی بود. (سراسری ۹۰)

(۱) اشاعره، معتزله، ابوالحسن اشعری

(۲) معتزله، اشاعره، ابوالحسن اشعری

(۳) معتزله، اشاعره، امام محمد غزالی

(۴) اشاعره، معتزله، امام محمد غزالی

۱۰- جنبه افراطی دو طریقه کلامی معتزلی و اشعری به ترتیب چه بود و اصالت بخشیدن به جنبه ی تعبدی دین

روش کلامی چه افرادی بود؟ (سراسری ۸۶)

(۱) ضدیت با عقل، اصالت عقل، اشاعره

(۲) اصالت عقل، ضدیت با عقل، معتزله

(۳) اصالت عقل، ضدیت با عقل، اشاعره

(۴) ضدیت با عقل، اصالت عقل، معتزله

۱۱- مهمترین عامل در تضعیف عقاید کلامی معتزله کدام است؟ (سراسری ۸۳)

(۱) مخالفت با عقاید اشاعره

(۲) ظاهر بینی و زیاده روی در مشی استدلالی

(۳) سنجش عقلانی آیات و قرآنی واحادیت

(۴) عدم حمایت از سوی محافل رسمی و سیاسی

۱۲- کدام اندیشمند انتقاد از فلسفه را وظیفه ی شرعی خویش دانسته و در شرح اشارات ابن سینا نظرات وی را جرح و

نقد کرده است؟ (سراسری ۸۲) (۱) غزالی (۲) ابن رشد (۳) فخر رازی (۴) خواجه نصیرالدین طوسی

۱۳- راجع به ((معتزله)) از متکلمین اسلامی کدام مورد صحیح است؟ (سراسری ۷۶)

(۱) در قرن سوم هجری پیدا شدند و به اصالت عقل اعتقاد کامل داشتند و اگر در قرآن و حدیث چیزی را با عقل خود موافق

نمی دیدند توجیه می کردند

(۲) در قرن دوم هجری پیدا شدند و به اصالت عقل اعتقاد کامل داشتند و اگر در قرآن و حدیث چیزی را با عقل خود موافق

نمی دیدند انکار می کردند

(۳) در قرن دوم هجری پیدا شدند و عقل را در خدمت حدیث در آورده و به شدت با مسائل فلسفی مخالفت می کردند.

(۴) در قرن سوم هجری پیدا شدند و عقل را در خدمت حدیث در آورده و به شدت با مسائل فلسفی مخالفت می کردند.

۱۴- نویسنده ی کتاب ((تهافت التهافت)) چه کسی است و هدف از تالیف آن چه بود؟ (سراسری ۷۶)

(۱) غزالی - نقد آراء فارابی و ابن سینا در فلسفه و تعارض آن با وحی

(۲) ابن فارض - نقد آراء فارابی و ابن سینا در فلسفه و تعارض آن با وحی

(۳) ابن رشد - دفاع از فلسفه و نفی آراء غزالی در کتاب تهافت

(۴) ابن رشد - دفاع از فلسفه و نفی آراء فخر رازی در کتاب تهافت

۱۵- در قرن چهارم هجری کدام مشرب فکری به قیام علیه فلسفه پرداخت و چه کسی از شخصیت های فکری معروف به

این مشرب است؟ (سراسری ۷۵)

(۱) کلام اشعری - لوکری (۲) کلام معتزلی - ابن باجه (۳) کلام اشعری - غزالی (۴) کلام معتزلی - فخر رازی

تمرینات

- ۱- زمینه پیدایش مکتب کلامی اشعری را بنویسید.
- پیروان این مکتب معتقد بودند عناصر غیر اسلامی و بویژه میراث یونانیان به حوزه اسلامی راه یافته است.
- ۲- مکتب کلامی اشعری توسط چه کسی تأسیس شد و هدف آن، چه بود؟
ابوالحسن اشعری- هدفشان زدودن عناصر غیراسلامی (میراث یونانیان) از ساحت اسلام
- ۳- مکتب کلامی معتزله را معرفی کنید
در قرن ۲ هجری پیدا شدند. به اصالت عقل اعتقاد کامل داشتند. اگر در قرآن وحی را با عقل خود موافق نمی دیدند انکاری کردند.
- ۴- چرا معتزله کرام الکاتبین را انکار می کردند؟
زیرا معتقد بودند خداوند به اعمال همه انسانها آگاه است و به حضور فرشتگان نیازی نیست.
- ۵- چرا معتزله منکر کرامات اولیا بودند؟
زیرا معتقد بودند که اگر کسی کاری خارق العاده انجام دهد با معجزه انبیا خلط می شود.
- ۶- عقل گرایی افراطی معتزله چه نتایج داشت؟ به طور مختصر بنویسید.
واکنش های شدیدی را در عالم اسلام به دنبال داشت؛ ابوالحسن اشعری علیه معتزله شورید و عقاید آنها را مخالف دین اعلام کرد. و این امر سبب تضعیف عقاید کلامی معتزله شد.
- ۷- غزالی که بود و چه تأثیری در روند حکمت مشاء گذاشت؟
یکی از بزرگترین متکلمان اشعری و پرچمدار مخالفت با فلسفه مشایی. تأثیر وی به اندازه ای است که فلسفه مشاء در سرزمین های شرقی بجز ایران رو به افول نهاد و فلسفه مشاء به سوی اندلس در سرزمین غرب رهسپار شد.
- ۸- کتاب تهافت الفلاسفه و مقاصد الفلاسفه از کیست؟ و موضوع آنها چیست؟
غزالی - تهافت الفلاسفه : حمله به آرای فارابی و ابن سینا و معارض دانستن آنها با وحی - مقاصد الفلاسفه : تلخیص آرای فلاسفه مشاء

نمونه سوالات متن تألیفی درس هفتم

- ۱- تعیین کنید کدام گزینه صحیح و کدام یک غلط می باشد؟
الف) مکتب کلامی اشاعره در قرن پنجم مورد پشتیبانی محافل رسمی قرار گرفت . درست
ب) ابن باجه در کتاب « تهافت التهافت » به دفاع از فلسفه و نفی آرای غزالی همت گماشت. نادرست
- ۲- جاهای خالی را با کلمات مناسب کامل کنید .
الف) طایفه ای از متکلمان اسلامی که در قرن ۴ هـ ق و به قصد مبارزه با عناصر غیراسلامی ظهور کردند..... هستند. اشاعره
ب) طایفه ای از متکلمان که به اصالت عقل، اعتقاد کاملی داشتند..... نامیده می شوند. معتزله
ج) به اعتقاد غزالی که سرمدار..... بود، یقین و رستگاری در یافت می شد. مخالفت با فلسفه مشاء - عرفان و تصوف
- ۳- هریک از گزینه های سمت راست با یکی از گزینه های سمت چپ مناسبت دارد. آنها را در کنار هم بنویسید.
الف) مقاصد الفلاسفه ۱- فخر رازی
ب) مولف تهافت الفلاسفه ۲- غزالی
جواب: الف : ۲ ب : ۱
- ۴- به سوالات زیر پاسخ تشریحی دهید .
الف) دلیل معتزله بر انکار کرام الکاتبین چه بود ؟ علم شامل و کامل خداوند
ب) مکتب اشعری برای مقابله با چه مکتبی شکل گرفت؟ موضوع اختلاف بین آنها چه بود ؟ معتزله - معتزله به اصالت عقل اعتقاد کامل داشتند. اگر در قرآن وحی را با عقل خود موافق نمی دیدند انکاری کردند. این ظاهری و زیاده روی در مشی استدلالی و واکنش اشاعره را به دنبال داشت.

عنوان درس هشتم : حکمت اشراق

▪ شهاب الدین یحیی بن حبشی سهروردی:

❖ مشهور به شیخ اشراق

❖ از برجسته ترین چهره های حکمت اسلامی و فرهنگ ایران زمین و گوهری تابناک در میان همه فرزندان عالم است.

❖ فراگیری اصول فقه نزد مجد الدین جیلی در مراغه و فراگیری منطق بصائر ابن سهلان ساوی نزد ظهیرالدین فارسی در اصفهان

❖ **علت قتل :** معاندت با شرایع آسمانی

❖ سهروردی سرنوشتی همانند سقراط یافت. **تذکره نویسان** او را « **شیخ مقتول** » و پیروانش او را « **شیخ شهید** » لقب دادند.

▪ کتاب های سهروردی را می توان به چهار دسته تقسیم کرد :

❖ کتاب های **صرفا فلسفی** به زبان عربی :

✓ **تلویحات، مقاومات، مطارحات :** طرح مسائل فلسفی از دیدگاه مشائیان و نقد آنان به شیوه خود آنها

(تسلط کامل سهروردی را بر حکمت مشائی آشکار می سازند.)

✓ **حکمه الاشراق :** مهمترین اثر سهروردی « فراتر رفتن از شیوه مشائیان و جامه عمل پوشاندن به آرزوی

ابن سینا در خصوص تحقق حکمت مشرقی »

❖ رساله های **عرفانی** به زبان **پارسی و عربی :** حاوی **حکایات پر رمز و رازی** است که در آنها **مراحل سیر و**

سلوک نفسی از حسیض عالم طبیعت تا برترین مراتب هستی و نیل به رستگاری، به روش اشراقی توصیف شده است.

« **عقل سرخ، آواز پر جبرئیل، لغت موران، صغیر سیمرغ، هیاکل النور، الواح عمادی، کلمه التصوف** »

❖ ترجمه ها و شروحاتی که سهروردی بر کتب پیشینیان خود و قرآن مجید و احادیث تحریر کرده است؛ مانند

ترجمه فارسی رساله الطیر ابن سینا، شرحی بر اشارات و تنبیهات، تفاسیری بر چند سوره قرآن و برخی احادیث

❖ دعاها و مناجات نامه هایی به زبان عربی که الواردات و التقدیسات نامیده شده است.

▪ **روش اشراقی :** (استدلال و برهان عقلی + سیر و سلوک قلبی)

❖ حکمت اشراق نوعی بحث از وجود است که تنها به نیروی عقل و ترتیب قیاس برهانی اکتفا نمی کند بلکه

شیوه استدلالی محض را با سیر و سلوک قلبی همراه می سازد.

❖ فیلسوف اشراقی می کوشد هر آنچه در مقام بحث و نظر و بر پایه براهین محکم عقلی استوار می کند،

به تجربه درونی دریابد و به ذائقه دل نیز برساند.

❖ سهروردی تحقیق فلسفی به شیوه استدلالی محض را بی حاصل می داند و سیر و سلوک روحانی را هم

بدون تربیت عقلی و استدلالی موجب گمراهی قلمداد می کند.

❖ حکمت اشراق هم با حکمت مشاء و هم با تصوف و عرفان متداول متفاوت است؛ زیرا حکمت مشاء از عقل

نظری فراتر نمی رود و عرفان و تصوف رسمی نیز به برهان و استدلال بهای چندانی نمی دهد.

▪ مدارج دانایی: سهروردی کسانی را که در جست و جوی معرفت اند، به ۴ دسته تقسیم می کند:

❖ آنان که تازه عطش و شوق معرفت یافته اند و جویای آن هستند.

❖ آنان که در معرفت ظاهری و فلسفه استدلالی به کمال رسیده ولی از ذوق و عرفان بی بهره اند. مثل فارابی و ابن سینا

❖ آنان که به صور استدلالی و طریقه برهانی توجهی ندارند و فقط به تصفیه نفس پرداخته و درون را به نور معرفت

روشنی بخشیده اند همچون حلاج و بایزید بسطامی و بوسهل تستری.

❖ آنان که هم در صور برهانی به حد کمال رسیده و هم به اشراق و عرفان دست یافته اند. « حکیم متأله »

❖ منابع حکمت اشراق: حکمت الهی یونان، حکمت مشاء، حکمت ایران باستان، تعالیم اسلامی

❖ حکمت الهی یونان:

✓ در میان یونانیان برای فیثاغورث، امپدکلس و به ویژه افلاطون ارزش و احترام خاصی قائل بوده و

افلاطون را « امام الحکمه » و پیشوای حکمای اشراق می داند.

✓ مقام علمی ارسطو را می ستایند، اما افلاطون را بسی برتر از وی می داند و بر ابن سینا خرده می گیرد که چرا اهمیت

افلاطون را نشناخته و سرمایه علمی او را اندک شمرده است. به نظر سهروردی، افلاطون حکیمی اشراقی بوده و

بحث و استدلال را با ذوق عرفانی جمع کرده است.

❖ حکمت مشاء:

✓ شیخ اشراق با حکمت مشاء و به ویژه افکار ابن سینا آشنایی کامل داشته و بهره فراوانی که از تعالیم ابن سینا نصیب

او شده، در نوشته هایش نمایان است. او از کتب عرفانی و رمزی ابن سینا حظ بسیار برده و بدون شک اجزائی از

حکمت مشرقی و قطعاتی از کتاب « الانصاف » ابن سینا را در دسترس داشته است.

❖ حکمت ایران باستان:

✓ شیخ اشراق به حکمت پارسی و شخص زرتشت توجه خاصی داشته و پاره ای از مطالب و برخی از اصطلاحات

حکمت اشراق را از اوستا و منابع پهلوی گرفته است.

✓ سهروردی در کتاب حکمه الاشراق از زرتشت با عنوان حکیم فاضل نام برده و خود را زنده کننده حکمت ایران

باستان معرفی کرده است.

✓ به عقیده سهروردی، در ایران باستان امتی می زیست که مردم را به حق رهبری می کرد. خداوند نیز این امت را

به راه راست هدایت می فرمود. سهروردی افراد این امت را پهلوانان و جوانمردانی یگانه پرست می داند که

مشمول آیه خداوند ولی کسانی است که ایمان آوردند و ایشان را از ظلمات به سوی نور هدایت می کند

شدند و به مرحله شهود نور الهی رسیدند. او آنها را در زمره حکیمانی می داند که به مدد شیوه اشراقی به

مقام عرفان دست یافته اند.

✓ توجه سهروردی به حکمت ایرانیان یادآور این حدیث نبوی است « اگر علم در ثریا هم باشد مردانی از

فارس به آن دست می یابند. »

در واقع، تفکر سهروردی نشانه توانایی عظیم فرهنگ اسلامی در هضم و جذب اندیشه های گوناگون است. این فرهنگ غنی، حکیمی را پرورش داده که می تواند میراث فرهنگی ایران باستان و پهلوانان فرزانه ای چون کیومرث و تهمورث و حکیمانی چون زرتشت و جاماسب را با میراث یونانیان و سرمایه عارفان بزرگ اسلامی چون بسطامی و حلاج در افق اندیشه اسلامی تألیف کند و حکمتی عظیم فراهم آورد.

❖ تعالیم اسلامی :

- ✓ شیخ اشراق حکیمی مسلمان و معتقد و پای بند به ظاهر و باطن دین بوده، در فقه اسلامی کتاب نوشته است و سوره قرآنی را تفسیر کرده و کتب او سرشار از آیات قرآنی و روایات اسلامی است
- ✓ سهروردی دوگانه پرستان و پیروان مانی و مزدک را آشکارا نکوهش می کند. به علاوه، نظر بلند عارفانه و دل شوریده او با تعصبات ملی و قومی به هیچ روی تناسب و سازگاری ندارد.

▪ حقیقت واحد

- ❖ سهروردی از تعالیم اسلامی آموخته بود که **حقیقت امری واحد** و منسوب به **منشأ واحد یعنی ذات الهی** است « **الحق من ربك** »
- ❖ حقیقت، خورشید واحدی است که به جهت کثرت مظاهرش تکثر نمی یابد؛ شهر واحدی است که باب های کثیر دارد و راه های فراوان به آن منتهی می شود.
- ❖ از نظر سهروردی، حقیقت در دل حکیم وطن دارد؛ هیچ سرزمین و قوم خاصی بر دیگران برتری ندارد، مگر اینکه از حقیقت و حکمت بهره بیشتری داشته باشد.

▪ تمثیل اشراق

- ❖ **فلسفه سهروردی بر حقیقت نور و ظلمت** استوار است و علت نام گذاری فلسفه او به « اشراق » به معنای لغوی روشن کردن و نورانی شدن به همین جهت است.
- ❖ کلمه اشراق از یک طرف به مفهوم نور و روشنایی است و از طرف دیگر به جهت جغرافیایی مشرق مربوط می شود. سهروردی بر پایه همین معنای دو وجهی کلمه اشراق به توصیف جهان می پردازد و در واقع همان کاری را انجام می دهد که ابن سینا در صدد انجام آن بود.

- ❖ به نظر شیخ اشراق، نور حقیقتی واحد است که هم نور و روشنایی ظاهری و مرئی و هم نور و روشنایی باطنی و نامرئی را دربر می گیرد. نور حقیقتی است که در مراتب گوناگون ظهور می کند، ولی این مراتب در اصل نورانیت هیچ تفاوتی با هم ندارند.

▪ جغرافیای عرفانی :

- ❖ فلسفه اشراق بر پایه یک جغرافیای عرفانی استوار است.
 - ❖ در این جغرافیای عرفانی، **مشرق جهان، نور محض یا جهان فرشتگان** مقرب است که از هر نقص و تاریکی منزّه است و به دلیل تجرد از ماده، موجودات خاکی و فناپذیر نمی توانند آن را مشاهده کنند.
 - ❖ غرض از **مغرب کامل، جهان تاریکی یا عالم ماده** است.
 - ❖ منظور از **مغرب وسطی، افلاک و ستارگان مرئی** است که در آن **نور و ظلمت** به هم آمیخته است.
- بنابراین، هر جا که سهروردی از مشرق و مغرب یا از خورشید طلوع کننده و غروب کننده سخن می گوید، کلام او را باید بر مبنای این جغرافیای نور و ظلمت در جهان هستی تفسیر کنیم.

▪ آفرینش و اشراق

- ❖ سهروردی از **واقعیت اشیا** به «**نور**» تعبیر می کند و **تفاوت موجودات در شدت وضع نورانیت** آنهاست.
 - ❖ نور حقیقتی است ذاتا روشن و روشنایی هر چیز وابسته به اوست. لذا همه چیزها به واسطه نورانیت نور آشکار و تعریف می شود و قابل شناسایی است.
 - ❖ **ذات باری تعالی** که خود، هستی مطلق و مبدأ همه واقعیات جهان است، نور محض است و سهروردی با الهام از قرآن کریم از او به «**نور الانوار**» تعبیر می کند. او در این باره می گوید:
- ذات نخستین، نور مطلق، یعنی خدا پیوسته نورافشانی (اشراق) می کند و بدین ترتیب متجلی می شود و همه چیزها را به وجود می آورد و با اشعه خود به آنها حیات می بخشد. همه چیز در این جهان پرتوی از نور ذات اوست و هر زیبایی و کمالی، موهبتی از رحمت اوست و رستگاری عبارت از وصول کامل به این روشنی است.

▪ قاعده امکان اشرف

- ❖ **سهروردی برای تبیین نظام آفرینش** از یک قاعده مهم فلسفی به نام قاعده «**امکان اشرف**» استفاده می کند.
 - ❖ استفاده ای که از این قاعده می شود این است که **اگر برای ما ثابت نشده باشد** که موجود **اشرف** تحقق یافته است، می توانیم با **ملاحظه موجود غیر اشرف**، وجود **اشرف** را ثابت کنیم.
 - ❖ در این صورت شکل برهان چنین خواهد بود:
- ✓ اگر **ممکن غیر اشرف**، وجود یافته باشد، **ممکن اشرف**، مقدم بر آن (**غیر اشرف**) موجود خواهد بود.
 - ✓ لیکن ممکن غیر اشرف وجود یافته است.
 - ✓ پس ممکن اشرف، مقدم بر ممکن غیر اشرف موجود شده است.

▪ مراتب انوار

❖ سهروردی واجب الوجود را نور الانوار می داند و همه مراتب وجود را نیز که از نور الانوار صادر شده اند، با استفاده از کلمه نور توصیف می کند.

❖ «نور قاهر» :

- ✓ سهروردی با استفاده از قاعده امکان اشرف اثبات می کند که در مراتب هستی، فرشتگان بی شماری وجود دارند. شیخ هریک از آنها را «نور قاهر» می نامد.
- ✓ انوار قاهر، تجلی نور الهی هستند که سراسر قلمرو هستی را پر کرده اند.
- ✓ مرتبه هریک بالاتر از دیگری است.
- ✓ انوار قاهر یک زنجیره طولی از فرشتگان را در نظام هستی تشکیل می دهند

❖ «ارباب انواع» :

- ✓ سهروردی از طریق قاعده امکان اشرف یک رشته عرضی از انوار را نیز اثبات می کند.
- ✓ هم رتبه و هم درجه اند.
- ✓ نسبت به یکدیگر جنبه وجود بخشی و علیت ندارند.
- ✓ طبقه از انوار قاهر که تدبیر همه امور عالم طبیعت به عهده ایشان است.

❖ «انوارمدبر یا انوار اسپهبدیه» :

- ✓ به نظر شیخ اشراق، تأثیر طبقه عرضی انوار یعنی همان ارباب انواع در طبیعت به وساطت رشته ای دیگر از فرشتگان که مرتبه آنها پایین تر از ارباب انواع است، انجام می شود.
- ✓ شیخ اشراق این رشته متوسط از فرشتگان را «انوار مدبر» و گاهی «انوار اسپهبدی» می نامد.
- ✓ این طبقه متوسط از فرشتگان به مرتبه ای از جهان ماورای طبیعت تعلق دارند که حکمای بعد از سهروردی آن را «عالم مثال» یا «عالم ملکوت» نامیده اند.
- ✓ این مرتبه، در فلسفه اسلامی جایگاه بسیار مهمی دارد.
- ✓ نزد مشائین، عالم عقول زنجیره ای طولی از مجردات بود که بلافاصله بعد از جهان طبیعت قرار داشتند و طبیعت تحت نفوذ تدبیر آخرین آنها قرار داشت.
- ✓ در فلسفه سهروردی طبقه بندی عالم هستی به اثبات مرتبه دیگری در مجردات منجر شد.
- ✓ این مرتبه واسطه میان عقول (یا انوار قاهره و ارباب انواع در نظر سهروردی) و عالم طبیعت و در واقع، همان انوار اسپهبدیه یا «عالم مثال» است.
- ✓ با اثبات این مرتبه، زمینه برای مباحث مهم دیگری در فلسفه اسلامی فراهم شد.
- ✓ بحث اثبات تجرد بعد خیال در انسان و اتحاد عالم و معلوم در همه مراتب و اثبات معاد جسمانی که صدرالمتألهین به طور گسترده به بحث درباره آنها پرداخته درگرو اثبات همین عالم متوسط یعنی عالم مثال است.

▪ نظریه شناخت

سهروردی علاوه بر اینکه جهان هستی و سلسله مراتب موجودات را بر اساس بینش اشراقی تفسیر می کند، احوال نفس آدمی و شناخت و معرفت در او را هم به همین شیوه توضیح می دهد. ساحت عرفانی اندیشه ابن سینا آن قدر وسعت نیافت که بتواند از شناخت نظری و استدلالی فراتر رود و تجربه عرفانی را هم دربرگیرد. اندیشه ابن سینا در فضای عقلی صرف باقی ماند. نظریه « اشراق » راه را برای اتحاد و درهم آمیختگی دانش نظری و برون نگر فیلسوفان و ذوق عرفانی و درون نگر عارفان هموار کرد. در فلسفه اشراق این مهم به برکت عبور از مرحله علم حصولی به عرصه علم حضوری میسر گردیده است.

▪ علم حصولی :

❖ علم ما به اشیای خارجی که از طریق این صور علمیه حاصل می شود. (حاکی از شیء خارجی)
❖ شناخت ما نسبت به اشیای خارجی همواره از طریق یک صورت ذهنی از اشیای خارجی تحقق می پذیرد، به طوری که علم ما به آن اشیا به طور غیرمستقیم و با واسطه است.

▪ علم حضوری :

❖ علم ما به صور علمیه که بی واسطه و مستقیم است .
نکته :

✓ آگاهی ما از اشیا و موجودات به علم حضوری باز می گردد .
✓ هر علم حصولی مبتنی بر یک علم حضوری است و بدون علم حضوری هیچ علمی حاصل نمی شود.

▪ معلوم بالذات : « معلوم حقیقی »

❖ آنچه به طور مستقیم برای ما معلوم است و ذهن ما به آن آگاهی بی واسطه دارد، همان صورت شیء خارجی است که به علم حضوری دریافت می شود . همین صورت علمیه معلوم واقعی ماست و به همین جهت، به صورت ذهنی، معلوم حقیقی یا معلوم بالذات گفته می شود..
❖ بنابراین، در حالت کلی چیزی که واقعیت آن برای ما آشکار و خود آن بدون واسطه نزد ما حاضر باشد و به علم حضوری برای ما معلوم گردد معلوم بالذات ماست.

نام فروردین نیارد گل به باغ شب نگردد روشن از اسم چراغ
تا قیامت زاهد ار می می کند تا نوشد باده مستی کی کند

▪ معلوم بالعرض : « معلوم مجازی »

❖ شیء خارجی که خودش از ما غایب است و آگاهی ما نسبت به آن از طریق صورتی است که در ذهن ما بوده و از آن شیء حکایت می کند، برای ما معلوم واقعی نیست .
❖ چیزی که واقعیت آن نزد ما حاضر نباشد؛ بلکه تنها صورت ذهنی آن را در ذهن خود بباییم و به واسطه صورت ذهنی از آن آگاه شویم.

■ اشراق نفس

- ❖ به عقیده سهروردی، شناخت حقیقی که همانا اتصال نفس با واقعیت و معلوم بالذات است، از همین علم حضوری نفسی به خود سرچشمه می گیرد .
- ❖ سهروردی تأکید می کند که اگر موجودی از ذات خویش آگاه نباشد، به غیر خود نیز آگاهی پیدا نخواهد کرد؛ زیرا هر علم و ادراکی بر علم حضوری استوار است و علم حضوری نیز مبتنی بر علم حضوری نفس به خویش است.
- ❖ علم حضوری به نفس، پیش از هر علم حضوری دیگری حاصل می شود و تا آدمی از نفس خود آگاهی نداشته باشد و آن را درک نکند، هیچ علم حضوری دیگری هم نخواهد داشت.
- ❖ علم حضوری عبارت است از حضور واقعیت معلوم در نزد نفس انسان و کدام معلوم است که از خود نفس به خود نزدیک تر باشد و نزد خود حاضرتر؟
- ❖ علم حضوری به نفس بر هر علم حضوری دیگری مقدم است و هر علم حضوری دیگری در پرتو علم حضوری به نفس حاصل می شود
- ❖ علم حضوری را می توان سنگ بنای همه شناخت ها و آگاهی ها را همین علم حضوری نفس به خود دانست.
- ❖ سهروردی نفس انسان را نیز یکی از انوار مجرد می داند و علم حضوری نفس را به خود همان ظهور و تابش نورانیت نفس برای خویش توصیف می کند.
- ❖ نفس انسان به منزله یک منبع نور هم خود عین روشنایی است و هم همه چیز در پرتو نور آن معلوم و آشکار می شود.
- ❖ از آنجا که هر شناخت و ادراکی به برکت علم حضوری نفس به خود پیدا می شود و از آنجا که نفس آدمی عین نورانیت و روشنایی است، پس هر شناخت و ادراکی در شعاع نورانیت نفس به دست می آید؛ یعنی، با اشراق و روشنایی نور نفس درک حقیقت برای انسان ممکن و میسر می شود .

مشرق ها و مغرب ها

- ❖ در جغرافیای عرفانی عالم هستی، مشرق نقطه تجلی نور وجود است و اشیا و موجودات در پرتو این تجلی ظاهر می شوند. مغرب نقطه ای است که در آن نور رو به تاریکی و غروب می نهد.
خورشید رُختِ چو گشت پیدا ذرات دو کون شد هویدا
مهر رخ تو چو سایه انداخت زان سایه پدید گشت اشیا
- ❖ سهروردی مراتب و درجات شناخت و سیر انسان در مدارج معرفت و حقیقت را نیز با همین مفهوم مشرق و مغرب توضیح می دهد.
- ❖ از آنجا که نفس انسان نور مجرد و نورانیت عین روشنایی و ظهور است، پس نفس، هم در نزد خود حاضر و برای خود ظاهر است و هم در این نورانیت نفس، حقیقت اشیا بر انسان ظاهر و آشکار می گردد .
- ❖ اگر نفس آدمی نورانیت بیشتری کسب کند و علم حضوری در او تقویت شود، حقایق اشیا را بهتر رؤیت می کند و به شناختی عمیق تر و کامل تر دست می یابد. این نورانیت زمانی فزونی می گیرد که نفس انسان شایستگی دریافت نور بیشتر را از مبدأ نور یعنی ذات نورالانوار به دست آورد و به عبارتی، نفس او همچون مشرقی گردد که خورشید حقیقت در آن طلوع و نورافشانی می کند.

- ❖ نفس انسان که به دلیل انتساب به نورالانوار یک حقیقت نورانی است، می تواند با کسب لیاقت معنوی، مشرق طلوع انوار بالاتری باشد و در مسیر کمال ارتقا پیدا کند.
 - ❖ جوینده حق و حقیقت که حُب دانایی با وجود او آمیخته است، مهیای اشراق و کسب نور از مبدأ انوار می شود. وجود او همانند مشرقی است که نور حقیقت در آن ظاهر می گردد و این جوینده حق پی در پی از مرتبه ای از شناخت و معرفت به مرتبه بالاتری گام می نهد و از مشرقی به مشرق دیگر گذر می کند و در هر مشرق، خورشید حقیقت با ظهور بیشتری بر او طالع می شود.
- بود یکی شمس که اشراق داشت گرچه بسی مشرق آفاق داشت**

▪ مشرق اصغر و اکبر

- ❖ نفس ابتدا در مشرق اصغر قرار دارد.
- ❖ مشرق اصغر مرتبه ضعیف علم حضوری به خویشتن و نقطه آغاز سفر معنوی اوست .
- ❖ نفس با ترک شهوت ها و لذت های مادی و مخالفت با هواهای نفسانی از دل بستگی به بدن و خواسته های آن که مغرب نفس اوست فاصله می گیرد و رفته رفته در اثر تزکیه و تهذیب، شایستگی صعود به مشرق های عالی تر را پیدا می کند. در آن مشرق ها حقایق برتری بر او ظاهر می گردد و با نورانیتی که به دست می آورد، علم حضوری او هم بیشتر می شود.
- ❖ هر مشرق نفس نسبت به مشرق بالاتر در حکم مغرب است و هر مغرب نسبت به مغرب پایین تر در حکم مشرق است.
- ❖ **نفس در سلوک روحانی خود پیوسته از مغربی به سوی مشرقی در حال سیر است تا به مشرق اکبر یا عالم عقول و نورانیت محض و قرب به نورالانوار نایل شود.**
- ❖ در حکمت سهروردی، شناخت حقیقت امری صرفاً نظری نیست و تنها با بحث و استدلال به دست نمی آید . شناخت حقیقت با سیر در مراتب نورانیت نفس مقدور است و عارفی که به حضور ناب و خالص و عالی ترین درجه نورانیت برسد، همان حکیم متأله است که با تمام وجود خود در محضر خداوند است. این حکیم عارف نگاهبان میراث انبیا و اولیای الهی است.

نمونه سوالات کنکور سراسری سالهای گذشته درس هشتم

۱- کدام یک ، بیانگر سهروردی درباره ابن سینا است؟ (سراسری ۹۷)

- (۱) افلاطون را چنانکه باید نشناخته است (۲) سرمایه علمی اندکی داشته است
(۳) شیوه او در فلسفه خشک و بی حاصل است (۴) از نظر شیوه استدلالی و برهانی در اوج است.

۲- تعبیر سهروردی از مثل افلاطون ، کدام است و او جایگاه آن را چگونه می داند؟ (خارج کشور ۹۷)

- (۱) ارباب انواع - جزء انوار قاهر و در عرض هم اند.
(۲) انوار مدبر- هم عرض یکدیگر و در میان انوار قاهره اند
(۳) انوار مدبر- واسطه میان انوار قاهره و عالم طبیعت اند
(۴) ارباب انواع - پس از نورالانوار سراسر قلمرو هستی را پر کرده اند .

۳- منظور سهروردی از نور کدام است؟ (سراسری ۹۶)

- (۱) هستی مطلق (۲) حقایق مجردة (۳) واقعیت اشیاء (۴) ذات باری تعالی

۴- فرض کنید که همزمان یک شمع را با تصویر آن که در آینه افتاده، مشاهده می کنیم . کدام عبارت درباره این مشاهده درست است؟ (خارج کشور ۹۶)

- (۱) تصویر شمع در آینه معلوم بالذات و خود شمع معلوم بالعرض است
(۲) علم ما به تصویر شمع بی واسطه و به خود شمع با واسطه تعلق می گیرد.
(۳) تصویر شمع از این حیث که حاکی از شمع است، به صورت علمی شباهت دارد.
(۴) صورت علمی حاصل از تصویر شمع با صورت علمی حاصل از خود شمع یکی است.

۵- با توجه به دیدگاه های شیخ اشراق ، تفاوت اصلی موجودات در چیست؟ (سراسری ۹۵)

- (۱) مادی یا مجرد بودن (۲) نورانیت یا ظلمات (۳) شدت و ضعف نورانیت (۴) استقلال یا وابستگی وجودی

۶- کدام عبارت، وجه برتری « مشرق جهان » را بر « مغرب جهان » نزد سهروردی ، مشخص تر نشان می دهد. (خارج کشور ۹۵)

- (۱) نور آن بر ظلمتش غلبه دارد. (۲) هیچ نقصی در آن راه ندارد
(۳) در تقابل با جهان مغرب قرار دارد. (۴) موجودات فناپذیر قادر به مشاهده اش نیستند.

۷- کدام عبارت با نظرات شیخ اشراق در مورد نفس انسان سازگار نیست؟ (سراسری ۹۴)

- (۱) علم او به خودش بر هر علمی تقدم دارد (۲) با صورت های علمی آگاهی می یابد.
(۳) خودش منبع نور و عین روشنائی است (۴) در پرتو نور او چیزها آشکار می شوند.

۸- کدام عبارت نظر شیخ اشراق را درباره «اریاب انواع» توضیح می دهد؟ (خارج کشور ۹۴)

(۱) همان «انوارمدبره» عالم طبیعت اند.

(۲) واسطه میان عالم طبیعت و انوار قاهره اند.

(۳) گروهی از انوار قاهره و در عرض هم هستند. (۴) زنجیره طولی از فرشتگان اند که برتر از عالم طبیعت اند.

۹- در نظام اشراقی آمیختگی فلسفه ی نظری با ذوق و عرفان، به واسطه ی امکان پذیر شده است. (سراسری ۹۳)

(۱) همراهی شیوهی استدلالی با سیر و سلوک قلبی

(۲) ابتدای بر نور به عنوان حقیقت موجودات

(۳) عبور از مرحله علم حصولی به عرصه علم حضوری (۴) تأکید بر تصفیه ی نفس، علاوه بر کسب معرفت ظاهری

۱۰- کدام مورد از نتایج و پیامدهای فلسفه اشراق نیست؟ (خارج کشور ۹۳)

(۱) تقسیم هستی به عالم ماده و عالم مجردات (۲) اثبات معاد جسمانی با استفاده از عالم متوسط

(۳) رها شدن فلسفه اسلامی از طبیعیات و نجوم کهن (۴) خروج بحث «نفس» از طبیعیات و طرح آنها در مباحث وجود

۱۱- مطابق نظرات اشراقیان، نفس انسان..... (سراسری ۹۲)

(۱) در نهایت نورانیت نیست، اما هرگز در مغرب کامل قرار ندارد.

(۲) پس از آغاز سفر معنوی، با علم حضوری از خود آگاه می شود.

(۳) با شناخت عقلی حقیقت، به تدریج به مشرق اکبر می رسد

(۴) در سلوک خود، از مغرب کامل به مشرق کامل می رود.

۱۲- استفاده مهم شیخ اشراق از قاعده امکان اشرف این بود که نشان داد: (خارج کشور ۹۲)

(۱) در هستی، ممکن اشرف قبل از ممکن غیراشرف موجود می شود.

(۲) هستی مملو از موجودات بی شماری است که رابطه ای طولی یا عرضی دارند.

(۳) عالم طبیعت، در پایین ترین مراتب جغرافیایی جهان واقع است

(۴) فیض نورالانوار، مرتبه به مرتبه نازل شده و به طبیعت می رسد

۱۳- در مورد حقیقت و موطن آن از نظر سهروردی، کدام مورد مناسبتر است؟ (سراسری ۹۱)

(۱) حقیقت امری واحد است که منشاء آن ذات الهی است و وطن آن در دل حکیمان است و راههای فراوانی به آن منتهی می شود.

(۲) هر کس از حقیقت بهره ای دارد و امدار مبداء حقیقت است و حکیمان یونان باستان از این جهت از سایر اقوام برترند

(۳) حقیقت امری واحد و منسوب به منشاء آن است که ذات الهی است و موطن آن ایران باستان است

(۴) حقیقت خورشید واحدی است که به دلیل کثرت مظاهر تکثر می یابد و در دل حکیم وطن دارد.

۱۴- مضمون بیت زیر بر کدامیک از موارد دلالت دارد؟ (سراسری ۹۱) نام فروردین نیارد گل به باغ شب نگردهد روشن از اسم چراغ

(۱) معلوم واقعی ما همان است که واقعیتش نزد ماست و علم به اشیای خارجی با حضور صور در ذهن ممکن است.

(۲) معلوم واقعی ما همان شی خارجی از ذهن است که واقعیت دارد و صورتی از آن در ذهن نقش می بندد.

(۳) علم همواره از طریق صورتی که از شی در ذهن نقش می بندد، پیدا می شود و بدون صورت علم غیر ممکن است

(۴) صورت علمی اشیاء در ذهن مانند چراغ ر شب روشن گر واقعیات اشیاست.

۱۵- پیام آیه شریفه « الحق من ربك » روشنائی بخش راه ... شد که بگوید..... است (سراسری ۹۰)

۱) سهروردی - حقیقت امری واحد و منسوب به منشاء واحد یعنی ذات الهی

۲) ابن سینا-حقیقت امری واحد و منسوب به منشاء واحد یعنی ذات الهی

۳) سهروردی- عنایت که همان احاطه و شمول علم خدا بر همه موجودات که نظام احسن را رقم زده

۴) ابن سینا - عنایت که همان احاطه و شمول علم خدا بر همه موجودات که نظام احسن را رقم زده

۱۶- در مورد حکمت اشراق کدام عبارت صحیح نیست؟ (خارج کشور ۹۱)

۱) فیلسوف اشراقی، تحقیق فلسفی به شیوه استدلالی محض را بی حاصل می داند.

۲) حکمت اشراقی ، بحث از وجود است ولی استدلال را با سیر و سلوک همراه می سازد.

۳) کوشش فیلسوف اشراقی بر آن است که هر چه را بر پایه عقل استوار می سازد به ذاتقه دل نیز بسپارد.

۴) در مقایسه با تصوف ، این به برهان چندان بها نمی دهد و آن از عقل فراتر نمی رود .

۱۷- در صورت بندی نظام آفرینش نزد سهروردی و مشائیان ، کدام تفاوت نقش بیشتری دارد؟ (خارج کشور ۹۱)

۱) سهروردی مجردات را انوار می نامد در حالی که مشائیان از تعبیر عقول استفاده می کنند.

۲) از نظر سهروردی، فرشتگان بی شماری وجود دارد و برخلاف مشائیان منحصر به عقول دهگانه نیستند.

۳) در فلسفه سهروردی، طبقه بندی عالم به اثبات مرتبه واسطه میان عقول و عالم طبیعت منجر می شود که نزد مشائیان مطرح نیست.

۴) استفاده سهروردی از قاعده امکان اشرف برای تبیین نظام آفرینش ، تفاوت های مهمی را نسبت به مشائیان در پی آورده است .

۱۸- فردی که وسعت اندیشه اش موجب اعجاز حکیمان و عارفان است و حدود پنجاه کتاب و رساله از او به یادگار مانده ...

است کسی است که... (خارج کشور ۹۰)

۱) شهاب الدین سهروردی - در صور برهانی به حد کمال رسیده و به عرفان دست یافته است.

۲) ابن سینا - در صور برهانی به حد کمال رسیده و به عرفان دست یافته است.

۳) شهاب الدین سهروردی - عطش و شوق دست یابی به معرفت چراغ راه پرتلاش او است.

۴) ابن سینا - عطش و شوق دست یابی به معرفت چراغ راه پرتلاش او است.

۱۹- شیخ اشراق یکی از مصادیق آیه شریفه « الله ولی الذین آمنوا یخرجهم من الظلمات الی النور » را می داند که به

مدد..... (سراسری ۸۹)

۱) پهلوانان و جوانانی یگانه پرست- توأم ساختن ایمان و عمل صالح به مرتبه ولایت رسیده اند.

۲) پهلوانان و جوانانی یگانه پرست- شیوه اشراقی به مقام عرفان دست یافته اند.

۳) آزادگانی رهیده از دام وساوس شیطانی - شیوه اشراقی به مقام عرفان دست یافته اند.

۴) آزادگانی رهیده از دام وساوس شیطانی- توأم ساختن ایمان و عمل صالح به مرتبه ولایت رسیده اند.

۲۰- نقطه آغاز سفر معنوی انسان، به اعتقاد شیخ اشراق.. که مرتبه ضعیف ..است می باشد و با کسب تزکیه و تهذیب از در حال سیر است تا به ... اکبر نایل شود. (سراسری ۸۹)

- (۱) مغرب نفس - حضوری - مغربی به سوی مشرقی - اشراق
(۲) مغرب نفس - حصولی - مشرقی به سوی مغربی - اشراق
(۳) مشرق اصغر - حصولی - مشرقی به سوی مغربی - مشرق
(۴) مشرق اصغر - حضوری - مغربی به سوی مشرقی - مشرق

۲۱- عامل تقریب و نزدیک شدن مابعدالطبیعه و فلسفه استدلالی به عرفان و سیرو سلوک معنوی ، در حکمت اشراق ، توجه در خور به علم بود که « علم النفس » را که در حکمت مشائی از مباحث..... بود ، به عرصه در آورد . (خارج کشور ۸۹)

- (۱) حصولی - طبیعیات - مجردات
(۲) حضوری - طبیعیات - مجردات
(۳) حضوری - مجردات - طبیعیات
(۴) حصولی - مجردات - طبیعیات

۲۲- برهان « اگر ممکن غیر اشرف وجود یافته باشد، ممکن اشرف مقدم بر آن موجود خواهد بود ، لیکن موجود غیر اشرف وجود یافته است پس ممکن اشرف ، مقدم بر ممکن غیر اشرف موجود شده است » از سوی برای و به صورت برهان که پی بردن از می باشد ، مطرح شده است . (خارج کشور ۸۹)

- (۱) شیخ اشراق - طرح مراتب موجودات - لمی - علت - معلول
(۲) شیخ الرئیس ابو علی سینا - طرح مراتب موجودات - لمی - معلول - علت
(۳) شیخ الرئیس ابو علی سینا - تبیین نظام آفرینش - انی - معلول - علت
(۴) شیخ اشراق - تبیین نظام آفرینش - انی - علت - معلول

۲۳- طرح قاعده امکان اشرف بود که هدفش..... با استفاده از برهان..... بود (سراسری ۸۸)

- (۱) صدرالماتلهین شیرازی - اثبات واجب الوجود - انی
(۲) شیخ شهاب الدین سهروردی - اثبات واجب الوجود - انی
(۳) صدرالماتلهین شیرازی - بیان مراتب هستی - لمی
(۴) شیخ شهاب الدین سهروردی - بیان مراتب هستی - لمی

۲۴- معلوم بالعرض و معلوم بالذات ، به ترتیب موصوف به کدام وصف و مربوط به کدام علم است؟ (سراسری ۸۷)

- (۱) حقیقی، مجازی، حصولی، حضوری
(۲) حقیقی، مجازی، حصولی، حضوری
(۳) مجازی، حقیقی، حصولی، حضوری
(۴) مجازی، حقیقی، حضوری، حضوری

۲۵- در اعتقاد شیخ اشراق ، خاستگاه در معلوم بالعرض و معلوم بالذات به ترتیب در کدام است و شناخت حقیقی از چه راهی امکان پذیر است (سراسری ۸۶)

- (۱) علم حصولی - علم حضوری - اتصال نفس با واقعیت و معلوم بالذات
(۲) علم حضوری - علم حصولی - اتصال نفس با واقعیت و معلوم بالذات
(۳) علم حصولی - علم حضوری - اتصال نفس با واقعیت و معلوم بالعرض
(۴) علم حضوری - علم حصولی - اتصال نفس با واقعیت و معلوم بالعرض

۲۶- در اندیشه شیخ اشراق، شهاب الدین سهروردی، منبع شناخت و ادراک، علم... است و درک حقیقت در گرو... می باشد (سراسری ۸۵)

- (۱) حصولی در معلوم بالعرض - مشرق اصغر
(۲) حصولی در معلوم بالعرض - مشرق اکبر
(۳) حضوری و بدون واسطه - روشنائی نور نفس
(۴) حضوری نفس به خود - روشنائی نور نفس

۲۷- علم ما به اشیا از طریق صور علمیه یک علم... و علم ما به صور علمیه یک علم... است. (سراسری ۸۴)

- (۱) حضوری - بی واسطه - حصولی - با واسطه .
(۲) حصولی - بی واسطه - حضوری - با واسطه .
(۳) حصولی - با واسطه - حضوری - بی واسطه .
(۴) حضوری - با واسطه - حصولی - بی واسطه

۲۸- علم من به ... علم حصولی می باشد. (سراسری ۸۳)

- (۱) درد دندان خودم (۲) دوست داشتن مادرم . (۳) گل سرخ خارج از ذهن . (۴) صورت ذهنی گل سرخ .

۲۹- سهروردی در کتاب حکمه الاشراق از... با عنوان « حکیم فاضل » نام برده و ... را « زنده کننده حکمت ایران باستان » معرفی کرده است؟ (سراسری ۸۳)

- (۱) زرتشت - خود . (۲) خود - زرتشت . (۳) ابن سینا - زرتشت . (۴) زرتشت - ابن سینا

۳۰- کدام بحث در حکمت متعالیه از دستاوردهای اثبات مرتبه ای از مجردات به نام « انوار اسپهبدیه » در فلسفه شیخ اشراق است؟ (سراسری ۸۱)

- (۱) اصالت وجود . (۲) تشکیک وجود . (۳) حرکت جوهری (۴) معاد جسمانی.

۳۱- استفاده ای که از قاعده امکان اشرف می شود این است که اگر برای ما ثابت نشده باشد که : (سراسری ۸۰)

- (۱) میان خالق و مخلوق رابطه ای باشد می توانیم با کشف مخلوق ، خالق را کشف کنیم
(۲) میان علت و معلول رابطه ای باشد می توانیم با کشف معلول علت را کشف کنیم .
(۳) موجود غیر اشرف تحقق یافته است می توانیم با ملاحظه موجود اشرف، وجود غیر اشرف را ثابت کنیم .
(۴) موجود اشرف تحقق یافته است می توانیم با ملاحظه موجود غیر اشرف، وجود اشرف را ثابت کنیم .

۳۲- شیخ اشراق در اثبات کدام عالم نقش اساسی داشت و مراد از آن عالم کدام است؟ (سراسری ۷۹)

- (۱) انوار مجرد که نماد کلی این عالم بوده و روح پس از مرگ در آن جا مستقر می شود .
(۲) مثال که در واقع فوق عالم ماده و انوار مجرد است ولی مخلوق بلا واسطه است .
(۳) ملکوت که همان عالم انوار است و این عالم واسطه میان طبیعت و عالم عقول است .
(۴) ملکوت که همان عالم مثال است و این عالم واسطه میان طبیعت و انوار مجرد است .

۳۳- کدام مورد اولین بار در فلسفه اشراق به اثبات رسید؟ (سراسری ۷۸)

- (۱) رابطه علم حضوری با علم حصولی را مانند علت و معلول دانست . (۲) علم حضوری در مقابل علم حصولی را به اثبات رساند.
(۳) عالم مثال که بخشی از عقول قاهره بوده و مدبر طبیعت است (۴) عالم ملکوت که واسطه بین عالم عقول و طبیعت است.

۳۴- شیخ شهاب الدین سهروردی در کدام اثر فلسفی از شیوه مشائیان فراتر رفته و روش جدیدی را در جریان فکری اسلامی ارائه داده

است؟ (سراسری ۷۷) (۱) تلویحات . (۲) حکمه الاشراق . (۳) فصوص الحکم . (۴) مطارحات

۳۵- در بررسی منابع حکمت اشراق، سهروردی برای کدام حکیم احترام ویژه ای قائل بوده و او را به چه عنوانی یاد می کند؟ (س ۷۷)

(۱) افلاطون - امام الحکمه . (۲) افلاطون - شیخ یونانی . (۳) افلوپین - امام الحکمه . (۴) افلوپین - شیخ یونانی .

۳۶- سهروردی با استفاده از کدام قاعده فلسفی اثبات می کند که در مراتب هستی فرشتگان بی شماری وجود دارد و شیخ هر یک

از آنها را چه نامیده است؟ (سراسری ۷۷)

(۱) امکان اشرف - عالم مثال . (۲) امکان اشرف - نور قاهر . (۳) امکان فقری - نور قاهر . (۴) امکان ماهوی - عالم مثال

۳۷- عالم ملکوت یا مثال در فلسفه سهروردی مربوط به کدام مورد است و کدامیک از مباحث فلسفی که بعدها توسط

صدرالمتألهین به طور مفصل مورد بحث قرار گرفته در گرو اثبات همین عالم است؟ (سراسری ۷۷)

(۱) انوار اسپهبدیه - معاد جسمانی (۲) انوار اسپهبدیه - ربط ثابت به متغیر .

(۳) ارباب انواع - ربط ثابت به متغیر . (۴) ارباب انواع - معاد جسمانی .

۳۸- از دیدگاه سهروردی « شناخت حقیقی » کدام است؟ (سراسری ۷۷)

(۱) اتصال نفس با واقعیت و معلوم بالذات است از طریق علم حضوری نفس به انوار قاهره سرچشمه می گیرد.

(۲) اتصال نفس با واقعیت و معلوم بالذات است از طریق علم حضوری نفس به خود سرچشمه می گیرد.

(۳) پیوند نفس با معلوم بالعرض است که از علم حصولی نفس به خود سرچشمه می گیرد.

(۴) پیوند نفس با معلوم بالعرض است که از علم حصولی نفس به انوار قاهره سرچشمه می گیرد.

۳۹- از دیدگاه سهروردی کدام علم بر هر نوع علمی مقدم است؟ (سراسری ۷۷)

(۱) اتصال نفس به معلوم بالعرض (۲) اتصال نفس به عقول قاهره

(۳) علم حضوری به نفس . (۴) علم حضوری به معلوم بالعرض .

۴۰- در جغرافیای عرفانی سهروردی، مراد از «مشرق» «مغرب کامل» و «مغرب وسطی» به ترتیب کدام است؟ (سراسری ۷۶)

(۱) جهان فرشتگان - عالم مثال - ستارگان مرئی . (۲) جهان مجردات - عالم مثال - عالم ماده .

(۳) جهان نور محض - عالم افلاک - عالم ماده . (۴) جهان فرشتگان مجرد - عالم ماده - ستارگان مرئی .

۴۱- از دیدگاه شیخ اشراق، ارباب انواع: (سراسری ۷۶)

(۱) رشته طولی از انوار قاهره هستند که هم درجه بوده و میان آنها رابطه علیت نیست و تدبیر عالم مثال با آنهاست .

(۲) رشته عرضی از انوار قاهره هستند که هم درجه بوده و میان آنها رابطه علیت نیست و تدبیر عالم طبیعت با آنهاست .

(۳) رشته طولی از انوار قاهره هستند که متعلق به عالم ملکوت هستند .

(۴) رشته عرضی از انوار قاهره هستند که متعلق به عالم مثال هستند .

۴۲- با توجه به طبقه بندی عالم هستی در فلسفه سهروردی، میان انوار قاهره و ارباب انواع و عالم طبیعت کدام مرتبه واقع است و

کدامیک از مباحث فلسفی بعد از او در گرو اثبات همین عالم است؟ (۷۶)

(۱) انوار مدبره - اتحاد عالم و معلوم در همه مراتب . (۲) انوار اسپهبدیه - رابطه عقل و عشق .

(۳) عالم مثال - حدوث زمانی عالم . (۴) عالم ملکوت - نظام معین هستی .

۴۳- با اثبات کدام مرتبه از عالم هستی در فلسفه سهروردی زمینه برای مباحث مهمی مانند اثبات تجرد بعد خیال فراهم شد؟ (۷۶)

تمرینات

۱- تفاوت روش حکمت اشراق را با حکمت مشاء و عرفان بیان کنید. روش مشاء صرفاً استدلال و برهان عقلی است. روش عرفان، سیر و سلوک قلبی و در روش اشراقی شیوه استدلالی محض با سیر و سلوک قلبی همراه است.

۲- مدارج دانایی را از نظر سهروردی توضیح دهید. آنان که تازه عطش و شوق معرفت یافته اند. آنان که به معرفت ظاهری دست یافته و در صورت استدلالی به کمال رسیده اند. مانند فارابی و ابن سینا- آنان که به صورت استدلالی و طریقه برهانی توجهی ندارند و فقط به تصفیه نفس می پردازند مانند بسطامی، حلاج و تستری و آنان که در صورت استدلالی و طریقه برهانی به کمال رسیده و هم به اشراق و عرفا دست یافته اند. مانند حکیم متاله

۳- حکیم متاله از نظر سهروردی کیست؟

آنان که هم در صورت استدلالی و طریقه برهانی به کمال رسیده اند و هم به اشراق و عرفا دست یافته اند.

۴- در تفکر سهروردی در عین اعتقاد به حقیقت واحد، کثرات چگونه تبیین می شوند؟

سهروردی از تعالیم اسلامی آموخته بود که حقیقت امری واحد و منسوب به منشأ واحد یعنی ذات الهی است **الحق من ربك** و هر آن کس که از حقیقت بهره ای دارد، و امدار مبدأ حقیقت است. او می گوید: حقیقت، خورشید واحدی است که به جهت کثرت مظاهرش کثرت نمی یابد؛ شهر واحدی است که باب های کثیر دارد و راه های فراوان به آن منتهی می شود

۵- عناوین زیر را شرح دهید.

(الف) مغرب کامل: جهان تاریکی یا عالم ماده

(ب) مشرق: جهان نور محض یا فرشتگان مقرب

(ج) مغرب وسطی: آمیختگی نورو ظلمت یا عالم افلاک و ستارگان مرئی

(د) انوار مدبره: رشته متوسط از فرشتگان که به مرتبه ای از جهان ماورای طبیعت تعلق دارند. حکمای بعد از

سهروردی آن را عالم مثال یا ملکوت نامده اند

۶- آفرینش و اشراق را شرح دهید. سهروردی از واقعیت اشیا به « نور » تعبیر می کند و تفاوت موجودات را در

شدت و ضعف نورانیت آنها می داند. نور حقیقتی است ذاتاً روشن و روشنایی هر چیز وابسته به اوست. لذا همه چیزها به

واسطه نورانیت نور آشکار و تعریف می شود و قابل شناسایی است. ذات باری تعالی که خود، هستی مطلق و مبدأ همه

واقعیات جهان است، نور محض است و سهروردی با الهام از قرآن کریم از او به « نور الانوار » تعبیر می کند.

۷- قاعده امکان اشرف را با ذکر مثالی توضیح دهید. سهروردی برای تبیین نظام آفرینش از یک قاعده مهم

فلسفی به نام قاعده امکان اشرف استفاده می کند. برای درک مفهوم این قاعده ابتدا به این مثال ساده توجه کنید:

چشمه ای را در نظر آورید که از سرچشمه جریان پیدا می کند و به سوی جویبارها و برکه های اطراف خود سرازیر

می شود. تا زمانی که نزدیک ترین برکه به جریان آب پر نشود، نوبت به جویبارها و برکه های بعدی نمی رسد. لذا

اگر در پایین دست چشمه، برکه ای را پر از آب ببینیم، به دلالت التزامی نتیجه می گیریم که حتماً برکه های بالا

دست قبلاً پر شده اند. طبق این قاعده اگر دو موجود ممکن را در نظر بگیریم و یکی در سلسله مراتب هستی بر دیگری

مقدم باشد، یعنی اشرف از آن باشد، در این صورت در مقام موجود شدن، ممکن اشرف اول موجود می شود یعنی

فیض وجود اول به او می رسد و بعد از او ممکن دیگر را بهره مند خواهد ساخت. استفاده ای که از این قاعده

می شود این است که اگر برای ما ثابت نشده که اشرف تحقق یافته، می توانیم با ملاحظه غیر اشرف، وجود اشرف را

ثابت کنیم. شکل برهان: اگر ممکن غیر اشرف وجود یافته باشد، ممکن اشرف مقدم بر آن موجود خواهد بود. ممکن غیر

اشرف وجود یافته است. پس ممکن اشرف مقدم بر ممکن غیر اشرف موجود شده است.

۸- تفاوت انوار قاهر و ارباب انواع را در مراتب انوار سهروردی بنویسید.

سهروردی با استفاده از قاعده امکان اشرف ثابت می کند که در مراتب هستی فرشتگان بی شماری وجود دارد تجلی نور الهی هستند که سراسر قلمرو هستی را پر کرده اند. سلسله طولی از فرشتگان و مرتبه هر یک بالاتر از دیگری است. جنبه وجود بخشی و علیت دارند. اما ارباب انواع سلسله عرضی از فرشتگان که همرتبه و هم درجه هستند. جنبه وجود بخشی و علیت ندارند. تدبیر عالم طبیعت به عهده ایشان است.

۹- سهروردی با اثبات عالم مثال «ملکوت» چه مباحثی را حل کرد؟ تجرد بعد خیال، اتحاد عالم و معلوم، معاد جسمانی

۱۰- ارتباط انوار در فلسفه سهروردی چگونه است؟ آن را با حکمت مشاء مقایسه کنید. (از مطالب حذفی کتاب)

۱۱- علم حصولی و حضوری را با ذکر مثالی تعریف کنید.

علم ما به اشیای خارجی که از طریق این صور علمیه حاصل می شود، علم حصولی نام دارد مانند صورت درخت یا کتاب و علم ما به همین صور علمیه که بی واسطه و مستقیم است، علم حضوری خوانده می شود مانند شادی و اندوه

۱۲- معلوم بالذات و معلوم بالعرض را با ذکر مثال تعریف کنید.

چیزی که واقعیت آن برای ما آشکار و خود آن بدون واسطه نزد ما حاضر باشد و به علم حضوری برای ما معلوم گردد، معلوم بالذات ماست، اما چیزی که واقعیت آن نزد ما حاضر نباشد؛ بلکه تنها صورت ذهنی آن را در ذهن خود ببینیم و به واسطه صورت ذهنی از آن آگاه شویم، برای ما معلوم بالعرض خواهد بود.

۱۳- علم انسان نسبت به نفس را شرح دهید. علم حضوری به نفس، پیش از هر علم حضوری دیگری حاصل می شود و تا آدمی از نفس خود آگاهی نداشته باشد و آن را درک نکند، هیچ علم حضوری دیگری هم نخواهد داشت. علم حضوری به نفس بر هر علم حضوری دیگری مقدم است و هر علم حضوری دیگری در پرتو علم حضوری به نفس حاصل می شود لذا می توان سنگ بنای همه شناخت ها و آگاهی ها را همین علم حضوری نفس به خود دانست.

نمونه سوالات متن تألیفی درس هشتم

۱- تعیین کنید کدام گزینه صحیح و کدام یک غلط می باشد؟

- الف) سهروردی تحقیق فلسفی به شیوه استدلالی محض را کافی می داند و سیر و سلوک روحانی که همراه با تربیت عقلی و استدلالی است موجب گمراهی قلمداد می کند. **نادرست**
- ب) از نظر سهروردی، حقیقت در دل حکیم وطن دارد؛ هیچ سرزمین و قوم خاصی بر دیگران برتری ندارد، مگر اینکه از حقیقت و حکمت بهره بیشتری داشته باشد. **درست**
- ج) همه چیز در این جهان پرتوی از نور مطلق و ذات خداست و هر زیبایی و کمالی، موهبتی از رحمت اوست. **درست**
- د) به عقیده سهروردی، ساحت عرفانی اندیشه ابن سینا آن قدر وسعت یافت که بتواند از شناخت نظری و استدلالی فراتر رود و تجربه عرفانی را هم دربرگیرد. **نادرست**

۲- جاهای خالی را با کلمات مناسب کامل کنید.

- الف) در نظام اشراقی آمیختگی فلسفه ی نظری با ذوق و عرفان، به واسطه عبور از مرحله علم به عرصه علم امکان پذیر شده است **حصولی - حضوری**
- ب) نقطه آغاز سفر معنوی انسان، به اعتقاد شیخ اشراق که مرتبه ضعیف است می باشد و با کسب تزکیه و تهذیب از در حال سیر است تا به اکبر نایل شود. **مشرق اصغر - حضوری - مغربی به سوی مشرقی - مشرق**
- ج) علم ما به اشیا از طریق صور علمیه یک علم و و علم ما به صور علمیه یک علم و است. **حصولی - باواسطه - حضوری - بی واسطه**
- د) سهروردی در کتاب حکمه الاشراق از با عنوان « حکیم فاضل » نام برده و را « زنده کننده حکمت ایران باستان » معرفی کرده است. **زرتشت - خود**

۴- به سوالات زیر پاسخ کوتاه دهید.

- الف) تعیین کنید هر یک از گزینه های زیر « معلوم بالذات » است یا « معلوم بالعرض » :
- ۱- موضوع علم منطق (۲) تصویری که هر کس از مفاهیم درسی در ذهن خود دارد. ۱: **معلوم بالعرض** ۲: **معلوم بالذات**
- ب) در « مراتب شناخت » منظور سهروردی از موارد روبرو چیست؟ ۱- مشرق اصغر ۲- مشرق اکبر
- ۱- **مشرق اصغر مرتبه ضعیف علم حضوری به خویش و نقطه آغاز سفر معنوی**
- ۲- **مشرق اکبر، عالم عقول و نورانیت محض و قرب به نورالانوار**
- ج) از دیدگاه سهروردی، آنان که هم در صور استدلالی به حد کمال رسیده و هم به اشراق و عرفا دست یافته اند، چه نامیده می شوند؟ **حکیم متاله**
- د) با توجه به دیدگاه های شیخ اشراق، تفاوت اصلی موجودات در چیست؟ **شدت و ضعف نورانیت موجودات**
- و) از دیدگاه سهروردی کدام علم بر هر نوع علمی مقدم است؟ **علم حضوری**

۵- به سوالات زیر پاسخ تشریحی دهید.

- الف) مراتب انوار در نظر شیخ اشراق را نام برده و هر یک را مختصراً توضیح دهید.
- نورالانوار همان واجب الوجود است. - انوار قاهره، زنجیره طولی فرشتگان در نظام هستی. - ارباب انواع، طبقه عرضی انوار که تدبیر امور عالم طبیعت به عهده ایشان است. انوار اسپهبدیه یا مدبر، واسطه بین ارباب انواع و طبیعت که همان عالم مثال اند.
- ب) انوار قاهر و آخرین مرتبه از آن را به اختصار توضیح دهید؟ سهروردی با استفاده از قاعده امکان اشرف ثابت می کند که در مراتب هستی فرشتگان بی شماری وجود دارد که تجلی نور الهی هستند و سراسر قلمرو هستی را پر کرده اند. سلسله طولی از فرشتگان اند و مرتبه هر یک بالاتر از دیگری است. جنبه وجود بخشی و علیت دارند. اما ارباب انواع سلسله عرضی از فرشتگان که هم رتبه و هم درجه اند. جنبه وجود بخشی و علیت ندارند. تدبیر عالم طبیعت به عهده ایشان است.

عنوان درس نهم : جریانهای فکری عالم اسلامی

توضیحات	روش	مکتب
<p>هر دو گروه صرفاً بر استدلال عقلی تکیه می کنند ولی اصول و مبادی عقلی آنها با هم متفاوت است.</p> <p>حکما ، حسن و قبح عقلی را درباره زندگی انسان به کار می برند .</p> <p>متکلمان، حسن و قبح عقلی را درباره همه عالم هستی (انسان، خدا ، جهان) به کار می برند.</p> <p>حکما ، کلام را حکمت جدلی و فلسفه را حکمت برهانی می نامند .</p>	<p>استدلال و برهان عقلی</p>	<p>مشاء</p>
	<p>استدلال و برهان عقلی</p> <p>نقل</p>	<p>کلام</p>
<p>غلبه با روش ذوق و عرفان</p> <p>هدف : کشف و درک و شناخت حقیقت</p>	<p>استدلال و برهان عقلی</p> <p>تصفیه و تهذیب نفس</p>	<p>اشراق</p>
<p>✓ عارف تنها راه وصول به حقیقت را شهود باطنی می داند و همواره عقل را تحقیر می کند و آنرا در طریق معرفت مرکبی کندرو می داند.</p> <p>پای استدلالیون چوبین بود پای چوبین سخت بی تمکین بود</p> <p>گر کسی از عقل با تمکین بدی فخر رازی رازدان دین بدی</p> <p>✓ عارف می خواهد با عشق و مجذوبیت به حقیقت هستی متصل شود .</p> <p>✓ در این سلوک روحی و معنوی خود را نیازمند برهان های عقلی نمی داند و راه عشق را هموارتر و نزدیک تر از راه عقل می شناسد.</p> <p>✓ مظهر و نماینده کامل عرفان اسلامی که عرفان را به صورت یک علم مدون درآورد و بر عرفا و فیلسوفان بعد از خود به شدت تأثیر گذاشت، محی الدین ابن عربی معروف به « شیخ اکبر » است .</p>	<p>تصفیه و تهذیب نفس</p> <p>یا</p> <p>سیر و سلوک قلبی</p>	<p>عرفان</p>
<p>✓ مؤسس آن ملاصدرا یا صدر المتالیهین .</p> <p>✓ جامع عقل و نقل، برهان و عرفان، استدلال و اشراق در پرتو معارف قرآن</p> <p>✓ چهار رود فوق با وجود تفاوت های زیاد، در این مکتب گرد هم آمدند زیرا همه رو بسوی یک هدف یعنی معرفت به هستی و مبدا و معاد داشتند.</p>	<p>جامع و نقطه تلاقی چهار روش فکری اسلامی</p>	<p>حکمت متعالیه</p>

▪ استدلال معتزله درباره « ثواب آخرت »

« تکالیف دشوار دینی فقط و فقط برای نفع و فایده ما وضع شده است و آن نفع و فایده چیزی جز ثواب اخروی نیست؛ زیرا اولاً اگر هیچ غرضی در این تکالیف نباشد، عبث و بیهوده خواهد بود و کار عبث و بیهوده زشت و قبیح است. ثانیاً ممکن نیست که این تکالیف ما سود و فایده ای برای خداوند داشته باشد؛ زیرا خداوند از این قبیل اغراض منزّه و پاک است.

نتیجه می شود که در این تکالیف، سود و فایده ای برای انسان نهفته است اما این سود و فایده یا در دنیا نصیب مؤمن می شود یا در آخرت. مشاهده می کنیم که مؤمن در دنیا به سود و فایده ای نمی رسد و پاداش خود را نمی گیرد؛ یعنی، اگر سود تکالیف در دنیا باشد، مؤمن به آن نمی رسد و جز مشقت نصیبی ندارد اما اگر این سود در آخرت هم به مؤمن نرسد، پس این هم زشت و قبیح است.

در نتیجه، باید این سود و فایده در آخرت نصیب مؤمن شود و این البته حسن است و مطلوب

نکاتی چند :

✚ عرفا و متکلمان نیز به موازات فلاسفه در بارور کردن فرهنگ اسلامی سهمی به سزا داشته اند.

✚ از آنجا که این دو گروه با فلاسفه سر سازش نداشتند و خود را هرگز تابع آنها نمی دانستند، در برابر حکما ایستادگی می کردند و با آنان از در مخالفت درمی آمدند.

✚ عرفان و کلام علاوه بر اینکه با مخالفت های خود به فلسفه اسلامی تحرک و رونق بخشیدند، افق های تازه ای را هم پیش روی فلاسفه گشوده اند.

✚ **استدلال متکلمان بیشتر بر اساس حسن و قبح عقلی است.**

✚ استدلال بر اساس حسن و قبح عقلی در میان معتزله رواج زیادی داشت.

✚ اساس استدلال معتزله بر این است که خداوند کار قبیح انجام نمی دهد زیرا خداوند منزّه و پاک است.

✚ علاوه بر معتزله و اشاعره که متکلمان اهل سنت هستند، شیعیان نیز به کلام رغبت نشان دادند و متکلمان بزرگی چون شیخ مفید و سید مرتضی علم الهدی از میان شیعیان برخاستند.

✚ **کلام شیعه با خواجه نصیرالدین طوسی به اوج رسید و بیشتر رنگ فلسفی به خود گرفت.**

نمونه سوالات کنکور سراسری در سالهای گذشته درس نهم

۱- کدام ویژگی تفاوت اصلی فیلسوفان اشراقی را نسبت به عرفا بیان می کند؟ (خارج کشور ۹۶)

۱) **دغدغه رسیدن به نوعی درک کلی از جهان هستی** (۲) توضیح جهان هستی براساس نوعی جغرافیای عرفانی

۳) استفاده از عقل استدلالی در تدوین و توضیح مسائل وجود (۴) اعتقاد به متکثر بودن مظاهر حقیقت و راه های دستیابی به آن

۲- کدام یک جزء نظرات معتزله شمرده نمی شود؟ (سراسری ۹۵)

۱) **حسن و قبح را فقط در مورد فعل انسان می توان بکار برد** (۲) کار بیهوده زشت است و خداوند کار زشت انجام نمی دهد

۳) تکالیف دینی فقط برای فایده انسان وضع شده است (۴) فایده انجام وظایف الهی زندگی اخروی خوش است

۳- کدام عبارت بیانگر نظر خاص معتزله و اختلاف آنان، هم با اشاعره و هم با مشائیان است؟ (خارج کشور ۹۵)

۱) **خداوند کار بیهوده را به دلیل قبح آن انجام نمی دهد.**

۲) وظیفه عقل تبعیت بی چون و چرا از فرمان الهی است.

۳) هر نوع بینش یا تفکر فلسفی با روح دین ناسازگار است.

۴) عقل و وحی مکمل یکدیگرند زیرا خداوند حکیم است.

۴- اساس استدلال معتزله بر اینکه «تکالیف دینی برای ثواب وضع شده اند» کدام است؟ (سراسری ۹۴)

۱) **خداوند کار قبیح انجام نمی دهد.** (۲) هر چه که خداوند انجام می دهد، خوب است.

۳) فایده تکالیف در آخرت نصیب انسان می شود. (۴) کار خدا را نمی توان با معیار حسن و قبح سنجید.

۵- کدام مورد مبنای بیشتر استدلال های متکلمان است؟ (خارج کشور ۹۴)

۱) متون دینی (۲) **حسن و قبح** (۳) اصول عقلی (۴) ثواب اخروی

۶- کدامیک در مورد عرفا و جریان عرفانی جهان اسلام، درست نیست؟ (سراسری ۹۳)

۱) **عرفا برای رسیدن به آن چه در پی اش بودند، یعنی تصویر جامع جهان، عشق را مناسب دانستند.**

۲) محی الدین عربی را به حق، نماینده ی کامل عرفان اسلامی، در شکل علمی آن دانسته اند.

۳) تدوین عرفان به صورت یک علم مدون، جریانات فلسفی را نیز تحت تأثیر قرار داد.

۴) به نظر عرفا استفاده از براهین عقلی شرط لازم وصول به حقیقت نیست.

۷- می توان درباره ی همه متکلمان گفت: (سراسری ۹۲)

۱) **مبادی و اصولی متفاوت با فیلسوفان دارند.**

۲) کلام را حکمت جدلی می دانند نه حکمت برهانی

۳) از روشی استفاده می کنند که تفاوت عمده ای با روش فلسفی دارد.

۴) حسن و قبح را معیاری برای کارهای انسان می دانند، نه خداوند.

۸- وحدت بخش جریان اندیشه های مشائی و اشراقی و عرفان و کلام حکمت متعالیه ی بود (که) منادی گر (معرفت به

هستی و) در پر تو معارف می باشد. (سراسری ۸۴)

۱) **صدرایی - مبدا و معاد - قرآن** (۲) صدرایی - مبدا و معاد - فلسفی

۳) **سینوی - انسان و خدا - قرآن** (۴) سینوی - انسان و خدا - فلسفه

۹- تفاوت نگرش « حکم » با « متکلمین » در مسئله « حسن و قبح » کدام است؟ (سراسری ۸۱)

۱) متکلمین به وسیله آن درباره همه هستی قضاوت می کنند ولی حکما آن را مربوط به زندگی انسان می دانند.

۲) متکلمین به وسیله آن درباره همه ی هستی قضاوت می کنند ولی آن را مربوط به خداوند متعال می دانند

۳) حکما حسن و قبح را عقلی می دانند ولی متکلمین آن را شرعی می پندارند

۴) حکما حسن و قبح را شرعی می دانند ولی متکلمین آن را عقلی می پندارند

۱۰- وجه اشتراک و اختلاف « فلاسفه ی مشاء » و « متکلمان » در این است که (سراسری ۸۰)

۱) در ارتباط عقل و فطرت اختلاف دارند ولی هر دو گروه فطرت را مقدم بر عقل می دانند.

۲) در ارتباط عقل و قلب اختلاف دارند ولی هر دو گروه عقل را مقدم بر قلب می دانند

۳) هر دو گروه صرفا بر استدلال عقلی تکیه می کنند ولی مبادی عقلی آنها مختلف است.

۴) هر دو گروه مبادی و اصول عقلی مشترکی دارند اما در نوع استدلال با هم اختلاف دارند.

۱۱- کدام یک از جریان های فکری در عالم اسلام چندان عنایتی به استدلال و برهان عقلی ندارد و چه کسی از نمایندگان مهم

این نوع تفکر است؟ (سراسری ۷۷)

۱) روش اشراقی - قطب الدین شیرازی

۲) روش اشراقی - ابوسعید ابوالخیر

۳) روش عرفانی - جلال الدین دوانی

۴) روش عرفانی - صدر الدین قونوی

۱۲- حکما « حسن و قبح » را مربوط به کدام مورد می دانند و « کلام » را چه می نامند؟ (سراسری ۷۷)

۱) تمام عالم هستی - فلسفه ی برهان

۲) تمام عالم هستی - فلسفه ی جدلی

۳) زندگی انسان - حکمت جدلی

۴) زندگی انسان - حکمت برهان

۱۳- کلام شیعه به واسطه ی کدام متفکر به اوج خود رسید و بیشتر رنگ فلسفی به خود گرفت؟ (سراسری ۷۷)

۱) خواجه نصیر الدین طوسی

۲) شیخ مفید

۳) سید مرتضی علم الهدی

۴) صدر المتألهین

۱۴- تفاوت روش « اشراقی » و « عرفانی » در کدام مورد است و مظهر و نماینده ی کامل عرفان اسلامی که عرفان را به

صورت یک علم مدون در آورد چه کسی است؟ (سراسری ۷۶)

۱) اشراق عنایتی به استدلال ندارد - محی الدین عربی

۳) عرفانی عنایتی به استدلال ندارد - محی الدین عربی

۴) عرفانی عنایتی به استدلال ندارد - خواجه عبدالله انصاری

۱۵- در زمینه وجه اختلاف یا اشتراک روش « سلوک عرفانی » با روش اشراقی کدام گزینه صحیح است؟ (سراسری ۷۳)

۱) اشراقی در پی کشف حقیقت است ولی آن دیگری در پی وصول به حقیقت

۲) هدف هر دو دو وصولی به حقیقت است

۳) اشراقی در پی رسیدن به حقیقت است ولی آن دیگری در پی کشف حقیقت است.

۴) هر دو ی آن ها استدلال را به کلی طرد می کنند

۱۶- اساس استدلال متکلمین غالبا بر استوار است. (سراسری ۷۳)

۱) قیاس

۲) حسن و قبح عقلی

۳) استقرا

۴) تمثیل

۱۷- نقطه ی تلاقی چهار روش فکری اسلامی چه نامیده می شود. (۷۰)

۱) حکمت عامیه

۲) حکمت متعالیه

۳) فلسفه ی عملی

۴) فلسفه ی متعارفه

۱- روش استدلالی متکلمین و فلاسفه مشاء را مقایسه کنید. متکلمان همانند فلاسفه مشاء صرفاً بر استدلال عقلی تکیه می کنند اما اصول و مبادی عقلی آنها با اصول و مبادی فلاسفه تفاوت عمده ای دارد. متکلمین حسن و قبح عقلی را در مورد همه عالم هستی بکار برده اما فلاسفه مشاء، آن را مربوط به زندگی انسان می دانند.

۲- وجوه اشتراک و اختلاف روش عرفانی و فلسفه اشراق را بنویسید.

هر دو گروه بر سیر و سلوک قلبی و مجاهدت درونی و تصفیه نفس برای کشف حقایق بهره می برند اما عرفا برخلاف اشراقیون به استدلال و برهان عقلی توجه چندانی ندارند و آن را تحقیر می کنند.

۳- عرفان و فلسفه مشاء را به لحاظ روش و موضوع با هم مقایسه کنید. روش عرفا سیر و سلوک قلبی و مجاهدت درونی و تصفیه نفس است اما روش فلاسفه مشاء استدلال و برهان عقلی است. فیلسوف می خواهد جهان را فهم کند؛ یعنی، تصویری صحیح و نسبتاً جامع از جهان در ذهن خود داشته باشد و خود جهانی شود عقلانی ولی عارف می خواهد با عشق و مجذوبیت به حقیقت هستی متصل شود. عارف در این سلوک روحی و معنوی خود را نیازمند برهان های عقلی نمی داند و راه عشق را هموارتر و نزدیک تر از راه عقل می شناسد. یا (فیلسوف می خواهد جهان را فهم کند و عارف می خواهد به کنه هستی برسد)

۴- عرفا و متکلمین چه نقشی در بارور کردن فرهنگ اسلامی داشتند؟ عرفان و کلام علاوه بر آنکه با مخالفت های خود به فلسفه اسلامی تحریک و رونق بخشیده اند، افق های تازه ای را هم پیش روی فلاسفه گشوده اند. بسیاری از مسائلی که در فلسفه اسلامی مطرح می شود، حاصل همین نزاع های فکری است.

۵- استدلال معتزله را در باب ثواب آخرت بنویسید. تکالیف دشوار دینی فقط و فقط برای نفع و فایده ما وضع شده است و آن نفع و فایده چیزی جز ثواب اخروی نیست؛ زیرا اولاً اگر هیچ غرضی در این تکالیف نباشد، عبث و بیهوده خواهد بود و کار عبث و بیهوده، زشت و قبیح است. ثانیاً ممکن نیست که این تکالیف ما سود و فایده ای برای خداوند داشته باشد؛ زیرا خداوند از این قبیل اغراض منزّه و پاک است.

نمونه سوالات متن تألیفی درس نهم

۱- تعیین کنید کدام گزینه صحیح و کدام یک غلط می باشد؟

الف) عارف می خواهد با عشق و مجذوبیت به حقیقت هستی متصل شود و آن را هموارتر و نزدیکتر از راه عقل می شناسد. درست

ب) شیخ مفید و سید مرتضی علم الهدی از متکلمان بزرگ شیعه هستند. درست

ج) محی الدین ابن عربی معروف به شیخ اکبر مظهر و نماینده کامل عرفان اسلامی است. درست

۲- جاهای خالی را با کلمات مناسب کامل کنید.

الف) حکما، فلسفه را حکمت و کلام را حکمت می نامند. برهانی - جدلی

ب) علم کلام و فلسفه مشاء هر دو صرفاً بر تکیه می کنند. استدلال عقلی

ج) متکلمان غالباً استدلال خود را بر اساس حسن و قبح استوار می کنند. عقلی

۳- به سوالات زیر پاسخ کوتاه دهید.

الف) مظهر و نماینده ی کامل عرفان اسلامی که عرفان را به صورت یک علم مدون در آورد چه کسی است؟ محی الدین ابن عربی

ب) کلام شیعه به واسطه ی کدام متفکر به اوج خود رسید و بیشتر رنگ فلسفی به خود گرفت؟ خواجه نصیرالدین طوسی

۴- به سوالات زیر پاسخ تشریحی دهید.

الف) روش کلامی برای حل مسایل چیست و چه تفاوتی با روش فلسفه مشاء دارد؟

متکلمان همانند فلاسفه مشاء صرفاً بر استدلال عقلی تکیه می کنند اما اصول و مبادی عقلی آنها با اصول و مبادی فلاسفه تفاوت عمده ای دارد و غالباً استدلال خود را بر اساس حسن و قبح عقلی استوار می کنند.

ب) تفاوت نگرش « حکم » با « متکلمین » در مسئله « حسن و قبح » را بنویسید.

متکلمین به وسیله آن درباره همه هستی قضاوت می کنند ولی حکما آن را مربوط به زندگی انسان می دانند.

عنوان درس دهم : صدر المتألهین

- محمد بن ابراهیم قوامی شیرازی ملقب به صدرالدین و صدر المتألهین و مشهور به ملاصدرا
- از اندیشمندان طراز اول ایران اسلامی به شمار می آید .
- با ظهور ملاصدرا در قرن یازدهم هجری دوران جدیدی در تفکر و حکمت اسلامی پدید آمد .
- اغلب حکما و عرفای بعد از وی یا شاگردان مستقیم او بودند یا شاگردان با واسطه و پیروان و شارحان و مدرسان حکمت او .

▪ آثار و تألیفات ملاصدرا :

- اسفار اربعه : بزرگترین و مشهورترین اثر ملاصدرا و دایره المعارف عظیم فلسفی
- شواهد الربوبیه ، حکمت عرشیه ، مبدا و معاد ، مشاعر ، مفاتیح الغیب ، رساله حشر ، رساله سه اصل ، شرح هدایه و اسرار الایات ، تعلیقات بر الهیات شفا ، تعلیقات بر حکمه الاشراق
- عقل و جهل : بیان سازگاری کامل عقل و دین در فقه شیعه (با توجه به روایات شیعه)

▪ مشرب تحقیق ملاصدرا :

- ❖ حکمت متعالیه ملاصدرا نقطه اتصال همه جریان های گوناگون فکری است .
- ❖ البته نباید پنداشت که حکمت متعالیه فلسفه ای التقاطی است و در آن شیوه های گوناگون فکری درهم آمیخته شده است .
- ❖ نبوغ و ابتکار ملاصدرا در این است که سه طریق برهان عقلی و شهود قلبی و وحی قرآنی را با هم ترکیب می کند و شیوه ای یگانه در تحقیق فلسفی به وجود می آورد .
- ❖ او نه مانند مشائیان است که عقل و برهان را بر هر کشف و شهودی رجحان می دهند و نه همچون اشراقیان که شهود قلبی را بر برهان عقلی مقدم می دانند .
- ❖ ملاصدرا هر دو روش مشایی و اشراقی را با یکدیگر به کار می گیرد و جدایی آنها را هرگز روا نمی داند .
- ❖ ملاصدرا در کتاب « اسفار » : از عادت صوفیان است که در احکام تنها به ذوق و وجدان اکتفا می کنند ولی ما بر آنچه برهان نداشته باشد ، اعتماد نمی کنیم .
- ❖ ملاصدرا در کتاب « مبدا و معاد » : حصول معارف و علوم بوسیله آمیختن طریقه حکیمان متاله مشایی با روش عارفان و حکیمان اشراقی میسر است .

نکاتی چند :

- ✚ علم لدنی علمی است که آدمی بدون واسطه بشر از خدا می آموزد و ماخوذ از قرآن : « آتیناه من لدنا علما » است .
- ✚ بسیاری از منسوبان به علم ، علم لدنی را انکار می کنند و می گویند هر چه غیر از آموزش و اندیشه حاصل شود علم نیست .
- ✚ سالکان و عارفان طریقت معتقدند علم لدنی از دیگر دانش ها قوی تر و استوارتر است .
- ✚ با توجه به شرح کتاب « الهدایه » نوشته اثیر الدین ابهری معلوم می شود ملاصدرا از علوم ریاضی بی اطلاع نبوده است .

▪ مخالفت ملاصدرا با دیدگاه متکلمان اسلامی در مورد ارتباط عقل و دین

❖ دیدگاه متکلمان اسلامی :

- ✓ متکلمان برای عقل در کنار دین ارزش مستقلی قائل نیستند .
- ✓ متکلمان معتقدند که عقل در خدمت شریعت است و تنها می تواند اصولی را که دین با یقین و اطمینان به ما آموخته است، به مدد استدلال اثبات کند.
- ✓ متکلمان معتقدند وظیفه و توانایی عقل تنها در دفاع از حقایق دین است.

❖ دیدگاه ملاصدرا

- ✓ صدرالمآلهین معتقد است که عقل و دین حقیقت واحدی هستند.
 - ✓ عقل و دین از یک منبع ازلی، یعنی ذات احدیت سرچشمه گرفته اند.
 - ✓ اگر عقل به درستی حرکت کند و همه موازین برهانی را مراعات نماید، هرگز به نتیجه مخالف دین منتهی نمی شود.
 - ✓ دین خداوند نیز هرگز حاوی مطلبی متعارض با ضروریات عقلی نیست.
 - ✓ ملاصدرا در کتاب « مبداء و معاد » می گوید :
- « عقل و دین در همه احکام خود با هم تطبیق دارند و حاشا که احکام شریعت انور با معارف یقینی و ضروری عقلی تعارض داشته باشد و افسوس به حال فلسفه ای که قوانین آن مطابق کتاب و سنت نباشد. »
- ✓ از دیدگاه ملاصدرا برهان عقلی مجرد از کشف و شهود عرفانی به حقیقت راه نمی برد و این هر دو بدون تطبیق بر وحی قرآنی و سنت نبوی و معارف امامان اثنی عشر به چشمه های زلال حقیقت منتهی نمی شوند.

▪ اسفار اربعه : مباحث فلسفی را با مراحل سیر و سلوک قلبی عرفا مطابقت داد و به آنها آهنگی یگانه بخشید.

مباحث فلسفی اسفار اربعه ملاصدرا	اسفار اربعه عرفا
<p>امور عامه فلسفی</p> <p>مباحث کلی درباره احوال وجود بما هو موجود</p> <p>مباحث مقدمه بحث توحید</p>	<p>من الخلق الی الحق : سالک می کوشد از طبیعت عبور کند و عوالم ماورای طبیعی را نیز پشت سر بگذارد تا به ذات حق واصل شود و میان خود و حق حجابی نیابد .</p>
<p>توحید ، خداشناسی ، صفات الهی</p>	<p>بالحق فی الحق : پس از آنکه سالک با نزدیکی به ذات حق او را شناخت، به کمک خود او به سیر در شئون و کمالات و اسما و صفات او می پردازد.</p>
<p>افعال باری :</p> <p>صدور موجودات از ذات حق و جریان فیض هستی در مراتب عقول و افلاک و نفوس</p>	<p>من الحق الی الخلق بالحق : در این مرحله، سالک به سوی خلق و میان مردم باز می گردد، اما این بازگشت به منزله جدا شدن و دور شدن از ذات حق نیست؛ بلکه او ذات حق را با همه چیز و در همه چیز می بیند.</p>
<p>نفس و معاد</p>	<p>فی الخلق بالحق : در این سیر، سالک به اذن پروردگار به هدایت مردم و کمک به آنها برای رسیدن به حق می پردازد.</p>

نمونه سوالات کنکور سراسری در سالهای گذشته درس دهم

۱- کدام عبارت مورد عقیده ملاصدرا نیست؟ (سراسری ۹۶)

(۱) عقل، دین و ذوق همگی راه های اطمینان بخشی دستیابی به حقیقت اند.

(۲) علم لدنی که سالکان طریقت آن را باور دارند، دانشی حقیقی و استوار است.

(۳) ارزش عقل تنها در خدمت به دین نیست بلکه رسول باطنی حق در وجود انسان است.

(۴) وقتی عقل به درستی حرکت کند به همان نتیجه ای می رسد که دین آن را معرفی می کند.

۲- کدام یک درباره « حکمت متعالیه » درست است؟ (خارج کشور ۹۳)

(۱) گاهی به آن چه برهانی نباشد نیز، اعتماد می کند. (۲) همواره عقل و برهان را بر کشف و شهود مقدم می داند.

(۳) عقل را در کنار دین، دارای ارزش مستقلی می داند. (۴) عقل را در خدمت شریعت می داند.

۳- کدام بیان در مورد علم لدنی درست نیست؟ (خارج کشور ۹۱)

(۱) علم لدنی بدون کتاب و معلم و اندیشه دریافت می شود و آموزش نقشی در آن ندارد.

(۲) به نظر همه حکیمان و فیلسوفان، علم لدنی از دیگر دانش ها قوی تر و استوارتر است.

(۳) در قرآن آیاتی وجود دارد که می توان در اثبات علم لدنی به آن استشهاد کرد.

(۴) به اعتقاد صدرالمتهلین امکان ندارد کسی قرآن را فهمیده باشد و علم لدنی را انکار کند.

۴- آنها که می گویند وظیفه و توانایی عقل تنها در دفاع از حقانیت دین است همان....اند که ملاصدرا نظر....آن را ابراز

داشت و در بزرگترین اثر فلسفی خود به نام...ابواب مباحث فلسفی را با مراحل سیر و سلوک قلبی عرفا مطابقت داد و

مباحث کلی درباره احوال موجود را از آن حیث که موجود است در سیر فکر ازاعلام کرد(سراسری ۸۹)

(۱) عارفان، مخالف، اسفار اربعه، حق به خلق (۲) متکلمان، موافق، شواهد الربوبیه، خلق به حق

(۳) متکلمان، مخالف، اسفار اربعه، خلق به حق (۴) عارفان، موافق، شواهد الربوبیه، حق به خلق

۵- ملاصدرا در تقریب ابواب مباحث فلسفی با مراحل سیر و سلوک قلبی عرفا، مباحث مربوط به « توحید، خداشناسی،

صفات الهی » و مباحث مربوط به « افعال باری تعالی یعنی صدور موجودات از ذات الهی و جریان فیض هستی در مراتب

عقول و فرشتگان » را به ترتیب درو.....همانگ ساخته است؟ (خارج کشور ۸۹)

(۱) سیر بالحق فی الحق - سیر فی الخلق بالحق (۲) سیر بالحق فی الحق - سیر من الحق الی الخلق بالحق

(۳) سیر من الحق الی الخلق بالحق - سیر فی الخلق بالحق (۴) سیر من الحق الی الخلق بالحق - سیر من الخلق الی الحق

۶- نیافتن حجاب میان خود و حق و پرداختن به هدایت مردم برای رسیدن به شئون و کمالات و اسماء حق در اسفار اربعه

صدراایی به ترتیب موصوف به سفر.....و سفر.....و سفر..... می باشد (خارج کشور ۸۷)

(۱) فی الخلق بالحق - بالحق فی الحق - من الخلق الی الحق (۲) من الخلق الی الحق - فی الخلق بالحق - بالحق فی الحق

(۳) من الخلق الی الحق - بالحق فی الحق - فی الخلق بالحق (۴) بالحق فی الحق - فی الخلق بالحق - من الخلق الی الحق

۷- سالک در کدام سفر ذات حق را در همه چیز و با همه چیز می بیند؟ (سراسری ۸۰)

(۱) فی الخلق بالحق (۲) بالحق فی الحق (۳) من الخلق الی الحق (۴) من الخلق الی الخلق بالحق

۸- صدرالمتهلین که مهمترین کتب خود را بر اساس اسفار اربعه عرفا تنظیم کرده است در مرحله سیر « من الحق الی

الخلق بالحق » به کدام مباحث فلسفی می پردازد؟(سراسری ۷۷)

(۱) نفس و معاد (۲) امور عامه (۳) توحید و خداشناسی (۴) افعال باری

۹- وی از اندیشمندان طراز اول ایران اسلامی است و با ظهور او در قرن ۱۱ هجری، دوران جدیدی در تفکر و حکمت

اسلامی پدید آمد که اغلب حکما و عرفای بعد از وی شاگردان بی واسطه یا با واسطه او هستند. (سراسری ۷۷)

۱) صدر المتألهین - مبداء و معاد ۲) صدر المتألهین - اسفار اربعه

۳) ملاهادی سبزواری - شرح منظومه ۴) ملاهادی سبزواری - مفاتیح الغیب

۱۰- مطابق اعتقادات عرفا در کدام مرحله پس از آنکه سالک ذات حق را در نزدیکی به او شناخت به کمک خود او سیر

در شئون و کمالات و اسماء او می پردازد و کدام مباحث فلسفی صدر المتألهین بر این مرحله تطبیق می کند (سراسری ۷۶)

۱) سفر بالحق فی الحق - افعال باری تعالی ۲) سفر بالحق فی الحق - مباحث توحید و صفات الهی

۳) سیر فی الخلق بالحق - مباحث توحید و صفات الهی ۴) سیر فی الخلق بالحق - افعال باری تعالی

۱۱- بر اساس سلوک فکری مرحوم ملاصدرا « نفس و معاد » در کدام سفر عارف قرار می گیرد؟ (سراسری ۷۳)

۱) فی الخلق بالحق ۲) بالحق فی الحق ۳) من الخلق الی الحق ۴) من الحق الی الخلق بالحق

تمرینات :

۱- مشرب و روش میرداماد را بنویسید .

میرداماد فیلسوفی مشایی بود که می خواست حکمت مشاء را با حکمت اشراق در آمیزد و فلسفه مشاء را به روش اشراقی تفسیر کند.

۲- روش تحقیق حکمت متعالیه را به اختصار بنویسید. فلسفه ای که ملاصدرا بنیان گذاشت و آن را رسماً حکمت متعالیه نامید در واقع نقطه اتصال همه جریان های گوناگون فکری است. البته نباید پنداشت که حکمت متعالیه فلسفه ای التقاطی است و در آن شیوه های گوناگون فکری درهم آمیخته شده است . درواقع، نبوغ و ابتکار ملاصدرا در این است که سه طریق برهان عقلی و شهود قلبی و وحی قرآنی را با هم ترکیب می کند و شیوه ای یگانه در تحقیق فلسفی به وجود می آورد. او نه مانند مشائیان است که عقل و برهان را بر هر کشف و شهودی رجحان می دهند و نه مانند اشراقیان که شهود قلبی را بر برهان عقلی مقدم می دانند. ملاصدرا هر دو روش را با هم به کار می گیرد وجدایی آنها را هرگز روا نمی داند.

۳- نظر ملاصدرا و متکلمان را درباره عقل به اختصار شرح دهید. ملاصدرا با نظر متکلمان درباره عقل مخالف است . متکلمان برای عقل در کنار دین ارزش مستقلی قائل نیستند و معتقدند که عقل در خدمت شریعت است و تنها می تواند اصولی را که دین با یقین و اطمینان به ما آموخته است، به مدد استدلال اثبات کند؛ یعنی، وظیفه و توانایی عقل تنها در دفاع از حقانیت دین است . در مقابل، صدر المتألهین معتقد است که عقل و دین حقیقت واحدی هستند و از یک منبع ازلی، یعنی ذات احدیت سرچشمه گرفته اند . اگر عقل به درستی حرکت کند و همه موازین برهانی را مراعات نماید، هرگز به نتیجه ای مخالف دین منتهی نمی شود . دین خداوند نیز هرگز حاوی مطلبی متعارض با ضروریات عقلی نیست .

۴- اسفار اربعه عرفا و حکمت متعالیه را با هم مقایسه کنید.

سفر من الخلق الی الحق عرفا شامل مباحث کلی درباره احوال موجود از آن حیث که موجود است . درواقع، این مباحث مقدمه بحث توحید است. (امور عامه فلسفه)

سفر بالحق فی الحق عرفا شامل مباحث توحید و خداشناسی و صفات الهی.

سفر من الحق الی الخلق بالحق عرفا شامل مباحث افعال باری یعنی صدور موجودات از ذات الهی و جریان فیض هستی در مراتب عقول و فرشتگان و افلاک و نفوس .

سیر فی الخلق بالحق عرفا شامل مباحث نفس و معاد .

عنوان درس یازدهم : مبانی حکمت متعالیه

یادآوری :

- ❖ در درس سوم ، « **مبانی حکمت مشاء (۱)** » آموختیم که **حکما** ، میان **وجود و ماهیت** اشیا قائل به **تمایز** بودند .
- ❖ حکما عقیده داشتند که وقتی ما با واقعیتی خارج از ذهن خود روبه رو می شویم و آن را ادراک می کنیم، این ادراک را در قالب **قضیه ای مرکب از موضوع و محمول** بیان می نماییم.
- ❖ در قضیه «ستاره هست» واقعیت ستاره که واقعیتی است یگانه، در ذهن ما به دو مفهوم جداگانه تجزیه می شود: « **ستاره** » ، « **هست** ». در اینجا ذهن که مُدرک اشیاست، در فعالیت خود، هر واقعیت خارجی را به دو جزء تقسیم می کند: ۱- **چیستی** (ماهیت) ۲ هستی (وجود) این دو جزء، **دو مفهوم متفاوت** اند.
- ❖ از میان دو مفهوم ، وجود و **ماهیت** ، تنها یکی از این دو به درستی، واقعیت آن شیء را نمایان می کند و مفهوم دیگر، حاصل فعالیت ذهن است و جنبه انتزاعی دارد.
- ❖ سوالی که اکنون در این درس « **مبانی حکمت متعالیه** » مطرح می شود این است :
 - ✓ کدام یک از این دو مفهوم، یعنی ماهیت و وجود به راستی به واقعیت یگانه اشیا اشاره دارد؟
 - ✓ کدام یک شیء خارجی را نشان می دهد و **کدام یک ناشی از فعالیت ذهن است؟**
 - ✓ آیا **واقعیت و عینیت**، مابه ازاء مفهوم وجود است یا مابه ازاء مفهوم **ماهیت**؟

▪ اصالت وجود

- ❖ کسانی که وجود را اصل می دانند، **ماهیت را نتیجه انتزاع ذهن و امری اعتباری** می دانند .
- ❖ طرفداران اصالت وجود معتقدند، ذهن، مفهوم ماهیت را به تبع وجود، نزد خود می سازد و اعتبار می کند.
- ❖ بیت « وجود اندر کمال خویش جاری است تعین ها امور اعتباری است » :
 - ✓ دال بر اصالت وجود و اعتباری بودن ماهیت است .
 - ✓ مقصود از « **تعین** ها » همان « ماهیت » است .

▪ اصالت ماهیت :

- ❖ کسانی که **ماهیت را اصل** می دانند، وجود را نتیجه انتزاع ذهن و امری اعتباری می دانند .
- ❖ طرفداران اصالت ماهیت معتقدند، ذهن، مفهوم وجود را به تبع ماهیت، نزد خود می سازد و اعتبار می کند.

▪ اشتراك مفهوم و وحدت حقيقت وجود :

- ❖ اصولاً ماهيات، كثير و مختلف اند، اما مفهوم وجود امری واحد و مشترك است.
- ❖ نتیجه فرض و پذیرش اصالت ماهیت « ماهیت ها واقعیت جهان را شکل دهند » :
- ✓ سیمای جهان نزد ما شبیه به یک جدول با خانه های بی شمار خواهد بود که هر خانه شکل و اندازه ای متمایز از خانه های دیگر دارد.
- ✓ جهانی سرشار از تنوع و اختلاف را خواهیم داشت که موجودات در آن ذاتاً از یکدیگر متمایز و متفاوت اند.
- ✓ تفاوت و کثرت اشیا به روشنی قابل تبیین عقلانی است؛ زیرا ماهیت ها، ذاتاً مختلف و متنوع اند.

نتیجه فرض و پذیرش اصالت وجود :

- وجود مفهومی است که درباره هر چیزی که به کار رود، معنایی یکسان دارد.
- مفهوم وجود مشترک معنوی است با این دیدگاه تمام زوایای جهان را حقیقتی یگانه و مشترک یعنی وجود برمی کند.
- اشتراك معنوی وجود و اثبات این امر که آنچه در خارج اصالت دارد وجود است نه ماهیت، این نتیجه را در بر دارد که اشیا با آنکه از حیث خواص و آثار مختلف اند، همه از آن جهت که موجوداند یک حقیقت اند.
- این حقیقت همان اصل هستی اشیاست و اشیا و موجودات مختلف در حقیقت هستی با هم وحدت دارند.

▪ تشکیک وجود « نظریه وحدت در عین کثرت و کثرت در عین وحدت »

- ❖ از دستاورد های حکمت متعالیه است .
- ❖ راه حل حکمت متعالیه و تفسیر آن برای اختلاف میان اشیا .
- ❖ مطابق این دیدگاه صدرایی ، اختلاف موجودات در شدت و ضعف مرتبه وجودی آنهاست ولی همه موجودات در اصل وجود با هم وحدت دارند . « وحدت در اصل وجود اما اختلاف در مراتب وجود »
- ❖ در موجودات ریشه کثرت و تعدد به شدت و ضعف در مراتب وجود باز می گردد.
- ❖ اگر در عالم وحدت حاکم است اختلافات اشیا از حیث آثار و خواص بر اساس این نظریه (تشکیک وجود) قابل توجیه است، شبیه نور که شدت و ضعف دارد .
- ❖ این نظریه هم اصل وحدت موجودات را بیان می کند و هم کثرت آنها تفسیر می نماید.
- ❖ پس هر موجود در یکی از مراتب تشکیکی وجود قرار دارد و دامنه یا حد وجودی او، همان آثار و خواصی است که از وی ظاهر می گردد.

در هزاران جام گوناگون شرابی بیش نیست گرچه بسیارند انجم آفتابی بیش نیست
گرچه برخیزد ز آب بحر موجی بی شمار کثرت اندر موج باشد لیک آبی بیش نیست

▪ **تعریف مفهوم کلی متواپی و مفهوم کلی مشکک**

❖ مفهوم کلی متواپی: یک مفهوم به یک اندازه بر افراد خود صدق می کند.

« صدق مفهوم بر افراد خود به یک اندازه » مانند مفهوم انسان، حیوان بر افرادشان (معمولا شامل اسامی یک جنس)

❖ مفهوم کلی مشکک: صدق یک مفهوم بر افرادش یکسان نیست؛ بلکه بر یک فرد، شدیدتر، مقدم تر یا سزاوارتر از صدق آن بر فرد دیگر است.

« صدق مفهوم بر افراد خود همراه با شدت و ضعف مانند سفیدی، شیرینی (معمولا شامل صفات و قابل استعمال با «تر» و «ترین» به عنوان نمونه سفید تر، سفیدترین، شیرین تر، شیرین ترین)

▪ **اشترک لفظی: لفظ یکی اما معانی متعدد مانند لفظ شیر**

▪ **اشترک معنوی: لفظ دارای یک معنا است و در همه موارد یکسان و به همان معنا به کار می رود.** مانند انسان، حیوان

▪ **نظریه فقر وجودی: «امکان فقری» ملاصدرا**

❖ در باب «ملاک نیازمندی معلول به علت» است.

❖ **نگرش اصالت وجود** به جهان ریشه نیازمندی به علت را در **ماهیت و امکان** آن یعنی نسبت مساوی ماهیت به وجود و عدم **جست و جو نمی کند.**

❖ **نگرش اصالت وجود** به جهان ریشه نیازمندی به علت را در **حاق واقعبیت** یعنی وجود و هستی می جوید.
❖ معلولیت و وابستگی موجودات، ناشی از ضعف مرتبه وجود آنهاست.
❖ وابستگی و احتیاج در وجود، ریشه در نقص و فقدان دارد.

❖ هر اندازه که موجودی از نظر رتبه پایین تر باشد و شدت وجودی کمتری داشته باشد، ناقص تر و در نتیجه وابسته تر به مراتب مافوق خویش است.

❖ **ملاک نیازمندی معلول به علت** را باید در **ضعف و نقص مرتبه وجودی** آن دانست.

❖ اگر وجودی در مرتبه خود از چنان شدتی برخوردار باشد که هیچ نقص و ضعفی در آن متصور نباشد، غنای ذاتی دارد و بی نیاز مطلق است؛ به تعبیر قرآن کریم «**صمد**» است و ماسوای او که همه در درجات مادون وجود قرار دارند، نسبت به آن وجود بی نیاز و مطلق عین فقر و نیازمندی هستند. اوست علت حقیقی جهان و غیر او همه فقیر و محتاج و لذا معلول اند.

❖ «**يا ايها الناس انتم الفقراء الى الله واللّهُ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ**»

❖ جهان هستی یکپارچه نیاز و تعلق به ذات الهی است و هیچ استقلالی از خود ندارد. اگر ذات الهی آنی پرتو عنایت خویش را باز گیرد، کل سلسله مراتب وجود محو و نابود می گردد و نور موجودات خاموش می شود.

❖ ملاصدرا می فرماید:

درون مغز او روشن چراغی است	به هر جا دانه ای در باغ و راغی است
وگرنه هیچ ذره نیست بی نور	بود نامحرمان را چشم و دل کور
که چون خورشید یابی جمله ذرات	بخوان تو آیه نور السموات
یکی نوری است تابان گشته زان پاک	که تا دانی که در هر ذره خاک

▪ خدشناسی درپرتو اصول حکمت متعالیه

- ❖ درپرتو اصول حکمت متعالیه، شناخت فلسفی و عقلی نسبت به آفریدگار جهان به اوج خود می رسد.
- ❖ وجود، حقیقی ترین واحد در کل جهان هستی است.
- ❖ ذات الهی برترین و شدیدترین مرتبه وجود است.
- ❖ وجود خدا مطلق و نامتناهی است و به هیچ قید و شرطی مقید و محدود نیست.
- ❖ ذات حق جامع همه کمالات هستی است و کمالات او نامحدود است.
- ❖ همه موجودات در هر رتبه و درجه ای که باشند، عین فقر و نیاز هستند و هرگز شدت وجود آنها را با ذات حق نمی توان قیاس کرد.
- ❖ نقص وجود موجودات پرده ای است که وجود نامتناهی حق را می پوشاند.
پرده ندارد جمال، غیر صفات جلال
نیست بر آن رخ نقاب، نیست بر آن مغز پوست
حجاب روی تو هم روی توست در همه حال
نهان ز چشم جهانی زبسی که پیدایی
- ❖ موجودات عالم همه از حیث وجود خود، ذات الهی را نمایان می سازند و از حیث نقص و نیاز خود او را پنهان می کنند.

« هو الاول و الاخر هو الظاهر و الباطن »

او هم اول است و هم آخر، هم ظاهر است و هم باطن.

جهان جمله فروغ نور حق دان
حق اندر وی زیدایی است پنهان

نمونه سوالات کنکور سراسری در سالهای گذشته درس یازدهم

۱- کدام عبارت اساس تفاوت نظر ملاصدرا و مشائیان را در بحث نیاز به علت بیان می کند؟ (سراسری ۹۷)

- (۱) امکان چیزی جز فقر و نیاز نیست.
(۲) ملاک نیازمندی در خود وجود است
(۳) ریشه اصلی نیازمندی معلولیت یک موجود است (۴) فقط وجود می تواند ماهیت را از حالت تساوی خارج کند.

۲- بر اساس اعتقاد به اصالت وجود ، آثار مختلف موجودات را بهتر است به کدام مورد استنا کنیم؟ (خارج کشور ۹۷)

- (۱) مرتبه وجودی هر موجود.
(۲) نوع هر موجود
(۳) حقیقت وجود هر موجود
(۴) خود مفهوم وجود

۳- کدام مورد در توضیح مفهوم اصالت در بحث اصالت وجود یا ماهیت مناسب تر است ؟ (سراسری ۹۶)

- (۱) آن چیز که قائم به چیز دیگر نیست
(۲) مفهومی که دارای منشاء واقعی است
(۳) چیزی که دارای نوعی مصداق باشد
(۴) آنچه واقعیت را تشکیل می دهد

۴- کدام مورد ، عبارت زیر را به درستی کامل می کند ؟

- اگر وجود و ماهیت هر دو اعتباری باشند ، آن گاه (خارج کشور ۹۶)
(۱) درک تفاوت آن دو غیرممکن خواهد بود.
(۲) یگانه موجود واقعی ذات خداوند خواهد بود.
(۳) همه چیزها یافته های ذهنی ما خواهد بود.
(۴) وجود حقیقی ، چیزی غیر از آنها خواهد بود.

۵- کدام عبارت را می توان بیانگر نظر ملاصدرا دانست؟ (خارج کشور ۹۵)

- (۱) ماهیت گوناگون انعکاسی از دامنه وجودی موجودات هستند.
(۲) نقص وجود موجودات در نهایت به امکان ذاتی آنها باز می گردد.
(۳) موجودی که وجود برای ذات او ضرورت داشته باشد، واجب الوجود و غنی الذات است.
(۴) با توجه به اینکه اصل هستی موجودات یکی است، هیچ موجودی حجاب هستی حق نیست.

۶- « صمد » و « فقیر » در قرآن، با دیدگاه مشایی، صدرایی و کلامی به ترتیب معادلند با: (خارج کشور ۹۳)

- (۱) موجود قدیم و موجود حادث - بی نیاز مطلق و نیازمند - خالق و مخلوق
(۲) واجب الوجود و ممکن الوجود - وجود مطلق و مراتب وجود - قدیم و حادث
(۳) واجب الوجود و ممکن الوجود - وجود مطلق و ماهیات ممکن الوجود - قدیم و حادث
(۴) واجب الوجود و موجود حادث - وجود مطلق و مراتب وجود - خالق و موجود حادث
۷- مطابق با دیدگاه اصالت ماهیتی..... (سراسری ۹۲)

- (۱) توضیح اختلاف خواص و آثار موجودات مشکل است . (۲) موجودات متنوع جهان، در اصل خود یک چیز هستند.
(۳) تفاوت اشیا به راحتی قابل تبیین عقلانی است
(۴) ماهیات، هنگام شناخت واقعیات به ذهن می آیند.

۸- کدام یک با مضمون بیت « گرچه برخیزد ز آب بحر موجی بی شمار / کثرت اندر موج باشد لیک آبی بیش نیست » ارتباط بیشتری دارد؟ (خارج کشور ۹۲)

۱) جهان، موجودات بیشماری را با تنوع بی حد صفات و خصوصیات آن ها شامل می گردد.

۲) همان حقیقتی که باعث وحدت و یگانگی موجودات است، عامل تنوع بی شمار موجودات است.

۳) موجودات گوناگون چون امواج دریا هستند، هر چند بسیارند اما همگی به یک جهان تعلق دارند.

۴) در عالم، وحدت حاکم است و موجودات از حیث موجود بودن ، حقیقت واحدی را تشکیل می دهند

۹- اشتراک و وحدت به ترتیب اوصاف ... و وجود هستند و معتقدان به اصالت ماهیت یا وجود به ترتیب باید

بتوانند یا موجودات را تبیین عقلانی کنند. (خارج کشور ۹۱)

۱) مفهوم - حقیقت - وحدت - کثرت

۲) مفهوم - حقیقت - کثرت - وحدت

۳) حقیقت - مفهوم - وحدت - کثرت

۴) حقیقت - مفهوم - کثرت - وحدت

۱۰- دقت در آیه شریفه « یا ایها الناس انتم الفقراء الی الله و الله هو الغنی الحمید » اندیشمند بزرگ جهان اسلام،

را موفق به طرح نظریه که از ثمرات بحث اصالت می باشد، نمود. (خارج کشور ۹۰)

۱) علامه طباطبایی - امکان فقری - ماهیت

۲) صدر المتألهین - امکان فقری - ماهیت

۳) علامه طباطبایی - فقر وجودی - وجود

۴) صدر المتألهین - فقر وجودی - وجود

۱۱- آنگاه که سیمای جهان نزد ما شبیه به یک جدول با خانه های بی شمار باشد که هر خانه شکل و اندازه متمایز

از خانه های دیگر داشته باشد، زمانی است که (سراسری ۸۸)

۱) اصالت وجود مبنای نگرش ما به جهان قرار می گیرد

۲) اصالت ماهیت مبنای نگرش ما به جهان واقع می شود

۳) اشتراک مفهوم و وحدت حقیقت وجود، مورد توجه ما است

۴) اشتراک معنوی و لفظی وجود ماهیت برای مان مطرح می شود

۱۲- کاربرد الفاظ " انسان " ، " شیر " و " کتاب " در مصادیق خود به ترتیب ، مشترک... و مشترک... و مشترک....

اند و وحدت دهنده به اشیای متفاوت در خواص و آثار است و اطلاق یک مفهوم کلی به یک اندازه بر افراد و

مصادیقش نام دارد. (سراسری ۸۷)

۱) لفظی، معنوی، لفظی، ماهیت، مشکک

۲) معنوی، لفظی، معنوی، ماهیت، متواطی

۳) لفظی، معنوی، لفظی، وجود، مشکک

۴) معنوی، لفظی، معنوی، وجود، متواطی

۱۳- آن گاه که واقعیت و عینیت را ما به ازاء مفهوم وجود بدانیم ، چه چیز اثبات شده است و اگر مفهومی به یک اندازه بر

افراد خود صدق کند ، کدام مفهوم تحقق پیدا کرده است ؟ (سراسری ۸۶)

۱۴- مفاهیم گوناگونی که در قضایای منطق موضوع قرار می گیرند و محمول واحدی که در قضایای منطقی بر موضوعات گوناگون قابل اطلاق است به ترتیب ... نامیده می شود و هر کدام به ترتیب موصوف به ... می باشند؟ (سراسری ۸۵)

- (۱) وجود، ماهیت، متواطی، مشکک
(۲) وجود، ماهیت، مشکک، متواطی
(۳) ماهیت، وجود، مشکک، متواطی
(۴) ماهیت، وجود، متواطی، مشکک.

۱۵- کاربرد مفهوم کلی انسان بر افرادش و کاربرد مفهوم کلی حیوان بر افرادش به ترتیب، موصوف به کدام وصف است؟ (سراسری ۸۴) (۱) مشکک - متواطی (۲) متواطی - متواطی (۳) متواطی - مشکک (۴) مشکک - مشکک.

۱۶- محمول واحدی که تمام ... را شامل می شود همان ... است که امری ... می باشد. (سراسری ۸۴)

- (۱) واقعیات - وجود - مشکک و ذومراتب .
(۲) موجودات - ماهیت - مشکک و ذومراتب .
(۳) موجودات - ماهیت - مطلق و تشکیک ناپذیر .
(۴) واقعیات - وجود - مطلق و تشکیک ناپذیر .

۱۷- نظریه « وحدت در عین کثرت و کثرت در عین وحدت » مربوط به کدام بحث و از دستاوردهای کدام مشرب فکری است؟ (سراسری ۸۱)

- (۱) تشکیک وجود - حکمت اشراق
(۲) تشکیک وجود - حکمت متعالیه
(۳) اصالت وجود - حکمت متعالیه .
(۴) اصالت وجود - حکمت مشاء .

۱۸- با پذیرش کدام اصل فلسفی، جهانی سرشار از تنوع و اختلاف خواهیم داشت که موجودات در آن ذاتاً از یکدیگر متمایزند و چه کسی معتقد به این نظریه بود؟ (سراسری ۸۰)

(۱) اصالت ماهیت - میرداماد (۲) اصالت ماهیت - ابن سینا (۳) اصالت وجود - صدرالمتألهین. (۴) اصالت وجود - میرداماد .

۱۹- در منظر اصالت وجود و تشکیک وجود، ملاک نیازمندی معلول به علت کدام است؟ (سراسری ۷۸)

- (۱) امکان ماهوی (۲) امکان فقری (۳) امکان ذاتی. (۴) امکان اشرف

۲۰- راه حل حکمت متعالیه و تفسیر آن از اختلافی که در اشیاء و آثار دیده می شود، بر کدام نظریه فلسفی استوار است؟ (۷۷)

- (۱) اصالت وجود (۲) اشتراک معنوی وجود (۳) تشکیک وجود. (۴) تمایز ذهنی وجود و ماهیت .

۲۱- کدام مورد از ثمرات عالی اصالت وجود است و مربوط به کدام بحث فلسفی است؟ (سراسری ۷۵)

- (۱) امکان ذاتی - علت و معلول
(۲) امکان فقری - حدود و قدم
(۳) حدود وجودی - امکان و وجوب
(۴) فقر وجودی - علت و معلول

۲۲- از بیت: «وجود اندر کمال خویش جاری است تعیین ها امری اعتباری است» کدام گزینه استفاده می شود که مورد تأیید حکمت متعالیه است (سراسری ۷۵)

- (۱) ذهن مفهوم وجود را به تبع ماهیت نزد خود می سازد ولی وجود امری اعتباری است
(۲) ذهن مفهوم ماهیت را به تبع وجود نزد خود می سازد ولی وجود اصیل است.
(۳) ماهیت و وجود در عالم ذهن متغیرند ولی در خارج اتحاد دارند.
(۴) ماهیت و وجود در عالم ذهن متغیرند ولی در خارج اتحاد دارند.

۲۳- مطابق بحث اصالت وجود، اگر در عالم وحدت حاکم است، اختلافات اشیاء از حیث آثار و خواص بر اساس

کدام نظریه قابل توجیه است؟ (سراسری ۷۵)

(۱) اصالت وجود (۲) اشتراک معنوی وجود (۳) تشکیک وجود (۴) تمایز ذهنی وجود و ماهیت.

۲۴- این بیت دلالت بر اصالت چه چیز دارد و منظور از «تعیین ها» چیست؟

«وجود اندر کمال خویش جاری است تعین ها امری اعتباری است» (سراسری ۷۴)

(۱) وجود - ماهیت (۲) ماهیت - وجود (۳) ماهیت - ماهیت. (۴) وجود - وجود

۲۵- کدام یک از مسایل فلسفی به طور مستقیم از اثبات اشتراک معنوی وجود و اصالت آن نتیجه گیری می شود؟ (سراسری ۷۳)

(۱) وحدت و کثرت وجود (۲) مغایرت وجود با ماهیت (۳) عینیت و ذهنیت وجود. (۴) بداهت مفهوم وجود.

۲۶- با پذیرش اشتراک معنوی وجود و اثبات اینکه آنچه در خارج اصالت دارد وجود است نه ماهیت، پذیرش کدام اصل

مورد تایید عقل است؟ (سراسری ۷۲)

(۱) سنخیت و ضرورت علت و معلول (۲) مفهوم وجود بدیهی و غیر قابل تعریف است

(۳) وجود همیشه در ذهن عارض ماهیت است (۴) وحدت در عین کثرت و کثرت در عین وحدت

۲۷- نظریه «وحدت در عین کثرت و کثرت در عین وحدت» عبارتست از وحدت در اصل: (سراسری ۶۹)

(۱) وجود و تشکیک در ماهیت (۲) ماهیت و اختلاف در مراتب آن

(۳) ماهیت و کثرت در وجود (۴) وجود و اختلاف در مراتب آن.

۲۸- کدام گزینه بیانگر نظر میرداماد است؟ (سراسری ۶۹)

(۱) ماهیت در خارج از ذهن واقعیت دارد و وجود نتیجه انتزاع ذهن از آن است.

(۲) وجود در خارج از ذهن واقعیت دارد و ماهیت نتیجه انتزاع ذهن از آن است

(۳) وجود و ماهیت هر دو در خارج از ذهن واقعیت دارند.

(۴) وجود و ماهیت هر دو اعتباری بوده و مقول به تشکیک اند.

تمرینات

۱- اصول زیر را شرح دهید.

اصالت وجود: وجود امری حقیقی و ماهیت امری اعتباری و نتیجه انتزاع ذهن است و ذهن مفهوم ماهیت را به تبع وجود نزد خود می سازد

اصالت ماهیت: ماهیت امری حقیقی و وجود امری اعتباری و نتیجه انتزاع ذهن است و ذهن مفهوم وجود را به تبع ماهیت نزد خود می سازد.

تشکیک وجود: نظریه ای که هم اصل وحدت موجودات را بیان می کند و هم کثرت آنها را تفسیر می نماید و معروف به نظریه وحدت در عین کثرت و کثرت در عین وحدت است

فقر وجودی: از ثمرات عالی اصالت وجود است. طبق این نظریه ملاک نیازمندی معلول به علت در نقص و ضعف مرتبه وجودی آن موجود و جهان هستی یک پارچه فقر و نیازمند حق است. یا ایها الناس انتم الفقراء الی الله و الله هو الغنی و الحمید.

۲- نظریه تشکیک وجود که هم اصل ... را بیان می کند و هم ... آنها را تفسیر می نماید نظریه ... خوانده می شود

. وحدت- کثرت - وحدت در عین کثرت و کثرت در عین وحدت

۳- ملاک نیازمندی معلول به علت را از نظر ملاصدرا و ابن سینا مقایسه کنید. ملاک نزد ملاصدرا امکان فقری یا فقر وجودی است اما نزد ابن سینا امکان ذاتی است

۴- اصطلاحات زیر را شرح دهید:

الف) اشتراک معنوی وجود:

وجود مفهومی است که درباره هر چیزی که به کار رود معنایی یکسان دارد؛ یعنی مفهوم وجود مشترک معنوی است

ب) وحدت حقیقت وجود:

اصولاً ماهیات، کثیر و مختلفند اما وجود امری واحد و مشترک است. تمام زوایای جهان را حقیقتی یگانه و مشترکی یعنی وجود پر می کند

۵- در پرتو اصول حکمت متعالیه خداشناسی را شرح دهید.

در پرتو اصول حکمت متعالیه، شناخت فلسفی و عقلی نسبت به آفریدگار جهان به اوج خود می رسد. وجود، حقیقی ترین واحد در کل جهان هستی است. ذات الهی برترین و شدیدترین مرتبه وجود است. وجود خدا مطلق و نامتناهی است و به هیچ قید و شرطی مقید و محدود نیست. ذات حق جامع همه کمالات هستی است و کمالات او نامحدود است. همه موجودات در هر رتبه و درجه که باشند، عین فقر و نیاز هستند و هرگز شدت وجود آنها را با ذات حق نمی توان قیاس کرد. نقص وجود موجودات پرده ای است که وجود نامتناهی حق را می پوشاند. موجودات عالم همه از حیث وجود خود، ذات الهی را نمایان می سازند و از حیث نقص و نیاز خود او را پنهان می کنند.

نمونه سوالات متن تالیفی درس یازدهم

۱- تعیین کنید کدام گزینه صحیح و کدام یک غلط می باشد؟

الف) محمول واحدی که تمام واقعیات را شامل می شود همان وجود است که امری مشکک می باشد. درست
ب) با پذیرش اصالت وجود، جهانی سرشار از تنوع و اختلاف خواهیم داشت که موجودات در آن ذاتاً از یکدیگر متمایزند.

نادرست

ج) اگر وجود و ماهیت هر دو اعتباری باشند، آن گاه باب ذهن ما به روی شناخت واقعیات به کلی مسدود می شود. درست
د) در بحث اصالت وجود و ماهیت باید گفت که تنها یکی از این دو مفهوم به درستی، واقعیت آن شیء را نمایان می کند و مفهوم دیگر، حاصل فعالیت ذهن است و جنبه انتزاعی دارد. درست

۲- جاهای خالی را با کلمات مناسب کامل کنید.

الف) ماهیت گوناگون انعکاسی از دامنه وجودی موجودات هستند بیانگر نظر است. ملاصدرا

ب) اگر وجود و ماهیت هر دو اعتباری باشند، آن گاه همه چیزها یافته های ما خواهد بود. ذهنی

ج) اشتراک و وحدت به ترتیب اوصاف ... و وجود هستند و معتقدان به اصالت ماهیت یا وجود به ترتیب باید بتوانند یا موجودات را تبیین عقلانی کنند. مفهوم - حقیقت - وحدت - کثرت

د) آنگاه که سیمای جهان نزد ما شبیه به یک جدول با خانه های بی شمار باشد که هر خانه شکل و اندازه متمایز از خانه های دیگر داشته باشد، زمانی است که اصالت مبنای نگرش ما به جهان واقع می شود. ماهیت

۳- به سوالات زیر پاسخ کوتاه دهید.

الف) بیت « وجود اندر کمال خویش جاری است تعین ها امری اعتباری است » دلالت بر اصالت چه چیز دارد و منظور از « تعین ها » چیست؟ دلالت بر اصالت وجود و منظور از تعین همان ماهیت است.

ب) به ترتیب موجودات عالم از چه جهتی، ذات حق را نمایان می سازند و از چه جهتی نقص و نیاز خود او را پنهان می کنند؟ موجودات عالم همه از حیث وجود خود، ذات حق را نمایان می سازند و از حیث نقص و نیاز خود او را پنهان می کنند.

۴- به سوالات زیر پاسخ تشریحی دهید.

الف) ملاصدرا با قبول اصل « اصالت وجود » مسأله تنوع و گوناگونی موجودات را چگونه تبیین نموده است؟ و نام دیگر نظریه او در این باره چیست؟

ب) نظریه « نظریه وحدت در عین کثرت و کثرت در عین وحدت » متعلق به کدام یک از حکمای اسلامی است؟ آن را توضیح دهید.

ملاصدرا- هر چند وجود، حقیقتی واحد است، اما این حقیقت واحد، شدت و ضعف دارد و به اصطلاح منطقیان، حقیقتی مشکک است؛ یعنی، وجود مراتب و درجات مختلف دارد. اختلاف موجودات در شدت و ضعف مرتبه وجودی آنهاست ولی همه موجودات در اصل وجود با هم وحدت دارند. تشکیک وجود و اختلاف در مراتب آن نظیر اختلاف نور قوی و ضعیف است. نور حقیقتی یگانه است، ولی شدت و ضعف دارد و همین اختلاف در شدت و ضعف، موجب تمایز نورهای گوناگون از یکدیگر می شود. در عین حال، شدت و ضعف نور از حقیقت نور خارج نیست؛ یعنی، چنین نیست که نور در اثر ترکیب با غیر خودش دچار شدت و ضعف شده باشد و مثلاً نور ضعیف در اثر ترکیب نور قوی با غیر خودش یعنی تاریکی به وجود آمده باشد؛ زیرا تاریکی چیزی جز « نبود نور » نیست و « نبود نور » چیزی نیست که بتواند با نور قوی ترکیب شود. نام دیگر این نظریه وحدت در عین کثرت و کثرت در عین وحدت است.

ب) نظریه « فقر وجودی » یا امکان فقری ملاصدرا را توضیح دهید.

معلولیت و وابستگی موجودات، ناشی از ضعف مرتبه وجود آنهاست. وابستگی و احتیاج در وجود، ریشه در نقص و فقدان دارد. هر اندازه که موجودی از نظر رتبه پایین تر باشد و شدت وجودی کمتری داشته باشد، ناقص تر و در نتیجه وابسته تر به مراتب مافوق خویش است. پس ملاک نیازمندی معلول به علت را باید در ضعف و نقص مرتبه وجودی آن دانست. اگر وجودی در مرتبه خود از چنان شدتی برخوردار باشد که هیچ نقص و وضعی در آن متصور نباشد، غنای ذاتی دارد و بی نیاز مطلق است؛ به تعبیر قرآن کریم « صمد » است و ماسوای او که همه در درجات مادون وجود قرار دارند، نسبت به آن وجود بی نیاز و مطلق عین فقر و نیازمندی هستند.

عنوان درس دوازدهم : علامه طباطبایی

▪ علامه طباطبایی

- ❖ بزرگترین شخصیت فلسفی معاصر جهان اسلام .
- ❖ فراگیری فقه و اصول نزد آیت الله نائینی و سید ابوالحسن اصفهانی ، فلسفه نزد سید حسن بادکوبه ای
- ❖ ریاضیات نزد سید ابوالقاسم خوانساری ، اخلاق و عرفان نزد میرزا علی آقا قاضی
- ❖ شاگردان علامه طباطبائی : شهید مطهری ، شهید دکتر بهشتی ، شهید دکتر باهنر، آیت الله جوادی آملی، آیت الله حسن زاده آملی، آیت الله محمد تقی مصباح یزدی

▪ آثار و تالیفات

- ❖ تفسیر المیزان : فرهنگ نامه و دایره المعارف اسلامی به زبان عربی در ۲۰ جلد
- ❖ اصول فلسفه و روش رئالیسم :
- ✓ نقد اندیشه های ماتریالیسم و مارکسیسم
- ✓ طرح اندیشه های جدید در فلسفه اسلامی
- ✓ شرح بسیار ارزنده مطهری بر این کتاب
- ❖ بدایه الحکمه ، نهایه الحکمه ، وحی یا شعور رموز ، قرآن در اسلام ، رساله در ولایت .
- **آثار عرفانی امام خمینی(ره) :** سرالصلوه ، آداب الصلوه با موضوع عرفان ، شرح دعای سحر
- شرح کتاب مصباح الانس فناری ، تعلیقات بر شرح فصوص الحکم قیصری .
- **آثار شهید مطهری :** شرح اسفار ، شرح اشارات ، شرح الهیات شفا ، علل گرایش به مادیگری
- شرح مبسوط و مختصر منظومه ، شرح اصول فلسفه و روش رئالیسم .

▪ نکاتی چند :

- ❖ علامه طباطبایی، هرگاه از تهذیب نفس و سیر و سلوک معنوی سخنی به میان می آمد، اظهار می داشت که ما هرچه داریم از مرحوم حاج میرزا علی آقا قاضی است.
- ❖ در میان حکمای اسلامی بیش از همه ابن سینا در باب اقسام حکمت نظری و عملی بحث نموده است.
- ❖ علامه طباطبایی (که مانند سقراط نمی دانم می گفت) در مقاله ششم اصول فلسفه و روش رئالیسم درباره ادراکات اعتباری بحثی اختصاص داده اند.
- ❖ محمد بن حمزه فناری رومی از عرفای قرن نهم است که مصباح الانس را در شرح مفاتیح الغیب صدر الدین قونوی نوشته است.
- ❖ شهید مطهری درس شرح منظومه سبزواری و اسفار ملاصدرا را نزد امام خمینی خوانده است.

▪ دیدگاه هیوم (نظریه جدید غرب) در مورد علیت

- ❖ در فلسفه جدید غرب نظریه ای مطرح شده که به انکار اصل علیت و فروع آن پرداخته است.
- ❖ این نظریه که در فلسفه غرب تأثیر مهمی به جا نهاده، اصل علیت را به مثابه یک اصل عقلانی نفی می کند.
- ❖ طبق این نظریه که تجربه را **مبنای همه شناخت های بشر** می داند و جز تجربه راه دیگری را برای آگاهی از جهان نمی پذیرد، علیت رابطه ای نیست که بتوان آن را از طریق تجربه مشاهده کشف کرد.
- ❖ با وزیدن طوفان شاخه های درختی خم شود، با حس و تجربه نمی توانیم بگوییم که وزش طوفان علت و سبب خم شدن شاخه های درخت است؛ زیرا ما از طریق مشاهده حسی فقط دو حادثه را به دنبال یکدیگر می بینیم. حادثه اول وزیدن طوفان و حادثه دوم خم شدن شاخه های درخت است .
- ❖ ما همواره حوادثی را در پی حوادث دیگر مشاهده می کنیم، اما در این تجربه ها هرگز چیزی را به نام رابطه علیت بین دو حادثه رؤیت نمی نماییم. تعاقب دو حادثه و اینکه یکی از آنها مقدم و دیگری مؤخر اتفاق افتد، به تأثیر و تأثر میان آنها گواهی نمی دهد.
- ❖ رابطه علیت یعنی وجود دهندگی در میان دو چیز هرگز در مشاهدات و تجربیات ما دیده نمی شود،
- ❖ **این نظریه اعتقاد عمومی به علیت را ناشی از عادت ذهنی می داند.**
- ❖ تکرار یک حادثه به دنبال حادثه دیگر ذهن را مهیا می سازد که بین دو حادثه رابطه علیت برقرار کند؛ یعنی با مشاهده مکرر سوختن چوب و کاغذ در مجاورت آتش ذهن به توالی این دو حادثه عادت می کند و حکم می نماید که آتش علت سوختن است.
- ❖ **رابطه علیت رابطه ای واقعی میان حوادث جهان نیست** بلکه رابطه ای جعلی و قراردادی است و ذهن در اثر عادت بین مشاهدات مکرر خود از حوادث برقرار می سازد.

▪ انتقادات وارده بر دیدگاه هیوم (نظریه جدید غرب) در مورد علیت

- ❖ اگر ریشه اعتقاد به اصل علیت تعاقب دو حادثه باشد باید میان تمام حوادثی که در پی یکدیگر می آیند رابطه ای علیت برقرار باشد و این امر محال است (یعنی میان همه حوادثی که پشت سرهم اتفاق می افتد رابطه علیت برقرار نمی شود) مانند روز و شب - اذان و طلوع آفتاب - رعد و برق
- ❖ اگر تکرار حوادث متوالی ما را به مفهوم علیت می رساند باید میان تکرار حوادث متوالی و مفهوم علیت رابطه ای علیت باشد و این سخن نقض ادعای هیوم است .

▪ دیدگاه علامه طباطبایی در مورد علیت

- ❖ اصل علیت نزد حکمای اسلامی یک اصل عقلی است. آنها از همان ابتدا اذعان داشته اند که اصل علیت را در تجربه نمی توان یافت و مشاهده، به غیر از وقوع دو حادثه به دنبال هم به چیز دیگری به عنوان رابطه علیت بین آنها گواهی نمی دهد.
- ❖ علامه برای نخستین بار در فلسفه اسلامی در کتاب اصول فلسفه و روش رئالیسم ریشه اصل علیت حل کرد و نشان داد، علیت یک اصل غیر تجربی و عقلانی است.
- ❖ علامه مانند حکمای پیشین بر علم حضوری تأکید فراوان دارد و این علم را مبنای هر شناختی می داند.
- ❖ همه تصورات و معلومات بشر که از آنها به علم حصولی تعبیر می شود، از علم حضوری سرچشمه می گیرد.
- ❖ در علم حضوری ما با «معلوم بالذات» سروکار داریم و نفس، هم واقعیت خود را بدون واسطه درمی یابد و هم همه ادراکات درونی و صور ذهنی و احساس ها و حالت های خود را به طور مستقیم ادراک می کند و همه اینها برای نفس «معلوم بالذات» است.
- ❖ به نظر علامه طباطبایی نفس انسان با علم حضوری، رابطه و نسبت خود را با افعال و حالت های خود بدون واسطه درمی یابد و برای مثال، ادراک می کند که همه حالت ها و افعال او وابسته به نفس اوست.
- ❖ رابطه نفس با امور نفسانی یک رابطه علیت یعنی رابطه وجود دهندگی است.
- ❖ علیت از طریق علم حضوری نفس به احوالات و اراده های خود درک می شود و از معلوم بالذات نشأت می گیرد.
- ❖ انسان نخستین بار در خود نفس و در ساحت علم حضوری رابطه علیت را کشف می کند.
- ❖ به نظر علامه طباطبایی، ذهن همچون دستگاه عکاسی از آنچه به علم حضوری در آن یافت می شود عکس برداری می کند و از آن یک مفهوم ذهنی می سازد و علیت نیز چنین است.
- ❖ قانون علیت یک اصل تجربی نیست که به مشکلات یاد شده گرفتار شود؛ بلکه اصلی عقلی است که به مدد علم حضوری به دست می آید و خود، ملاک درستی هر تجربه محسوب می شود.
- ❖ در حقیقت، به کمک تجربه و با اتکا به اصل عقلی علیت، می توان در طبیعت به قوانین علمی دست یافت.
- ❖ انکار قانون علیت به منزله فروپاشی نظام جهان و علم و دانش بشر است و در واقع، هم رشته وجودی بین اشیا و موجودات جهان را پاره می کند و هم شناخت ما را نسبت به قوانین هستی مخدوش می نماید.
- ❖ علامه طباطبایی معتقد است که مفاهیم فلسفی مانند وجوب و امکان، قوه و فعل و جوهر و عرض از طریق علم حضوری نفس و معلوم بالذات نشأت گرفته و پایه و اساس قضایای بدیهی هستند که ما در فلسفه به آنها نیازمندیم؛ مانند اصل امتناع تناقض، اصل هویت، اصل علیت
- ❖ از طریق علم حضوری، در علم حصولی تکیه گاه محکمی پیدا می شود که تکیه گاه تحقیق در همه دانش هاست براساس همین اصول بدیهی است که ریاضیات و منطق تأسیس می شوند. این علوم هم در خدمت پیشرفت دیگر علوم بوده اند و هم ضامن صحت و دقت آنها به شمار می روند و این همان معنای ارزش شناخت و اعتماد بر دستاوردهای فکر و اندیشه بشری است که حکمای اسلامی در تحکیم و تثبیت آن کوشیده اند.

نمونه سوالات کنکور سراسری در سالهای گذشته درس دوازدهم

۱- منکرین اصل علیت کدام مورد را انکار می کنند؟ (سراسری ۹۷)

- (۱) وجود رابطه میان حوادث
(۲) تأثیر مشاهدات بر باورها
(۳) تأثیر مشاهدات بر باورهای انسان
(۴) تعاقب برخی از حوادث نسبت به هم

۲- کدام مورد مبنای انکار اصل علیت شمرده می شود؟ (خارج کشور ۹۷)

- (۱) توجه به توالی مکرر برخی حوادث
(۲) یکی دانستن شناخت با تجربه حسی
(۳) محدود کردن محدوده شناخت به عادات ذهنی
(۴) توجه به تاثیر مشاهدات در ایجاد عادت ذهنی

۳- درباره مفاد کدام عبارت، میان معتقدان به اصل علیت و منکران آن اختلاف نظر وجود دارد. (سراسری ۹۶)

- (۱) به دنبال هم آمدن دو حادثه نشان دهنده تاثیرپذیری یکی از دیگری نیست.
(۲) به جز حس و تجربه راهی برای اثبات یا رد اثر آتش بر سوختن اشیاء نداریم.
(۳) حواس ما گواهی می دهد که برخی از حوادث همواره پی در پی اتفاق می افتد.
(۴) زیرا سوال رفتن اصل علیت شناخت ما را نسبت به قوانین هستی مخدوش می کند.

۴- کدام عبارت، نظر منکران شناخت عقلی را در مورد «اصل علیت» بیان می کند؟ (خارج کشور ۹۶)

- (۱) شرط تجربه است. (۲) قرارداد ذهن است. (۳) مشاهده مکرر است. (۴) توالی حوادث است.

۵- کدام مورد درباره علیت درست است؟ (سراسری ۹۵)

- (۱) هر تاثیر و تاثیری به آن باز می گردد
(۲) تعاقب دو حادثه است که عقل آن را درک می کند
(۳) با اتکا به قوانین علمی درک می شود
(۴) رابطه ای است که بررسی های علمی قابل اثبات است

۶- کدام مورد درباره علیت درست است؟ (خارج کشور ۹۵)

- (۱) حکم ذهن از توالی میان دو حادثه است.
(۲) توالی میان بعضی حوادث، از آن ناشی می شود.
(۳) برای ایجاد و پیشرفت علم وضع شده است.
(۴) رابطه ای است که میان همه حوادث متوالی برقرار است.

۷- انکار اصل علیت در فلسفه جدید غرب در اصل از کدام دیدگاه ناشی می شود؟ (سراسری ۹۴)

- (۱) علیت را در تجربه نمی توان یافت
(۲) علیت تکرار متوالی دو حادثه است
(۳) تجربه مبنای هر نوع شناختی است
(۴) علیت با تبیین عقلانی درک می شود.

۸- کدام عبارت به اعتقاد علامه طباطبایی ریشه درک اصل علیت است؟ (خارج کشور ۹۴)

- (۱) حضور صورت کلی اصل علیت در ذهن.
(۲) ادراک قاعده کلی «هر حادثه علتی دارد»
(۳) عکاسی ذهن از رابطه میان علت و معلول.
(۴) علم بی واسطه نفس به حالات و افعالی

۹- نمی توان گفت چون همیشه آب در اثر گرمای کافی بخار می شود، (سراسری ۹۳)

- ۱) ذهن قادر به درک تعاقب میان تبخیر آب و گرما میشود . ۲) تجربه و حواس علت تبخیر آب را تشخیص می دهند.
- ۳) انتظار داریم که گرمای کافی باعث تبخیر آب گردد ۴) رابطه ای وجودی میان گرما و تبخیر آب وجود دارد.

۱۰- وقتی آتش چوبی را می سوزاند (خارج کشور ۹۳)

- ۱) حواس علت سوختن چوب را درک نمی کنند. ۲) حواس سوختن چوب و تجربه علتش را می فهمد .
- ۳) سوختن چوب را عقل می فهمد ، حس درک نمی کند. ۴) تجربه انسان به تدریج و در طی زمان ، علت سوختن را می فهمد.

۱۱- به نظر علامه طباطبایی، قاعده ی کلی علیت چگونه برای اولین بار شکل می گیرد؟ به وسیله ی..... (خارج کشور ۹۲)

- ۱) علم حضوری به رابطه ی وجوددهندگی نفس با احوال درونی خود و تبدیل آن به علم حصولی با انعکاس در ذهن.
- ۲) معلوم بالذات بودن رابطه ی نفس با حالات درونی خود و تبدیل آن به علم حضوری در خارج.
- ۳) علم حصولی به رابطه ی وجوددهندگی نفس با احوال درونی خود و تبدیل آن به علم حضوری با انعکاس در ذهن.
- ۴) معلوم بالعرض بودن رابطه ی نفس با حالات درونی خود و تبدیل آن به علم حصولی در ذهن.

۱۲- درک رابطه علیت در آغاز از ناشی می شود و سپس..... (سراسری ۹۱)

- ۱) معلوم بالذات به معلوم بالعرض مبدل شده و صورت کلی می یابد.
- ۲) در صورت قاعدهای کلی از معلوم بالذات به معلوم بالعرض مبدل می شود.
- ۳) تجربه با انعکاس در ذهن به شکل قاعدهای کلی و عقلانی در می آید.
- ۴) در صورت قاعدهای کلی از عقل ملاک درستی هر تجربه محسوب می گردد.

۱۳- طبق نظریه ای که تجربه را مبنای همه شناخت های بشر می داند : (خارج کشور ۹۱)

- ۱) علیت رابطه ای نیست که بتوان آن را از طریق تجربه کسب کرد.
- ۲) علیت را باید از طریق تجربه و مکاشفه کشف کرد .
- ۳) جز تجربه راهی برای آگاهی از جهان نیست و تعاقب حوادث ما را به قانون علیت می رساند.
- ۴) مشاهده تاثیر و تاثر میان پدیده ها ، درک قانون علیت را به دنبال می آورد و بنابراین علیت یک اصل تجربی است

۱۴- با توجه به نظرات علامه طباطبایی ، کدام عبارت در مورد مفاهیم عقلی و فلسفی درست نیست. (خارج کشور ۹۱)

- ۱) پایه و اساس قضایای بدیهی را همین مفاهیم تشکیل می دهند.
- ۲) مصادیق این مفاهیم را ابتدا با علم حضوری خود در نفس می یابیم .
- ۳) همه شناخت های بشر براساس پذیرش بداهت همین مفاهیم قابل اعتماد می گردند.
- ۴) برای سنجش صدق و کذب این مفاهیم ، باید آنها را با مصادیق خراجی شان مطابقت داد .

۱۵- به نظر علامه طباطبایی، « ذهن همچون یک دستگاه عکاسی از آن چه به ... دریافت می کند، عکس برداری می کند و از آن یک مفهوم ذهنی می سازد»؟ (۸۲)

(۱) تجربه. (۲) علم حصولی. (۳) علم حضوری. (۴) تمایلات نفسانی.

۱۶- به نظر علامه طباطبایی، پایه و اساس قضایای بدیهی از کدام مورد سرچشمه می گیرد؟ (۷۹)

(۱) علم حضوری نفس به افعال و حالات خویش و معلوم بالعرض
(۲) علم حضوری نفس به افعال و حالات خویش و معلوم بالذات.
(۳) علم حضوری نفس به افعال و حالات خویش و معلوم بالعرض.
(۴) معرفت حصولی نفس به مفاهیم فلسفی به طریق معلوم بالعرض.

۱۷- از دیدگاه مرحوم علامه، مفاهیم فلسفی همچون «وجود و امکان» جوهر و عرض «قوه و فعل» چگونه بدست می آیند؟ از طریق..... (سراسری ۷۸)

(۱) معلوم بالذات که مبنای علم حصولی است (۲) معلوم بالعرض که مبنای علم حضوری است

(۳) علم حصولی نفس به رابطه و افعال و حالات خود (۴) علم حضوری نفس به رابطه و افعال و حالات خود

۱۸- مرحوم علامه طباطبایی هرگاه از تهذیب نفس و سیر و سلوک معنوی سخن به میان می آمد، اظهار می داشتند ما هرچه داریم از..... است (سراسری ۷۷)

(۱) آیت الله اصفهانی (۲) آیت الله نائینی (۳) حاج میرزا علی آقا قاضی (۴) آقا سید حسن بادکوبه ای

۱۹- کدام مورد از تالیفات حضرت امام خمینی (ره) است و موضوع آن چیست؟ (سراسری ۷۵)

(۱) آداب الصلاة - عرفان (۲) آداب الصلاة - فقه (۳) شرح فصوص الحکم - عرفان (۴) مصباح الانس - فلسفه

تمرینات

۱- نظریه انکار اصل علیت در فلسفه جدید غرب را به اختصار توضیح دهید

عقلی بودن اصل علیت را انکار و اعتقاد عمومی به علیت را ناشی از عادت ذهنی می داند.

۲- دو انتقاد از انتقادات وارد شده به نظریه انکار اصل علیت را بنویسید.

اگر ریشه اعتقاد به اصل علیت تعاقب دو حادثه باشد، باید میان همه حوادثی که در پی یکدیگر تکرار می شوند، رابطه علیت برقرار باشد؛ در حالی که چنین نیست. مانند روز و شب - اذان و طلوع آفتاب - رعد و برق - اگر تکرار حوادث متوالی ما را به مفهوم علیت منتقل می کند، پس باید اعتراف کنیم که بین تکرار حوادث متوالی و مفهوم علیت رابطه علیت برقرار است و آن تکرار، سبب و علت این مفهوم می شود و سبب و علت آن می شود تا ذهن به مفهوم علیت منتقل گردد و این اعتقاد در واقع نقض همان ادعاست.

۳- علامه کیفیت پیدایش مفهوم علیت در ذهن را چگونه بیان می کند؟ به اختصار شرح دهید.

از طریق علم حضوری نفس به افعال و حالات خویش در واقع، رابطه علیت در اصل از طریق علم حضوری نفس به احوال و حالت ها و اراده های خود ادراک می شود و از معلوم بالذات نشئت می گیرد؛ یعنی، انسان نخستین بار در خود نفس و در ساحت علم حضوری رابطه علیت را کشف می کند.

۴- تکیه گاه شناخت از نظر حکمای اسلامی چیست؟ به اختصار شرح دهید. علم حضوری

۵- همه تصورات و معلومات بشر که از آنها به علم تعبیر می شود، از علم سرچشمه می گیرد.

حصولی - حضوری

۶- ذهن همچون یک دستگاه عکاسی از آنچه به علم ... یافت می شود عکس برداری می کند و از آن یک ... می سازد. رابطه ... نفس با ... او نیز در ذهن منعکس می شود و این رابطه که آن را ... و به علم ... می یابیم با انعکاس در ذهن به علم ... تبدیل می شود و به شکل قاعده کلی ... در می آید که براساس آن هر چیزی که در ... خود به چیز دیگری ... و و است، ... تلقی می گردد و قاعده کلی «هر حادثه علتی دارد» ساخته می شود.

جواب: حضوری- مفهوم ذهنی - وجود دهنده - احوال درونی- در درون - حضوری - حصولی - علت - وجود - قائم - وابسته - نیازمند - معلول

نمونه سوالات متن تألیفی درس دوازدهم

۱- تعیین کنید کدام گزینه صحیح و کدام یک غلط می باشد؟

- الف) از نظر علامه طباطبایی، در اثبات اصل علت وجود دهندگی نفس به احوال درونی، معلوم بالذات است. **درست**
ب) انکار قانون علت شناخت ما را نسبت به قوانین هستی مخدوش می نماید. **درست**
ج) طبق نظریه هیوم، علت رابطه ای نیست که بتوان آن را از طریق تجربه و ... مشاهده کشف کرد. **درست**
د) حکمای اسلامی از همان ابتدا اذعان داشته اند که اصل علت را در تجربه نمی توان یافت و مشاهده، به غیر از وقوع دو حادثه به دنبال هم به چیز دیگری به عنوان رابطه علت بین آنها گواهی نمی دهد. **درست**

۲- جاهای خالی را با کلمات مناسب کامل کنید.

- الف) منکرین اصل علت وجود میان حوادث را انکار می کنند. **رابطه**
ب) مبنای انکار اصل علت یکی دانستن با است. **شناخت - تجربه حسی**
ج) وقتی آتش چوبی را می سوزاند علت سوختن چوب را درک نمی کنند. **حواس**
د) درک رابطه علت در آغاز از به ... مبدل شده ناشی می شود و سپس صورت ... می یابد. **معلوم بالذات، معلوم بالعرض، کلی**

۳- به سوالات زیر پاسخ کوتاه دهید.

- الف) انکار اصل علت در فلسفه جدید غرب در اصل از کدام دیدگاه ناشی می شود؟ **تجربه مبنای هر نوع شناختی است**
ب) به اعتقاد علامه طباطبایی ریشه درک اصل علت است؟ **علم بی واسطه نفس به حالات و افعالش**
ج) به نظر علامه طباطبایی، پایه و اساس قضایای بدیهی از کدام مورد سرچشمه می گیرد؟ **علم حضوری نفس به افعال و حالات خویش و معلوم بالذات**

۴- به سوالات زیر پاسخ تشریحی دهید.

- الف) توجه به نظرات علامه طباطبایی، مفاهیم عقلی و فلسفی چه ویژگی هایی دارند؟
پایه و اساس قضایای بدیهی را همین مفاهیم تشکیل می دهند.
مصادیق این مفاهیم را ابتدا با علم حضوری خود در نفس می یابیم.
همه شناخت های بشر براساس پذیرش بداهت همین مفاهیم قابل اعتماد می گردند.
- ب) به نظر علامه طباطبایی، قاعده کلی علت چگونه برای اولین بار شکل می گیرد؟
به وسیله علم حضوری به رابطه ی وجود دهندگی نفس با احوال درونی خود و تبدیل آن به علم حصولی با انعکاس در ذهن.

عنوان درس سیزدهم : **حیات فرهنگی**

▪ **اهمیت حیات فرهنگی :**

- ❖ اصولاً حیات یک ملت در گرو حیات فرهنگی آن ملت است و اگر فرهنگ یک ملت دچار رکود و زوال شود، آن ملت هویت خود را از دست می دهد.
- ❖ گذشت زمان به خودی خود موجب مرگ یک فرهنگ و تفکر نمی شود
- ❖ **فرهنگ یک ملت زمانی دستخوش زوال می گردد که ارزش خود را برای آن ملت از دست بدهد.**
- ❖ هرگاه یک جامعه به هر دلیل، ارزش های فکری و میراث فرهنگی خویش را نادیده بگیرد و به ارزش های بیگانه چشم بدوزد، احساس خواهد کرد که برای حیات و دوام خود، به حمایت دیگران نیازمند است.
- سال ها دل طلب جام جم از ما می کرد آنچه خود داشت ز بیگانه تمنا می کرد

▪ **آثار سیطره تمدن غرب :**

- ❖ امروزه به جهت سیطره تمدن غرب بر جهان، ارزش های فرهنگی غرب بر همه جا سایه افکنده و در میان ملت ها حالت از خود باختگی ایجاد کرده است.
- ❖ غربیان که نسبت به تاریخ و فرهنگ خویش تعصب شدیدی دارند و اساس فکر و تمدن را از یونان باستان می دانند، برای فرهنگ های دیگر چندان اصالتی قائل نیستند. این نوع نگرش در قرن نوزدهم به اوج خود رسید.
- ❖ **هگل، فیلسوف نامدار غرب و متفکرانی نظیر او فرهنگ غرب را تنها فرهنگ اصیل معرفی کردند و فرهنگ سایر ملل را جزئی از تاریخ فرهنگ غرب دانستند. آنان این گونه وانمود کردند که تمدن غرب مقصد جریان تاریخ بشر است.**

▪ خاورشناسی :

❖ در سایه دیدگاه متفکران غربی نسبت به تاریخ تفکر بشر، از قرن نوزدهم تحقیقاتی با نام خاورشناسی در

غرب آغاز شد و در محافل دانشگاهی به مثابه یک علم رسمی گسترش یافت

❖ انگیزه اصلی خاورشناسان :

✓ نشان دادن برتری نژاد غربی در علم و تفکر

✓ اثبات این نکته بود که ریشه همه ارزش های فرهنگی شرق را نیز در نهایت باید در فرهنگ غربی

جست وجو کرد.

❖ مستشرقان غالباً در تحلیل های علمی خود تمدن اسلامی را به قرن ششم و هفتم هجری قمری یا قرن

دوازده و سیزده میلادی ختم می کنند.

❖ مستشرقان دوران حیات هفتصد ساله تمدن و تفکر اسلامی را منحصر به دورانی می دانند که در آن،

مسلمانان فرهنگ و تمدن را از یونان اخذ کردند و آن را پرورش و گسترش دادند و سرانجام از قرن

سیزدهم میلادی به بعد به صاحبان اصلی اش یعنی پیشگامان تجدید حیات علمی و فرهنگی (رنسانس) در

مغرب زمین تحویل دادند.

❖ برای خاورشناسان فلسفه اسلامی چیزی جز تفصیل فلسفه یونانی نیست.

❖ خاورشناسان معمولاً از بکار بردن لفظ «فلسفه اسلامی» پرهیز کرده و آن را «فلسفه عربی» می نامند.

❖ به نظر خاورشناسان، فیلسوفان مسلمان و در رأس آنها ابن رشد تنها واسطه ای برای حفظ میراث یونانیان

و انتقال آن به متفکران مسیحی بوده اند و با مرگ ابن رشد، حیات فلسفی مشرق زمین خاموش شده است.

❖ هرچند امروزه این بینش مطلق گرا در غرب نیز طرفدار چندانی ندارد و غربیان نیز رفته رفته به

ارزش های اصیل دیگر فرهنگ ها پی می برند و بدان ها اعتراف می کنند، اما سایه چنین نگرشی همچنان

بر دیگر ملل سنگینی می کند و می تواند به خودباختگی فرهنگی آنها منجر شود. از این رو، باید به

ارزش های فکری و فرهنگی خویش واقف شویم و آنها را کوچک نینگاریم.

▪ ویژگی های سنت فلسفی اسلامی

❖ تفکر و اخلاق:

- ❖ شاید مهم ترین پیام این سنت فلسفی برای جهان امروز این است که فلسفه تنها، آموختن نیست؛ بلکه پیمودن یک راه تکامل در درون است.
- ❖ این جنبه را که در حکمای مشائی کمتر و در حکمای بعدی به مراتب بیشتر مشاهده می شود، دلالت بر این دارد که فیلسوف شدن با نوعی کمال و تعالی معنوی و اخلاقی توأم است.
- ❖ امروز ما شاهد این واقعیت هستیم که بین دانش و اخلاق و معنویت فاصله ای چشمگیر افتاده و پیشرفت علمی با تکامل روحی کاملاً بیگانه شده است.

❖ پیوند سازمانی

- ❖ تخصصی شدن علوم و جدا شدن شاخه های گوناگون آن از یکدیگر در عین به همراه داشتن نتایج مثبت، اما نتیجه ای منفی نیز داشته و آن از بین رفتن یک دید کلی است که انسان را ارضا کند و به او آرامش بخشد.
- ❖ میان علوم انسانی و علوم طبیعی، رخنه ای اساسی پدید آمده و در بسیاری موارد حتی ارزش علوم انسانی نادیده گرفته شده است.
- ❖ یکی از بزرگ ترین فیزیک دانان قرن حاضر می گوید: « ما فیزیک داریم اما فلسفه طبیعی نداریم که فیزیک را در آن بگنجانیم »
- ❖ سنت فلسفه اسلامی قادر به این اعجاز بوده و در دانشمندان اسلامی تفکر استدلالی را با ذوق اشراقی به هم آمیخته است و پیوندی سازمانی میان رشته های جداگانه ای که دانشمندان اسلامی در آنها تحقیق و مطالعه کرده اند، ایجاد کرده است.

❖ وسعت نظر

- ❖ فلسفه اسلامی هیچ گاه قومی و محلی نبوده و خود را به جامعه خاصی متعلق ندانسته است
- ❖ فلسفه اسلامی، دیدگاهی به وسعت بشریت دارد.
- ❖ حکمای اسلامی توانسته اند عناصر مثبت و اصیل را در فرهنگ های دیگر بشناسند و آنها را در فلسفه خویش بگنجانند و در نظام فکری خود جذب کنند.
- ❖ همواره امکان گفت و گو میان فیلسوفان اسلامی و متفکران دیگر مکاتب فلسفی وجود داشته و دارد و همین وسعت نظر و ارتباط و هم سنخی با دیگر اندیشه ها و فرهنگ ها می تواند ضامن حیات و پویایی یک فلسفه باشد.
- ❖ فلسفه اسلامی در حکم یک دیدگاه الهی مدون نسبت به جهان، فلسفه ای زنده، با مبانی مخصوص به خویش است که احیای ارزش های فراموش شده را به بشر امروز مزده می دهد.

نمونه سوالات کنکور سراسری در سالهای گذشته درس سیزدهم

۱- کدام ویژگی امکان گفتگو میان فسلوفان اسلامی و متفکران دیگر مکاتب فلسفی را به وجود می آورد؟ (۸۳)

۱) اخلاقی بودن ۲) تفکر و خلاقیت ۳) وسعت نظر ۴) پیوند سازمانی

۲- کدام متفکر همه فرهنگ ها را جزئی از تاریخ و فرهنگ غرب دانسته است؟ (۹۶)

۱) برتراند راسل ۲) البرت کبیر ۳) راجر بیکن ۴) هگل

تمرینات

۱- حیات یک ملت در گرو چیست؟

حیات یک ملت در گرو حیات فرهنگی آن ملت است

۲- چه زمانی فرهنگ یک ملت دستخوش زوال می شود؟

فرهنگ یک ملت زمانی دستخوش زوال می گردد که ارزش خود را برای آن ملت از دست بدهد.

۳- غربیان ریشه فرهنگ و تمدن را از کجا می دانند؟ برای فرهنگ های دیگر چه ارزشی قائل اند؟

غربیان که نسبت به تاریخ و فرهنگ خویش تعصب شدیدی دارند و اساس فکر و تمدن را از یونان باستان می دانند، برای فرهنگ های دیگر چندان اصالتی قائل نیستند. فرهنگ غرب را تنها فرهنگ اصیل معرفی کردند و فرهنگ سایر ملل را جزئی از تاریخ فرهنگ غرب دانستند. آنان این گونه وانمود کردند که تمدن غرب مقصد جریان تاریخ بشر است.

۴- خاورشناسی چیست؟ و از چه زمانی در غرب پیدا شد؟

یک علم رسمی در دانشگاه های غربی که از قرن ۱۸ آغاز شده است.

۵- انگیزه اصلی خاورشناسان در شناخت شرق و پژوهش های خود چه بوده است؟ نشان دادن برتری

نژاد غربی در علم و تفکر - اثبات اینکه ریشه همه ارزشهای فرهنگی شرق در نهایت در فرهنگ غربی باید جستجو کرد.

۶- سنت فلسفی که از فارابی و ابن سینا شروع شده و تا عصر حاضر ادامه دارد چه ویژگی هایی دارد؟ به اختصار توضیح دهید.

تفکر و اخلاق، وسعت نظر، پیوند سازمانی

مهمترین پیام سنت فلسفی برای جهان امروز این است که فلسفه تنها آموختن نیست بلکه پیمودن یک راه تکامل در درون است. جنبه فوق که در حکمای مشایی کمتر و در حکمای بعدی بیشتر مشاهده می شود دلالت بر این دارد که فیلسوف شدن با نوعی کمال و تعالی معنوی و اخلاقی توأم است. امروزه ما شاهد این واقعیت هستیم که بین دانش و اخلاق و معنویت فاصله ای چشمگیر افتاده و پیشرفت علمی با تکامل روحی کاملاً بیگانه شده است.

فلسفه اسلامی هیچگاه قومی و محلی نبوده و دیدگاهی به وسعت بشریت دارد. حکمای اسلامی توانسته اند تمام عناصر مثبت و اصیل در فرهنگ های دیگر را شناسایی و در فلسفه خویش بگنجانند. امکان گفتگو میان فیلسوفان اسلامی و متفکران دیگر مکاتب فلسفی را فراهم نموده، ضامن حیات و پویایی فلسفه می شود.

نتیجه منفی تخصصی شدن علوم و جدا شدن شاخه های گوناگون از یکدیگر از بین رفتن یک دید کلی که انسان را ارضا کند. دانشمندان اسلامی تفکر استدلالی را با ذوق اشرافی آمیخته و پیوندی سازمانی میان رشته های جداگانه ایجاد نموده اند.

بودجه بندی سوالات کنکور سالهای گذشته

۹۷	۹۶	۹۵	۹۴	۹۳	۹۲	۹۱	۹۰	۸۹	۸۸	۸۷	۸۶	۸۵	۸۴	عنوان دروس
۱	-	-	-	۱	۱	-	۱	۱	۱	۲	۱	۱	-	فصل اول: کلیات ۱
۱	۱	۱	۱	-	-	-	۱	۱	۲	-	۱	۱	۱	فصل دوم : کلیات ۲
۱	۱	۱	۱	۱	۱	-	۱	۱	-	-	-	-	۱	فصل سوم : مبانی حکمت مشاء ۱
۱	۱	۱	۱	۱	۱	۴	۴	۱	۱	۴	۳	۲	۱	فصل چهارم : مبانی حکمت مشاء ۲
۱	۱	۱	-	۱	۱	-	۱	۱	۱	۱	-	-	-	فصل پنجم : نمایندگان مشاء ۱
۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	-	۲	۳	۱	۱	-	۱	فصل ششم : نمایندگان مشاء ۲
۱	-	-	۱	۱	-	-	۱	-	-	-	۱	-	-	فصل هفتم : افول حکمت مشاء
۱	۱	۱	۱	۱	۱	۲	۱	۲	۱	۱	۱	۱	۱	فصل هشتم : حکمت اشراق
-	-	۱	۱	۱	۱	-	-	-	-	-	-	-	۱	فصل نهم : جریانهای فکری اسلام
-	۱	-	-	-	-	-	-	۱	۱	-	-	-	-	فصل دهم : صدرالمتألهین
۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	-	-	۱	۱	۱	۳	۲	فصل یازدهم : مبانی حکمت متعالیه
۱	۱	۱	۱	۱	۲	۲	۱	۱	-	۱	-	۱	۱	فصل دوازدهم : حکمای معاصر
-	۱	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	فصل سیزدهم: حیات فرهنگی